



# Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 12 верасня 1986 г. № 37 (3343) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

## У Цэнтральным Камітэце КПСС і Савецце Міністраў СССР

Цэнтральны Камітэт КПСС і Савет Міністраў СССР прынялі пастанову «Аб мерах па далейшаму развіццю выяўленчага мастацтва і павышэнню яго ролі ў камуністычным выхаванні працоўных»

У пастанове адзначаецца, што выяўленчае мастацтва, з'яўляючыся важнай часткай савецкай многаназянальнай культуры, адыгрывае вялікую ролю ў камуністычным выхаванні народа, актыўна ўплывае на грамадскую свядомасць, садзейнічае фарміраванню гарманічна развітой асобы. Лепшыя творы майстроў жывапісу, скульптуры і графікі ўвайшлі ў аичыны мастацкіх летаніс працоўных і ратных падзвігаў, узбагацілі сусветнае прагрэсіўнае мастацтва.

XXVII з'езд КПСС падкрэсліў, што галоўную задачу сваёй культурнай палітыкі партыя бачыць у тым, каб адкрыць самы шырокі прастор для праяўлення творчых здольнасцей людзей, зрабіць іх жыццё духоўна багатым, шматгранным.

Савецкі народ, гаворыцца ў пастанове, чакае ад майстроў мастацтваў мастацкіх адкрыццяў, натхнёнага і яркага раскрыцця праўды жыцця, сучаснасці. Навізна, маштабнасць і складанасць задач, якія стаяць перад краінай, а таксама вострая ў сучасным свеце ідэалагічная барацьба патрабуюць ад кожнага мастака і архітэктара нецярпнасці да яшчэ бытуючых праяўленняў светапогляднай неразборлівасці, драбна-тэмнасці, мяшчанскай абмежаванасці. Мастацтва сацыялістычнага рэалізму, як сказана ў Праграме Камуністычнай партыі Саветаў Саюза, заснавана на прынцыпах народнасці і партыйнасці. Яно спалучае смелае наватарства ў праўдзівым мастацкім адлюстраванні жыцця з выкарыстаннем і развіццём усіх прагрэсіўных традыцый аичынай і сусветнай культуры.

Цэнтральны Камітэт КПСС і Савет Міністраў СССР абавязалі ЦК кампартыі саюзных рэспублік, крайкомы, абкомы партыі, Саветы Міністраў саюзных і аўтаномных рэспублік, крайвыканкомы, аблвыканкомы, Міністэрства культуры СССР, Дзяржаўны камітэт па грамадзянскаму будаўніцтву і архітэктуры пры Дзяржбудзе СССР, Акадэмію мастацтваў СССР, Саюз мастакоў СССР і Саюз архітэктараў СССР, кіруючыся рашэннямі XXVII з'езда КПСС, палажэннямі і задачамі, змешчанымі ў Палітычным дакладзе ЦК з'езду партыі, усямерна садзейнічаць далейшаму развіццю савецкага выяўленчага мастацтва; падтрымліваць у творчым асяроддзі абстаноўку высокай прафесійальнай патрабавальнасці, адказнасці і

грамадскай актыўнасці, непрымірнасці да праяўленняў безздымнасці і адступленняў ад прынцыпаў сацыялістычнага рэалізму ў мастацтве; умацоўваць плённае супрацоўніцтва прызнаных майстроў з маладымі мастакамі, архітэктарамі і дызайнерамі ў вырашэнні актуальных задач сацыялістычнай мастацкай культуры.

Міністэрству культуры СССР, Акадэміі мастацтваў СССР, Саюзу мастакоў СССР і Саюзу архітэктараў СССР рэкамендувана павысіць дзейнасць палітыка-выхаваўчай і арганізатарскай работы сярод мастакоў і архітэктараў, усямерна садзейнічаючы ўмацаванню сувязей выяўленчага мастацтва і архітэктуры з практыкай камуністычнага будаўніцтва, умацненню іх ролі ва ўзбагачэнні сацыялістычнага ўкладу жыцця, фарміраванні здаровых патрэбнасцей і высокіх эстэтычных густаў; аб'яднаць намаганні арганізацыі ўстаноў культуры, творчых саюзаў у мэтах згуртавання мастакоў і архітэктараў на прынцыпах партыйнасці і народнасці, праўдзівага і высокамастацкага адлюстравання ў мастацтве савецкай рэчаіснасці на аснове метаду сацыялістычнага рэалізму, натхнёнага і яркага ўсталявання новага і перадавога ў развіцці нашага грамадства, выкрыцця таго, што перашкаджае руху наперад.

Неабходна больш эфектыўна выкарыстоўваць сістэму дзяржаўных і грамадскіх заказаў, палепшыць прапаганду дасягненняў савецкага мастацтва, забяспечыць кваліфікацыю і перспектыўнае тэматычнае планаванне правядзення ўсесаюзных, міжрэспубліканскіх і рэспубліканскіх мастацкіх выставак, дабіваючыся, каб кожная выстаўка ў поўнай меры адпавядала ўзросшым духоўным запатрабаванням працоўных, становілася падзеяй грамадскага і культурнага жыцця; накіроўваць намаганні на вырашэнне задач далейшага збліжэння і ўзаемага ўзбагачэння мастацкіх культур брацкіх народаў СССР, звярнуўшы асаблівую ўвагу на арганізацыю планамернага і разнастайнага абмену выстаўкамі паміж саюзнымі і аўтаномнымі рэспублікамі, камплектаванне паўнацэнных калекцый савецкага многаназянальнага мастацтва ў мастацкіх музеях і карцінных галерэях краіны.

Міністэрству культуры СССР, Акадэміі мастацтваў СССР, Саюзу мастакоў СССР і Саюзу

архітэктараў СССР прапанава- на распрацаваць у комплексе з вырашэннем горадабудаўнічых задач перспектыўны план манументальнай прапаганды, маючы на ўвазе актыўнае выкарыстанне твораў манументальнага мастацтва ў камуністычным выхаванні насельніцтва. Савецкім мастакам і архітэктарам трэба сваёй творчасцю і грамадска-палітычнай дзейнасцю актыўна ўдзельнічаць у барацьбе за мір, умацаванне супрацоўніцтва і ўзаемаразумення паміж народамі, усямерна развіваць і ўмацоўваць сувязі з творчымі саюзамі сацыялістычных краін і з-рубэжнымі дзеячамі культуры.

Саюзу мастакоў СССР, Саюзу архітэктараў СССР, Акадэміі мастацтваў СССР рэкамендувана актыўнай перабудоўваць сваю работу ў духу рашэнняў XXVII з'езда КПСС, палепшыць дзейнасць рэспубліканскіх творчых саюзаў і мясцовых арганізацый, умацняць дэмакратычныя асновы ў рабоце, усямерна ўкараняць прынцыпы публічнасці, крытыкі і самакрытыкі, адказных адносін да сваёй справы, умацоўваць сувязі з грамадскасцю, стымуляваць творчую і грамадскую актыўнасць кожнага члена саюза, павышаць крытэрыі патрабавальнасці пры прыёме ў саюз.

Міністэрству культуры СССР, Акадэміі мастацтваў СССР, Саюзу мастакоў СССР, Саюзу архітэктараў СССР і Цэнтральнаму Камітэту ВЛКСМ даручана ажыццявіць меры па палепшэнню работы з творчай моладдзю, маючы на ўвазе больш актыўнае прыцягненне маладых мастакоў і архітэктараў да практычнай работы, стварэнне ўмоў для яе грамадзянскага і творчага станаўлення, выпрацоўкі актыўнай жыццёвай пазіцыі, забяспячэнне іх творчымі майстэрнямі, неабходнымі матэрыяламі, шырокі ўдзел у выстаўках, накіраванне маладых майстроў у творчыя камандзіроўкі.

Прадугледжваюцца спецыяльныя асігнаванні на работу з маладымі мастакамі і архітэктарамі, на закупку ў іх мастацкіх твораў, арганізацыю рэспубліканскіх і ўсесаюзных выставак маладых мастакоў і архітэктараў. Аўтарам лепшых твораў па выніках выставак прадастаўляецца пераважнае права на выкананне дзяржаўных заказаў, на ўступленне ў (Заканчэнне на стар. 2—3).

## ДНЕПР І МІР

Так называўся міжрэспубліканскі літаратурна-прапагандысцкі рэйд паэзіі па Дняпры. Пачаўся ён 7 верасня ў Кіеве, ля манумента ў гонар уз'яднання Украіны з Расіяй. Тут, на беразе Дняпра, адбыўся мітынг. Выступаўшы на ім гаварылі аб тым, што мір, на варце якога стаяць ракеты з ядзернымі боегалоўкамі, — надзейны мір. Прадоўжанне Савецкім Саюзам аднабаковага мараторыя на ядзерныя выпрабаванні — рэальны шанец уберагчы планету ад атамнага Апакаліпсіса. Свет уратуе сёння толькі розум. Як яшчэ раз нагадалі трагічныя падзеі ў Чарнобылі, час, калі атам па той ці іншай прычыне вырвецца з-пад кантролю, можа стаць апошнім часам планеты.

На наступны дзень гаворка пра атам і мір была прадоўжана непадалёк ад Чарнобыля, у пасёлку Зялёны Мыс, дзе жыўць тыя, хто сёння ўдзельнічае ў ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

У Кіеве ўдзельнікі прапагандыскага рэйду паэзіі прысутнічалі на літаратурным вечары, прысвечаным 130-годдзю з дня нараджэння вялікага ўкраінскага пісьменніка, вучонага і грамадскага дзеяча Івана Франка.

А потым пісьменнікі на цеплаходзе «XXV з'езд КПСС» плылі па Дняпры, рацэ, якая працякае па тэрыторыі Расіі, Беларусі і Украіны і яднае тры брацкія народы, праз гарады Альшанку, Чаркасы, Крамянчуг, Запарожжа, Херсон у Адэсу. У гэтых гарадах прайшлі мітынгі, сустрэчы пісьменнікаў з рабочымі і студэнтамі, вечары паэзіі. Сродкі, выручаныя за выступленні паэтаў на гэтых вечарах, будуць перададзены ў фонд дапамогі Чарнобылю.

У рэйдзе паэзіі «Днепр і мір» прыняла ўдзел вялікая група рускіх і ўкраінскіх паэтаў — М. Дзмітрыеў, Ф. Іскандэр, Р. Казакова, В. Качаткоў, В. Крыкуненка, Ю. Кузняцоў, І. Ляпін, І. Шклярэўскі, В. Броўчанка, І. Драч, Л. Горлач, М. Лукіў, В. Качэўскі, студэнты Літінскага ўніверсітэта А. Торэс (Нікарагуа) і З. Чакырава (Балгарыя). Кіраўніком рэйду быў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Б. Алеянік.

Ад Беларусі ў рэйдзе ўдзельнічалі А. Дударэў, В. Іпатава, А. Жук і А. Вярцінскі.

### З ПОШТЫ «ЛІМА»

## ДЗІУНА І НЕЗРАЗУМЕЛА...

Пачалася падпіска на часопісы і газеты на 1987 год. Як яна будзе праведзена ў Слуцку? Калі ўсё будзе так, як рабілася ў мінулыя гады, то прыемнага мала. Спыніся на так званай ведамаснай падпісцы. Падпіску гэтую можна было б назваць калектыўнай, калі б не вырашалі, што выпісаць для ўстановы або прадпрыемства, адзін ці два чалавекі. Што ж гэта за калектыўна яна праводзіцца? Праўда, не заўсёды можна і ўлічыць усе густы, але ж...

Зайшоў я неяк ў чытальную залу Слуцкага гарадскога парку. Есць там і «Известия», і «Літаратурная газета», і «Советская культура», але няма ніводнай газеты на беларускай мове, апроч раённай газеты «Шлях Ільіча». Адкуль наведвальнік у такой зале даведаецца пра навіны ў нашай вобласці, калі няма «Мінскай праўды»? Не знойдзеш тут і «Звязды», і беларускіх часопісаў.

Гарадскі парк уваходзіць у сістэму Міністэрства культуры БССР, але сваю газету — штодзёнік «Літаратура і мастацтва» — ён не выпісвае. Не выпісвае орган СП і Міністэрства культуры БССР «ЛіМ» і Слуцкі краязнаўчы музей, які ўваходзіць таксама ў сістэму Міністэрства культуры. Як музейныя работнікі абыходзяцца без «ЛіМа»? Выходзіць, што ім не патрэбны краязнаўчыя і іншыя веды.

Агульнаадукацыйныя школы Слуцка таксама, як правіла, не выпісваюць ні «Полымя», ні «Маладосці», ні «ЛіМа». Выключэнне — СШ № 8.

Не выпісвае беларускіх часопісаў і штодзёнік «ЛіМ» нават бібліятэка Слуцкага гарпедкабінета. Гловам, атрымліваецца непрыглядная карціна з падпіскай на некаторыя нашы выданні.

Рыгор РОДЧАНКА

г. Слуцк

# У Цэнтральным Камітэце КПСС і Савеце Міністраў СССР

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

творчыя саюзы, накіраванне ў камандзіроўкі і дамы творчасці.

На Акадэмію мастацтваў СССР ускладаецца каардынацыя навуковых даследаванняў па актуальных праблемах тэорыі і практыкі савецкага многаацыянальнага выяўленчага мастацтва і сінтэзу яго з архітэктурай, навукова-метадычнае кіраўніцтва падрыхтоўкі мастакоў, архітэктараў-мастакоў і мастацтвазнаўцаў у мастацкіх навучальных установах краіны, а таксама метадычнае кіраўніцтва выкладаннем выяўленчага мастацтва ў агульнаадукацыйнай школе.

У гэтых мэтах прэзідыуму Акадэміі мастацтваў СССР прапанавана забяспечыць далейшую актывізацыю творчай, навукова-педагагічнай і грамадскай дзейнасці членаў Акадэміі мастацтваў СССР. У складзе Акадэміі мастацтваў СССР арганізуецца аддзяленне мастацтвазнаўства і мастацкай крытыкі, ствараецца на грамадскіх асновах міжведамасны савет па пытаннях узамеадзеяння выяўленчага мастацтва і архітэктуры.

Міністэрству культуры СССР, Акадэміі навук СССР, Акадэміі мастацтваў СССР, Саюзу мастакоў СССР і Саюзу архітэктараў СССР трэба ўзяць ролю мастацкай крытыкі і мастацтвазнаўства ў далейшым развіцці выяўленчага мастацтва і архітэктуры, палепшыць кіраўніцтва сваімі органамі друку, узмацніць іх уплыў на творчы працэс, дабіваючы, каб часопісы Саюза мастакоў СССР і Акадэміі мастацтваў СССР былі сапраўднымі прапагандыстамі выдатных дасягненняў выяўленчага мастацтва, актыўна падтрымлівалі таленавітыя творы, саечасова заўважалі маладыя таленты.

Неабходна сканцэнтравана намаганні крытыкаў і мастацтвазнаўцаў на глыбокім вывучэнні і актыўнай прапагандзе дасягненняў мастацтва сацыялістычнага рэалізму, усталяваць неспрымірмасць да прэ-

яўленняў шэрасці, безыдэйнасці, светапогляднай усёаднасці, актыўна выступаць супраць буржуазных эстэтычных канцэпцый, весці шматгранную работу па ўзбагачэнню ведаў працоўных у галіне выяўленчага мастацтва, выхаванню ў іх здаровых мастацкіх густаў.

У мэтах паляпшэння падрыхтоўкі мастакоў і архітэктараў у вышэйшых навучальных установах краіны прадугледжана, што навучальныя праграмы, навучальна-метадычная літаратура па мастацкіх дысцыплінах для навучальных устаноў, якія рыхтуюць кадры мастакоў, архітэктараў-мастакоў, мастацтвазнаўцаў, распрацоўваюцца інстытутамі і зацвярджаюцца Акадэміяй мастацтваў СССР па ўзгадненню з Міністэрствам культуры СССР і Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі СССР, а навучальныя праграмы, падручнікі і метадычная літаратура па выяўленчаму мастацтву для агульнаадукацыйнай школы і пазашкольных устаноў распрацоўваюцца і зацвярджаюцца Міністэрствам асветы СССР з удзелам Акадэміі мастацтваў СССР. Аднаўляецца 6-гадовы тэрмін навучання на факультэтах архітэктуры ў мастацкіх ВНУ, у Маскоўскім і Свядлоўскім архітэктурных інстытутах. У Маскоўскім дзяржаўным мастацкім інстытуце імя В. І. Сурыкава адкрываецца факультэт тэорыі і гісторыі выяўленчага мастацтва; у гэтым інстытуце, а таксама ў Інстытуце жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Я. Рэпіна арганізуецца аспірантура; устанавляюцца залатыя, сярэбраныя і бронзавыя медалі Акадэміі мастацтваў СССР для прысуджэння штогод у парадку конкурсу з лепшых дыпломных работ выпускнікам мастацкіх ВНУ. Выпускнікі, якія атрымалі залатыя медалі, накіроўваюцца на стажыроўку ў замежныя краіны.

Пастановай прадугледжана, што ў мастацкіх ВНУ сістэмы Міністэрства культуры СССР ажыццяўляецца пераважна мэтавая падрыхтоўка спецыялістаў па накіраванню зацікаўле-

ных прадпрыемстваў і арганізацый з улікам рэкамендацый мясцовых арганізацый Саюза мастакоў СССР. Пасля заканчэння вучобы маладыя спецыялісты накіроўваюцца на работу ў гэтыя арганізацыі і на прадпрыемствы, якія нясуць адказнасць за іх працаўладкаванне і выкарыстанне ў адпаведнасці з атрыманай спецыяльнасцю.

Пастанова прадугледжвае стварэнне ў г. Краснаярску Сібірска-Далёкаўсходняга аддзялення Акадэміі мастацтваў СССР, творчых майстэрняў Акадэміі мастацтваў СССР па жывапісу, скульптуры, графіцы, сінтэзу выяўленчага мастацтва і архітэктуры; мастацкага інстытута і сярэдняй мастацкай школы пры гэтым інстытуце. Арганізуецца таксама ў 1987—1988 гадах у г. Маскве на базе Маскоўскага мастацкага вучылішча «Памяці 1905 года» інстытут жывапісу, скульптуры і мастацкай педагогікі Міністэрства культуры РСФСР.

Міністэрству культуры СССР, Міністэрству асветы СССР, Саюзу мастакоў СССР, Акадэміі мастацтваў СССР і Акадэміі педагагічных навук СССР даручана ажыццявіць сістэму мераў па аказанню дапамогі агульнаадукацыйным школам, пазашкольным установам, органам народнай асветы ва ўдасканаленні мастацкага выхавання дзяцей і моладзі.

Устанавляецца парадак, пры якім стварэнне помнікаў і манументаў агульнадзяржаўнага значэння, а таксама комплекснае архітэктурна-мастацкае рашэнне важнейшых гарадабудаўнічых ансамбляў, будынкаў і збудаванняў у г. Маскве, Ленінградзе, сталіцах саюзных рэспублік і іншых буйнейшых гарадах краіны ажыццяўляюцца на аснове конкурсуў.

Дазволена ўключаць затраты на мастацкія работы, звязаныя з сінтэзам выяўленчага мастацтва і архітэктуры, у каштарысную вартасць будаўнічых работ па асноўных аб'ектах будаўніцтва ў размеры аднаго-двух працэнтаў ад агульнага каштарысу.

Дзяржаўнаму камітэту па

грамадзянскаму будаўніцтву і архітэктуры пры Дзяржбудзе СССР, Міністэрству культуры СССР, Міністэрству вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі СССР, Дзяржаўнаму камітэту СССР па навуцы і тэхніцы, Акадэміі навук СССР і Акадэміі мастацтваў СССР прапанавана распрацаваць і ажыццявіць комплексную праграму навуковых даследаванняў у галіне ўзаемадзеяння выяўленчага мастацтва і архітэктуры. За найбольш значныя дасягненні ў галіне выяўленчага, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і архітэктуры дадаткова ўстаноўлены тры залатыя і пяць сярэбраных медалёў Акадэміі мастацтваў СССР.

Прадугледжана стварэнне ў г. Маскве творча-вытворчай гаспадарча-разліковай арганізацыі для выканання праектных і выканаўчых работ па комплекснаму мастацкаму рашэнню аб'ектаў грамадзянскага будаўніцтва на базе наяўных маскоўскіх прадпрыемстваў Мастацкага фонду СССР.

Саветам Міністраў саюзных рэспублік дазволена ў выпадку неабходнасці ўводзіць у штаты выканкамаў гарадскіх Саветаў народных дэпутатаў пасаду галоўнага мастака горада і ўтвараць у гэтых выканкомах аддзел галоўнага мастака горада для кіраўніцтва і кантролю за мастацкім афармленнем гарадскога асяроддзя.

Міністэрству культуры СССР, Акадэміі мастацтваў СССР, Саюзу мастакоў СССР і Саюзу архітэктараў СССР сумесна з ВЦСПС даручана прыняць меры па далейшаму развіццю і прапагандзе самадзейнай мастацкай творчасці.

Саветам Міністраў саюзных рэспублік дадзена заданне звярнуць асаблівую ўвагу на развіццё традыцыйных народных мастацкіх промыслаў і стварэнне ў неабходных выпадках запаведных культурна-гістарычных ахоўных зон. Пры планаванні выпуску вырабаў народных мастацкіх промыслаў рэкамендавана ўлічваць у першую чаргу мастацка-якасныя паказчыкі.

У пастанове прадугледжваецца павелічэнне ў паўтара-два разы расходаў Міністэрства культуры СССР і Саюза мастакоў СССР на заказы і закупку мастацкіх твораў, а таксама на арганізацыю выставачнай дзейнасці.

У мэтах стварэння спрыяльных умоў для захавання, аднаўлення і прывядзення ў парадак помнікаў гісторыі, культуры і архітэктуры, якія маюць важнае значэнне для патрыятычнага выхавання савецкіх людзей і асабліва маладога пакалення, прадугледжваецца выдзяленне неабходных матэрыяльных і фінансавых рэсурсаў на правядзенне рамонтна-рэстаўрацыйных работ, маючы на ўвазе давесці іх аб'ёмы к 1990 году да 300 млн. рублёў і к 2000 году да 500 млн. рублёў.

Саветам Міністраў саюзных рэспублік даручана распрацаваць з удзелам Міністэрства культуры СССР, Акадэміі мастацтваў СССР, Саюза мастакоў СССР, Саюза архітэктараў СССР, таварыстваў аховы помнікаў гісторыі і культуры і зацвердзіць планы рэстаўрацыйных работ да 2000 года, развіцця сеткі навукова-рэстаўрацыйных майстэрняў, умацавання матэрыяльна-тэхнічнай базы і забеспячэння іх высокакваліфікаванымі кадрамі.

Дзяржаўнаму камітэту СССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю рэкамендавана расшырыць выпуск ілюстраваных манаграфій, альбомаў і іншых публікацый аб творчасці вядучых майстроў выяўленчага мастацтва і архітэктуры, аб важнейшых гістарычных этапах і заканамернасцях развіцця мастацтва сацыялістычнага рэалізму, працэсах узамеадзеяння і ўзбагачэння мастацкіх культур брацкіх народаў СССР, а таксама ажыццяўляць выпуск ілюстраваных выданняў мастацкай літаратуры.

Дзяржаўнаму камітэту СССР па кінематаграфіі дадзена заданне ажыццявіць стварэнне фільмаў (у тым ліку дакументальных і навукова-папулярных), якія адлюстроўваюць дасягненне савецкага многаацыянальнага выяўленчага мастацтва і архітэктуры.

Рэдакцыям цэнтральных газет і часопісаў, Дзяржаўнаму камітэту СССР па тэлебачанню і радыёвяшчэнню даручана сістэматычна прапагандаваць творчасць выдатных майстроў сацыялістычнага рэалізму, ствараць разнастайныя па жанру тэле- і радыёперадачы, на рысы аб дасягненнях савецкага многаацыянальнага выяўленчага мастацтва і сінтэзу яго з архітэктурай, музейных зборах, буйнейшых выстаўках,

## ПАДЗЕІ І ДАТЫ

80 год прайшло з таго памятнага дня, калі 1(14) верасня 1906 года з'явіўся першы нумар газеты «Наша доля», а ў ім, сярод іншых матэрыялаў, — верш Якуба Коласа «Наш родны край». Ці мог тады хто падумаць, якіх вяршынь неўзабаве дасягне беларуская літаратура ў творчасці аўтара гэтага верша?

1906 год увайшоў у гісторыю нашага народа як год найшырэйшага размаху рэвалюцыйнай барацьбы. Ён жа займае асаблівае месца і ў гісторыі беларускай літаратуры. Газеты «Наша доля» і «Наша Ніва», паэтычныя зборнікі Цёткі «Скрыпка беларуская» і «Хрэст на свабоду», першыя друкаваныя творы Якуба Коласа і іншых пісьменнікаў паклалі пачатак небываламу ўзлёту нашай літаратуры. Збывалася светлая мара Францішка Багушэвіча аб стварэнні «беларускай музыкі». Гэта ён на схіле XIX стагоддзя з надзеяй пісаў: «Смык ёсць, а хтось скрыпку, можа, даробе, а там была «Дудка» — вот мы і зробім музыку...»

Словы Багушэвіча сталі запаветам для цэлага пакалення беларускіх літаратараў — выхадцаў з самай гушчарнай народнай масы. Голасна зайграла «Скрыпка» Цёткі, следам за ёю на ўсе лады заспявала «Жалейка» Янкi Купалы, а потым паліліся «Песні жалыбы» Якуба Коласа.

А яшчэ ў гэту музыку ўліваліся мелодыі «Гусяра» і зборнікаў «Шляхам жыцця» і «Вянок». І ўсе песні Цёткі, Купалы, Коласа, Багдановіча былі пра родны край, пра яго нядолю. Яны знаменавалі сабой абуджэнне мужыка-беларуса, яго парыван-

ту пра гістарычныя намаганні і патрабаванні беларускага народа. А побач з ім за лепшую долю працоўных і за нацыянальнае раўнапраўе беларусаў з аднолькавай самаахвярнасцю змагаўся і Якуб Колас.

У першым коласаўскім вер-

ман, збучвелы крыж пры дарозе як сімвал і знак спрадвечнай нядолі жыхароў вёскі.

Але верш захапляў чытача праўдай жыцця, сваёй журботнай інтанацыяй, сумнай мелодыяй, якая стваралася перш за ўсё эмацыянальна афарбаваны-

красу роднай зямлі, пра багацце душы беларускага мужыка. Ён, гэты мужык, пакуль што яшчэ занябданы і цёмны, але ўжо хоча ведаць, «што мы ў свеце значым»; у творах Якуба Коласа ён пачаў раскрываць свае мары аб зямлі і шчасці, аб той сапраўднай волі, якая адкрые перад ім шырокія далегі, зробіць яго паўнакроўным гаспадаром роднай краіны. Праўда, пакуль што коласаўскія героі «жывуць, цярыліва долю смычуць і крыж нясуць мужычы ціха, дабра не бачыць за ліха». Але іменна яны пачынаюць усведамляць, што на свеце могуць быць і справядлівыя парадкі, якія, аднак, самі па сабе не прыйдуць, — гэтых парадкаў трэба дабівацца, не баючыся астрагаў і пакут.

У паэзіі Якуба Коласа, як і ў яго прозе, вызначылася мудрае, сапраўднае народнае бачанне і разуменне жыцця, праўды і крыўды, заснаванае на вялікім гістарычным вопыце, правэранае багатай практыкай многіх пакаленняў. І заадно — аптымістычная, светлая вера ў розум і сілы працоўнага чалавека. Як тут яшчэ раз не ўспомніць такія вядомыя і памятыя ўсім нам радкі:

Дымам пойдзе усё ліхое,  
Усё, што душыць нас і гне.  
Вер, брат, — жыцце залатое  
Будзе ў нашай старане.

Гэтае «жыцце залатое» Якуб Колас набліжаў, не шкадуючы сіл, сваім мастацкім словам і

# ПЕРШАЯ ПЕСНЯ

Да 80-годдзя творчай дзейнасці Якуба КОЛАСА

не да лепшай долі і з'явіліся паэтычнымі маніфестам эпохі, калі ўжо беларусы выйшлі ў агромністай такой грамадзе на змаганне за права «людзьмі звацца».

Хочам папросту, каб лепш  
Нашым хацінам, нашым  
Нашым прыплодам,  
Каб стаць раўнёю славай і  
Іншым народам, — сілай  
так Янка Купала яшчэ ў дакастрычніцкі час заявіў усю све-

шы «Наш родны край» як быццам няма нічога асаблівага: ні хітрай выдумкі, ні якой-небудзь нечаканай метафары. Не клікаў ён на барыкады або на перадзел памешчыцкай зямлі (як апавяданне Цёткі «Прысяга над крывавымі разорамі»), змешчанае ў тым жа першым нумары газеты «Наша доля». Усё тут было такое знаёмае, свойскае, «абжытае», бачанае сотні, тысячы разоў: балота, пясок, ту-

мі эпітэтамі, параўнаннямі: «бедны», «нудны», «сумны, як наша доля», «глядзіш, як сірата».

А як песня панясецца —  
Колькі ў песні той нуды!  
Уцякаў бы, бег, здаецца,  
Сам не ведаеш куды.

Пасля верша «Наш родны край» адзін за адным з'яўляюцца ў друку і знаходзяць дарогу да чытача коласаўскія песні працы і нядолі, жалыбы і праўду, песні пра непаўторную

У Мінску па вуліцы Талстога стаяў яшчэ год назад дом пад нумарам 14а — помнік гісторыі і культуры рэспубліканскага значэння.

Як вядома, дом гэты звязаны з імем выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча, які жыў у ім з кастрычніка 1916 па люты 1917 года. Гэта адзіны мемарыяльны аб'ект паэта, які захаваўся ў нашым горадзе. (Дом, дзе нарадзіўся М. Багдановіч, згарэў у час Вялікай Ай-

Мінгарвыканкома атрымана пісьмо (№ 14-6-1064 ад 23.04.86 г.) з прапановай пераносіць помнік на новае месца. Падставай для такога рашэння, як быццам бы, было будаўніцтва на цяперашнім месцы помніка спартыўнага комплексу для інстытута культуры.

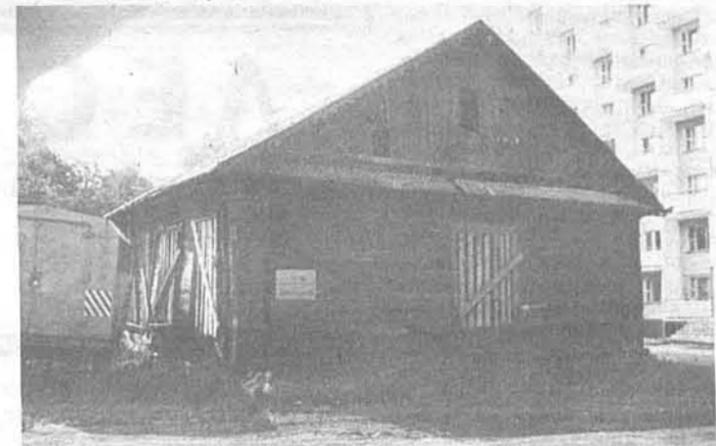
І зноў пачаліся клопаты музея пра захаванне і аднаўленне помніка. На гэты раз адказ даваў намеснік старшыні гарвыканкома М. Д. Жукоўскі (пісьмо №3-

## ЧАКАЕ ПАРАТУНКУ

чынай вайны). Больш таго. Самае непасрэднае дачыненне да гэтага дома маюць пісьменнікі Змітрок Бядуля, Уладзіслаў Галубок, Зоська Верас, старшыня ЦВК і СНК БССР А. Р. Чарвякоў, якія ў розны час бывалі ў ім ці нават жылі.

Паколькі на месцы помніка(?) было запланавана будаўніцтва дзевяціпавярховага жылога будынка, напрудадні зімы мінулага года дом быў скрануты з свай-

475 ад 14.05.86 г.). У лісце паведамлялася: «Па дадзеным пытанні 12.05.86 г. была праведзена нарада з удзелам прадстаўнікоў Міністэрства культуры БССР, Мінскага вагонарамонтнага завода, Кастрычніцкага райвыканкома, ГалоўАПУ, упраўлення культуры Мінгарвыканкома, на якой было прапанавана кіраўніцтву Мінскага вагонарамонтнага завода ў бліжэйшы час прыступіць да работ па ўзнаўленні помніка і



закончыць іх да 1 жніўня 1986 года.

Пасля заканчэння работ помнік будзе перададзены на баланс Міністэрства культуры БССР.

Пытанне выканання работ у названы тэрмін даручана ўзяць пад кантроль Кастрычніцкаму райвыканкому і ўпраўленню культуры Мінгарвыканкома».

Здавалася б, коротка і ясна. Але толькі на паперы. Жнівень месяц ужо закончыўся, а работы па ўзнаўленні будынка так і не пачаліся. Не складзена нават практна-каштарысна дакументацыя. Наперадзе ж восень з яе слагой і дажджамі і, трэба думаць, нават пры самым вялікім старанні (што вельмі сумнітельна) прывесці будынак у належны стан да маразоў наўрад ці ўдасца. А значыць, зімаваць у такім выглядзе яшчэ адзін год.

Такім чынам, сітуацыя складалася такая, што помнік наогул апынуўся пад пагрозай знішчэння. Пазбаўлены свайго гістарычнага асяроддзя, ён так і не знайшоў сабе сталага «месцажыхарства» і не прыдбаў закладнага гаспадара, які б нёс за яго ўсю меру юрыдычнай і маральнай адказнасці.

Такая страта будзе недаравальнай.

**Т. КАРОТКАЯ, В. МІКУТА, Н. МАЗОУКА, В. СОХАР,** супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча

### «ЛІМ» ВYSTУПІЎ. ЯКІ ВЫНІК?

## «А ДЗЕ ПАЭТЫЧНАЯ РУБРЫКА?»

Пад такім загаловам газета ў нумары за 18 ліпеня гэтага года апублікавала пісьмо інжынера В. Стралко, які адзначаў ілюзійнасць рэспубліканскай маладзёжнай газеты «Знамя юности» да арыгінальнай і перакладнай паэзіі і, наогул, да літаратурнага жыцця Беларусі.

Рэдакцыя атрымала афіцыйны адказ аддзела прапаганды і агітацыі ЦК ЛКСМБ, у якім гаворыцца:

«Матэрыял В. Стралко ўважліва разглядаўся аддзелам прапаганды і агітацыі ЦК ЛКСМ Беларусі. Крытыка прызнана правільнай. Па гэтым пытанні адбылася канкрэтная размова ў калектыве рэдакцыі газеты «ЗНАМЯ ЮНОСТИ». Вырашана штомесячна публікаваць на старонках выдання дзве паэтычныя падборкі, рэгулярна знаёміць чытача з літаратурным жыццём рэспублікі».

значных падзеях мастацкага жыцця.

Партыйным арганізацыям творчых саюзаў і органаў культуры трэба актыўна весці работу па ўдасканаленню дзейнасці саюзаў і ўстаноў культуры ў духу рашэння XXVII з'езда партыі, аказваць падтрымку плённай пошукам мастакоў і архітэктараў па стварэнню новых значных твораў, гарманічнага мастацкага асяроддзя. Нормай работы партыйных арганізацый з мастацкай інтэлігенцыяй павінны быць ідэйная прынцыповасць, павага да таленту і такт.

Цэнтральны Камітэт КПСС і Савет Міністраў ССРСР, гаворыцца ў дакуменце, выказваюць цвёрдую ўпэўненасць у тым, што савецкі мастак і архітэктар сваёй творчай працай уносяць значны ўклад у паспяховае ажыццяўленне велічных планаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця краіны, будучы найбольш поўна задавальняць растуць духоўныя запатрабаванні народа.

Прынята таксама пастанова Савета Міністраў ССРСР «Аб мерах па ўмацаванні вытворчай і матэрыяльна-тэхнічнай базы выяўленчага мастацтва», згодна з якой адпаведнымі міністэрствам, Мінгарвыканкому і Ленгарвыканкому даручаецца ажыццявіць у 1987—1996 гадах будаўніцтва і рэканструкцыю аб'ектаў Акадэміі мастацтваў ССРСР, Саюза мастакоў ССРСР, Міністэрства культуры ССРСР і Міністэрства культуры РСФСР, у тым ліку будынкаў навучальных устаноў, выставачных залаў, Дамой творчасці, вытворчых камбінатаў і майстэрняў, фондасховішча Дзяржаўнага Рускага музея і рада іншых аб'ектаў.

Дзяржплану ССРСР прапанавана прадугледжваць у праектах планаў на адпаведныя гады выдзяленне Міністэрству культуры ССРСР і Савету Міністраў РСФСР лімітаў капітальных укладанняў і праектна-пошуковых работ для ажыццяўлення будаўніцтва і рэканструкцыі ўказаных аб'ектаў, а таксама павелічэнне Саюзу мастакоў ССРСР (у дванаццатай пяцігодцы) лімітаў капітальных укладанняў на будаўніцтва, рэканструкцыю і тэхнічнае перааснашчэнне мастацка-вытворчых прадпрыемстваў, выставачных залаў і запаснікаў, салонаў-магазінаў, творчых майстэрняў, дамоў творчасці мастакоў.

Дзяржплану ССРСР і Дзяржснабу ССРСР дадзена заданне прадугледжваць у праектах планаў на адпаведныя гады выдзяленне Міністэрству культуры ССРСР, Савету Міністраў РСФСР, Мінгарвыканкому і Ленгарвыканкому і Саюзу мастакоў ССРСР матэрыялаў і абсталявання, неабходных для будаўніцтва і рэканструкцыі аб'ектаў выяўленчага мастацтва.

Саветам Міністраў саюзных рэспублік, Мінгарвыканкому і Ленгарвыканкому даручана забяспечыць праектаванне і будаўніцтва ў верхніх паверхнях жылых дамоў памяшканняў для арганізацыі творчых майстэрняў мастакоў, будаўніцтва кааператывных творчых майстэрняў мастакоў і архітэктараў і стварэнне жыллёва-будаўнічых кааператываў па заяўках арганізацый Саюза мастакоў ССРСР; планавую перадачу ў арэнду членам Саюза мастакоў ССРСР, членам Саюза архітэктараў ССРСР і аб'яднаным маладым мастакоў і мастацтвазнаўцаў нежылых памяшканняў для пераабсталявання іх пад творчыя майстэрні.

Адпаведным міністэрствам і ведамствам дадзена заданне прадугледжваць у планах на 1987—1990 гады выдзяленне Саюзу мастакоў ССРСР сыравіны, матэрыялаў, аўтатранспарту і абсталявання, неабходных для забеспячэння ў дванаццатай пяцігодцы мадэрнізацыі вытворчай базы і аснашчэння яго ўстаноў і арганізацый выяўленчага мастацтва.

Міністэрству хімічнай прамысловасці ССРСР даручана ажыццявіць у дванаццатай пяцігодцы рэканструкцыю вытворчасці і замену ўстарэлага абсталявання на Ленінградскім заводзе мастацкіх фарбаў навукова-вытворчага аб'яднання «Пігмент» з мэтай забеспячэння выпуску мастацкіх фарбаў у палітры, якасці і аб'ёмах па ўзгадненню з Міністэрствам культуры ССРСР і Саюзам мастакоў ССРСР. Расшыраюцца навукова-даследчыя і геалагічныя работы па пошуку натуральных і стварэнню штучных пігментаў, павышэнню якасці мастацкіх фарбаў і пастаўцы іх у дробнай упакоўцы. Будзе арганізаваны выпуск багету з палімерных матэрыялаў і сінтэтычных смол.

Міністэрства лясной, цэлюлозна-папяровай і дрэваапрацоўчай прамысловасці ССРСР забяспечыць пастаўку Міністэрству культуры ССРСР і Саюзу

мастакоў ССРСР высакаякаснага багету, кардону, ліставой і рулоннай паперы.

Міністэрству лёгкай прамысловасці ССРСР прапанавана пачаць з 1987 году выпуск ільнянога палатна розных марак, выключыўшы з тэхналогіі яго вытворчасці якія-небудзь сінтэтычныя дабаўкі.

Дзяржплану ССРСР і Міністэрству знешняга гандлю ССРСР дадзена заданне прадугледжваць у праектах планаў экспарту і імпарту тавараў на 1987—1990 гады закупку і пастаўку Міністэрству культуры ССРСР і Саюзу мастакоў ССРСР абсталявання і матэрыялаў, неабходных для ўстаноў і прадпрыемстваў выяўленчага мастацтва.

Прадугледжваецца рад іншых мер, накіраваных на ўмацаванне вытворчай і матэрыяльна-тэхнічнай базы выяўленчага мастацтва.

Па данаму пытанню прынята таксама распараджэнне Савета Міністраў ССРСР адносна матэрыяльнага забеспячэння работнікаў Акадэміі мастацтваў ССРСР, Саюза мастакоў ССРСР і Саюза архітэктараў ССРСР, у адпаведнасці з якім, у прыватнасці, дазваляецца павышаць максімальныя стаўкі аўтарскага ўзнагароджання за стварэнне выдатных мастацкіх твораў і кніжна-ілюстраваных серый, што аказваюць вялікі ўплыў на развіццё мастацтва сацыялістычнага рэалізму.

Міністэрствам культуры ССРСР зацвярджаюцца 10 штогадовых прэмій за стварэнне высокамастацкіх твораў выяўленчага мастацтва ўсіх відаў і жанраў, а таксама за буйныя мастацтвазнаўчыя даследаванні.

Вызначан парадак пенсійнага забеспячэння мастакоў, членаў прафсаюза работнікаў культуры, якія не з'яўляюцца членамі Саюза мастакоў ССРСР і адносяны з якімі арганізацыі і прадпрыемствы рэгулююць аўтарскімі дагаворамі.

З 1 студзеня 1987 г. павышаюцца службовыя аклады работнікам сістэмы Акадэміі мастацтваў ССРСР, Саюза мастакоў ССРСР і Саюза архітэктараў ССРСР.

Намечаны іншыя меры па паляпшэнню матэрыяльнага стымулявання творчасці мастакоў, работнікаў устаноў выяўленчага мастацтва і архітэктары.

гэта эпічны, але ў кожнай сваёй дэталі эмацыянальны і лірычны малюнак аднаго вечара, аднаго эпизоду ў пакутлівым лёсе беднай сялянскай удавы — самотнай, бездапаможнай перад нялюдскімі сіламі сацыяльна-грамадскага ладу, але не зломленай.

Якуб Колас першы даў панарамнае асэнсаванне жыцця народа. Пісьменнік з'явіўся адзіным у гісторыі беларускай літаратуры аўтарам «Казак жыцця» з іх мудрым, увасобленым у алегарычных вобразах поглядам на чалавека, грамадства, на свет і гісторыю. Ён адволькава шырокі след пакінуў у паэзіі і ў прозе.

Але над усімі творами яго ўзвышаюцца манументальныя паэмы «Новая зямля» і «Сымон-музыка», а таксама трылогія «На ростанях». Яны з'явіліся велічным гімнам чалавеку працы, багачцам яго духоўнага свету, увасабленнем патрыятычнага абавязку пісьменніка-грамадзяніна.

Цэлых пяцьдзсят гадоў працягвалася нястомная творчасць народнага песняра. За гэты час пераломныя падзеі і карэнныя змены адбыліся ў жыцці беларускага народа. А колькі зведаў і перажыў сам Якуб Колас! Праца ў школе і зняволенне ў астразе, вандроўкі па Беларусі ў мэтах пошукаў прыстанішча і новы этап настаўніцкай дзейнасці, служба ў

царскай арміі ў час першай сусветнай вайны і праца на Куршчыне, галодныя і халодныя дні ў перыяд грамадзянскай вайны, затым кіпучая дзейнасць на разнаволенай ніве беларускай літаратуры, культуры, народнай асветы і навукі ў палякастрычніцкую эпоху, радасць небывалых творчых здзяйсненняў у 20-я гады і новыя пакуты ў Вялікую Айчынную вайну, якая адарвала яго ад родных мясцін, прынесла такое гора народу, а ў самога песняра забрала сына. І апошні этап — пасля вызвалення і вяртання ў родны Мінск да сваёй працы і творчасці, да актыўнага ўдзелу ў адраджэнні роднай Беларусі з руін і папалішчаў.

Вершы і паэмы Якуба Коласа, побач з творами Янкі Купалы, Цёткі, Максіма Багдановіча, у дакастрычніцкі час пракладвалі магістральны шлях беларускай паэзіі. І ў той жа час «Новая зямля» і «Сымон-музыка» прадвызначылі асноўныя напрамкі развіцця буйных эпічных жанраў не толькі ў паэзіі, але і ў прозе, — яны знаходзяцца ля вытокаў беларускага рамана. А пачатак усім коласаўскім здзяйсненням паклаў той першы верш, які 80 год таму назад парадаваў чытача такім жывым малюнкам роднага краю, лёгкім шчымлівым смуткам, шчырым патрыятычным пацудзіем...

Уладзімір КАЗБЯРУК

актыўнай дзейнасцю — і як пісьменнік, і як педагог. У ім лепшай долі народа ён адпакутаваў тры доўгія гады ў мінскім астразе. Але і турма не пахіснула яго перакананняў і волі: За народ, што марна сохне, За святое брацтва Адабралі ад мяне Усё маё багацтва...

Што ж? Няхай мой вузкі круг, Няхай я ў няволі, Толькі ж ім свабодны дух Не стрымаць ніколі.

Яшчэ ў дакастрычніцкі час пабачылі свет зборнікі «Песні жалбы», «Апавяданні», «Родныя з'явы», вызначыліся асноўныя ачысканыя паэмы «Новая зямля» і «Сымон-музыка». І хоць не было ў песняра ні свайго кутка, ні надзеянага прыстанішча, але ён не спыняў творчай дзейнасці ні на адзін дзень. «Дзе прыпруса, там і пішу», — успамінаў ён паэзіі.

Гаворачы пра творчасць Якуба Коласа, мы шмат разоў можам уживаць слова «ўпершыню». Іменна ён першы ў гісторыі беларускай літаратуры, узабагаचाючы і ўзнімаючы на новы, вышэйшы ўзровень традыцыі Францішка Багушэвіча і Янкі Лучыны, так глыбока зазірнуў у псіхалогію і душу працоўнага селяніна. У апавяданнях «Васіль Чурыла» і «Малады дубок» па-асабліваму глыбока і шчыльна падаюцца пакуты і перажыванні беспраўных, але гордых жыхароў беларускай вёскі. Верш «Маці» —

**Я**КАЯ ўсё-такі вялікая над намі ўлада стэрэатыпаў і прапісных ісцін. Толькі наважыўся падступіцца да гэтых нататак аб праблемах гарадской экалогіі, як паслужыла памяць адразу нагадавала некалькі прымавак: «Спілаваць дрэва можна за мінуту, а расло яно сто гадоў». Або гэту (арабскую, персідскую, а мо і кітайскую): «Чалавек не дарма пражыў жыццё, калі пасадзіў хоць адно дрэва».

Ведаецца, з папраўкай на нашы будні, я б гэтую ўсходнюю сентэнцыю трохі перайначыў: «Чалавек не дарма пражыў жыццё, калі не ссек ніводнага дрэва...»

Да такой сумнай высновы я прыйшоў не выпадкова. Але ўсё на парадку.

...Гэта, мабыць, самы прыгожы куток Мінска. Менавіта тут праходзіць адзін з маршрутаў, па якіх знаёмляць са сталіцай яе афіцыйных гасцей. Доўгі картэж шыкоўных машын у гэтым месцы абавязкова запавольвае свой рух, а бывае, і спыняецца на некалькі хвілін, каб госці маглі ў поўнай меры ацаніць прыгажосць навакольнага пейзажу. Сапраўды, не адарваць вачэй. У самым цесным суседстве з гмахамі шматпавярховых дамоў — узгоркі, што параслі бярозавым гаем і маладым, але даволі высокім ужо сасоннікам, за якім уздымаецца зялёная сцяна-лесу. Не буду інтрыгаваць чытача — гэта «Зялёны Луг-5» у тым яго месцы, дзе вуліца імя Кедышкі паварочвае на вуліцу імя Карбышава.

Я намалюваў гэтую прывабную карціну, і пяро маё, дальбог, задрожэла. Бо пра ўсё гэта сёння даводзіцца ў пэўнай ступені гаварыць у мінулым часе. Ці не палова аднаго з узгоркаў, дзе расце сасоннік, адрэзана нібы вялізным нажом. З раніцы да вечара наваколле тут сатрасае грукат экскаватара, які раз-пораз угрызаецца сваімі жалезнымі сківіцамі ў тоўшчу ўзгорка, вымаючы коўш за коўшом чыстоткі пясок (соны ж вельмі любяць пясчаныя глебы) і высыпаючы яго ў самозвалы, што пад'язджаюць сюды адзін за адным.

На самым версе ўзгорка, у лічаных сантыметрах ад дрэў, бялее дашчаты п'лот, які павінен, відаць, дэманстраваць недатыкальнасць таго сасонніка.

Я зайшоў на будаўнічую пляцоўку, і тут, зблізу, катлаван, выкапаны ў жывым целе ўзгорка, выглядаў яшчэ больш дзіка. У цяньку, каля вялізнага самазвала адпачываў, мабыць, чакаючы сігналу ехаць на пагрузку пажылы чалавек. Разгаварыліся. «Што тут капаюць, пытаецеся? — усміхнуўся шафёр. — Гасцініцу нейкага інстытута будуць узводзіць».

Тут, на пляцоўцы ляжалі кучы вялікіх дрэў, вырваных з карэннем. Прасачыўшы мой позірк, чалавек са злосцю сказаў: «Дрэў шкада. Тут немаля быў яблыневы сад, яшчэ ад былой вёскі застаўся. Мы свайму начальству і кажам — навошта яго чапаць, мо абдызнецца... І яблык у ім сёлета поўна. Такое дрэва нішчыць... Дык хто рабацягу будзе слухаць? Загадаці, каб за два дні і следу ад таго саду не засталася. Вунь, толькі адну яблыньку пакінулі». Мой субясіднік паказаў рукой убок, дзе сапраўды стаяла кучаравая яблыня, галіны якой гнуліся ад яблыкаў. «Ды дні яе злічаны», — з сумам дадаў шафёр.

Я падняўся ўгару, уздоўж п'лота, што апаясаў з усіх бакоў будаўнічую пляцоўку, і паглыбіўся ў сасоннік. Колькі яму наканавана жыць у суседстве з гасцініцай? Потым мне гаварылі, што гасцініца зусім «бяскрыўдная», што яна не пашкодзіць дрэвам. Але гэта казкі для немаўлят. Гасцініца, гэта яшчэ колькі розных падсобных памяшканняў, кацельня, гараж, стаянка для машын, пад'язныя дарогі і г. д.

З таго боку ўзгорка, дзе пачынаўся стары лес, упрытык да дрэў награвашчаны былі вялізныя металічныя канструкцыі незразумелага прызначэння. Здаля мне падалася, што яны пафарбаваны ў чырвоны колер, і толькі калі падышоў бліжэй, зразумеў — жалеза наскрозь з'едзена ржой. Побач, праз сцежку, дзе некалі раслі старыя сосны (я здаўна ведаю гэты куток), было падземнае збудаванне, у глыбіню якога з абодвух бакоў вялі скрышанія, заваленыя смеццем, бітай цэглай, кавалкамі акамянелага цэменту прыступкі. Пастаяўшы крыху перад гэтым, дальбог, варварскім помнікам, я зразумеў, што, відаць, пачыналі тут будаваць грамадскі туалет, ды чамусьці не дабудавалі.

Чаму тут трэба было знішчаць кавалак лесу і будаваць туалет, калі ў трох мінутах хады адсюль, ля самай вуліцы імя Цікоцкага, на ўскрайку лесу гадоў пяць-шэсць таксама будаваўся падземны бункер такога ж прызначэння? Колькі пры гэтым было знішчана дрэў, мабыць, не ведаюць і самі будаўнікі. Як не ведаюць, навошта было ўзводзіць гэтак манументальнае збудаванне ля самых дамоў, у той час, калі ў самім леспарку няма ніводна-



Міхась ЗАМСКІ

# ЛЕС СЯКУЦЬ — ПАРК САДЗІЦЬ БУДУЦЬ...

НАДЗЕННАЕ ДАСЛЕДАВАННЕ

Гасцініца замест узгорка. ● Яблыневы сад — пад карань. ● Таполя і хуліган. ● Трамплін у лесе. ● Хто купіць пейзаж? ● Мурашнік без мурашак. ● Экскаватар ля дрэва.

га, даруйце, туалета. Потым ужо я даведаўся ад спецыялістаў, што капаць у лесе падземныя бункеры-туалеты — сцэнальнае глупства. І лесу шкада, і сродкаў выдаткоўваецца шмат. Нідзе ў свеце такога не робяць, існуюць для гэтага іншыя архітэктурныя формы — больш лёгкія і бяспходныя для прыроды.

— Знайшоў з-за чаго біць у званы, — скажа каторы чытач. — Вунь колькі прыгожых вуліц у Мінску пабудавалі, а тут нейкі ўзгорак знішчаюць, нейкія дрэвы. Даўно вядома, лес сякуць — трэскі ляцяць.

Так, ляцяць. Ды толькі ці не занадта многа гэтых «трэсак»? Ці не давядзецца нам потым кусаць з-за гэтага локці? Як кусаюць іх цяпер многія масквічы пасля таго, як знішчылі ў Маскве Паклонную гару.

Працуючы над гэтымі нататкамі, я сустрэўся з многімі службовымі асобамі. Паслухаўшы мяне, некаторыя з іх са здэклівай усмешкай гаварылі: — Так трэба. Па ўсіх гэтых пытаннях ёсць рашэнне гарвыканкома.

Як быццам Паклонную гару знішчылі без дазволу адпаведных інстанцый... Непараўнальныя рэчы? У свеце ўсё параўнальна. Як мне хочацца тут нагадаць думкі з «Гутарак пра далёкае і блізкае» нашага славутага акадэміка Дзмітрыя Сяргеевіча Ліхачова, чалавека, імя якога ў нас асацыяруецца з клопатам аб гістарычных, культурных, маральных святынях Радзімы. Паслухайце. «У нас вялікая прырода — і дзікая, неўтайманаваная, і хатняя, прыручаная. Я маю на ўвазе сады і паркі. Помнікі прыроды разам з помнікамі культуры нараджаюць наветра, якім мы дыхаем». І яшчэ адна цытата: «Мы павінны браць пад ахову не толькі помнікі гісторыі і культуры, але і помнікі прыроды — шэдэўры, створаныя яе «спандзлем і разцом», яе выдат-

ныя пейзажы... Знішчаць найпрыгажэйшыя пейзажы стратна не толькі з маральнага, але і эканамічнага боку. Так паказвае сусветная практыка. У Шатландыі дзейнічае нацыянальны трэст, які купляе пейзажы. Ён купляе іх у розных высоковых гаспадароў на пэўных узаемавыгадных умовах, пазбаўляючы людзей толькі аднаго права — права псаваць пейзаж. Трэст, які існуе перш за ўсё за кошт развіцця турызму — багатая арганізацыя».

У нас такога трэста быць не можа. Нашы пейзажы, нават самыя найпрыгажэйшыя, бясплатныя. І псаваць мы іх умеем, як ніхто.

З самага пачатку, як толькі я ўбачыў знішчаны напалову ўзгорак (цікава, колькі ж яму соцень ці нават тысяч гадоў?), адразу зразумеў — у якія я б дзверы ні стукнуўся, усё застаўся па-ранейшаму — уратаваць гэты пейзаж ужо не ўдасца, бо жывуць тое, што стала мёртвым, чалавецтва яшчэ не навучылася. І ўсё-такі мне было цікава, як нараджаюцца такія грандыёзныя задумы. Працуючы над гэтымі нататкамі, я сустрэўся з многімі службовымі асобамі. Я іх нават пералічу:

**А. Якімчук**, першы намеснік старшыні Мінскага гарвыканкома.

**Г. Сянкевіч**, намеснік старшыні Мінскага гарвыканкома.

**В. Вуліч**, першы намеснік начальніка Галоўнага архітэктурна-планіровачнага ўпраўлення (ГалоўАПУ).

**В. Крапіўны**, намеснік начальніка ГалоўАПУ па ландшафтнай архітэктурцы.

**Ю. Уладзіміраў**, галоўны інжынер ГалоўАПУ.

**В. Путроў**, начальнік ўпраўлення забудовы і планавання ГалоўАПУ.

**А. Новік**, першы намеснік старшыні Першамайскага райвыканкома.

**С. Жураўлёў**, архітэктар Пер-

шамайскага раёна.

**В. Шыльнікоўская**, старшыня камісіі па ландшафтнай архітэктурцы і ахове прыроды Саюза архітэктараў БССР, заслужаны архітэктар БССР.

**М. Дзянісав**, інжынер аддзела ландшафтнай архітэктурцы ГалоўАПУ.

**П. Сямашка**, начальнік вытворчага ўпраўлення «Мінскзеленбуд».

**З. Мураўёў**, галоўны інжынер «Мінскзеленбуд».

**Г. Красько**, дырэктар Мінскага «Леспаркгаса».

**Г. Кручыннін**, галоўны ляснічы «Леспаркгаса».

**Я. Шарак**, дырэктар філіяла інстытута «Саюздзіспралесгас».

**В. Костусеў**, прараб Першамайскага гаспадарча-прарабскага ўчастка.

Менавіта В. Костусеў раскрыў мне «тайну» тых іржавых канструкцый у лесе, а таксама паўзасыпаннага падземнага збудавання. Аказваецца, некалькі гадоў назад дабравольнае «Ураджай» вырашыла (!) пабудавать тут, выкарыстоўваючы рэльеф мясцовасці, трамплін. А падземны бункер павінен быў стаць яго састаўнай часткай. Ужо было хацелі прыступаць да будаўніцтва, як аглядзеўся ГалоўАПУ, з якім, як аказалася, праект таго трампліна не быў загадзя ўзгоднены. Калі ў рэшце рэшт там азнаёміліся з праектам, дык схпіліся за галаву — будаўніцтва гэтага спартыўнага аб'екта прывяло б да знішчэння цэлага ўчастка лесу.

Мне пра ўсё гэта расказала Марыя Сцяпанавна Дзянісавіч, я, слухаючы яе, троху здзіўляўся — як гэта атрымліваецца? Захацелася «Ураджай» будаваць трамплін, ён, ні ў каго не спытаўшы, вязе ў лес матэрыялы, капае, нішчыць дрэвы, а ўжо потым нешта ўгадняе. З таго часу і ржавее тут «спартыўнае» жалеза. Яно ж, відаць, каштавала немалыя грошы? Я не кажу ўжо, што ў

лесу ад такога суседства здароўя не прыбавілася. Ва ўсякім разе, сам бачыў, што мурашнікі вакол — нежывыя, хоць і кажучы, што мурашкі самыя непераборлівыя ў ежы істоты, а, бачыш, жалеза, ды яшчэ ржавае, аказалася ім не па «зубах».

Мае апаненты «забівалі» мяне адным і тым жа аргументам, маўляў, што хоча карэспандэнт, калі Мінск лічыцца адным з самых зялёных гарадоў краіны. Мне называлі, колькі зеляніны, зялёных насаджэнняў прыпадае на кожнага жыхара Мінска, лічы гэтыя ўнушалыяны. Але ж і зеляніна розная бывае. Есць вялікія цяністыя дрэвы, цэлыя з іх алеі, а ёсць і кволенькія дубцы, якія што ні год перасаджваюць.

Мне з ахвотай расказвалі, колькі «дрэў» высаджваюць штогод. Але замаўкалі, калі я пытаўся, колькі дрэў высыкаюць.

У час вандровак па кабінетах, шматлікіх гутарак перадмною паступова вымалёўвалася, становілася ўсё больш акрэсленай тэндэнцыя, нават палітыка ў азелененні горада. Сутнасць яе — самі пасадзім дзе трэба і што трэба. Не запырчыш, здаецца, усё правільна. Але правільна, відаць, для пустыроў, адкрытых прастораў. А калі высыкаюць лес, каб потым пасадзіць парк? Нармальнаму чалавеку зразумець гэта цяжка. Мне здаецца, што няма нічога больш прыгажэйшага, чым спалучэнне «дзікай», неўпрыгожанай, натуральнай прыроды з, так сказаць, праявай сённяшняй паўсямяснай урбанізацыі, што гэта і з'яўляецца шчаслівай спробай пакінуць для гараджаніна глыток чыстага паветра, палашчыць яго слых паўзабытым лясным шлохам, ітушным спевам.

Як гэта зрабіць у вялікім горадзе? Але ж я неадночы чытаў, што ў Лондане, адна з мясцовых выдатнасцей — Гайд-парк, натуральны лес, з сажалкамі, густымі зараснікамі, лужкамі, і ўсё гэта ў самым цэнтры горада. Я чуў ад людзей, якім давялося бываць у Скандынавіі, як надзіва тонка там умеюць спалучаць самыя высокія, сучасныя тэмпы будаўніцтва з трапяткой любоўю да прыроды, як ідуць на любы выдаткі, абы не пашкодзіць дрэва, скалу, пагорак. Калі я не блытаю, дык, здаецца, у Стакгольме пры пракладцы метро на станцыях пакінулі выходы скальных парод, каб і тут, пад зямлёй, чалавек адчуваў невыказную прыгажосць суровай прыроды (у нас бы, пэўна, узарвалі, ссеклі тыя скалы, каб потым абліцаваць мармуровай пліткай, хоць даўно вядома, што не ўсё дарагое, што блішчыць).

Ды ці трэба хадзіць па прыкладзі так далёка? Мне ўспомніўся нарыс «Лістрыгоны вострава Хіхну», надрукаваны некалі ў нашай газеце, дзе расказвалася, між іншым, як здзівіўся аўтар, убачыўшы на гэтым эстонскім востраве будынак эстонскага, лінія фасаду якога ў адным месцы раптам ламалася, абмінаючы дзве старыя сасны...

— Каб вы ведалі, як прыгожа будзе выглядаць новая гасцініца ў «Зялёным Лузе», — гаварыў мне першы намеснік старшыні гарвыканкома А. Якімчук. — Вось вы абураліся, а нават не бачылі яе праекта. А які краявід будзе адкрывацца з той гасцініцы!

Што я мог яму сказаць? Што самы вялікі ў свеце архітэктар — матухна-прырода? Што не пераўзысці яе самаму геніяльнаму чалавеку? Ці пагадзіўся б?

Чаму нашы будаўнікі так неащадна, а, бывае, проста па-варварску ставяцца да прыроды? Там, дзе можна ахвяраваць адным дрэвам, нішчаць дзесяць. Часта тлумачаць гэта габарытамі будаўнічай тэхнікі, якая, маўляў, і «дыктуе» адно-

(Працяг на стар. 13).

# КНИГАПІС

## ЯНКА МАУР

Сын воды  
Полесские  
робинзоны  
ТВТ

Я. МАУР. Сын воды. Полесские робинзоны. ТВТ. Аповесці. Пераклад з беларускай. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1986.

У аднатомнік увайшлі тры найбольш значныя творы класіка дзіцячай літаратуры Янкі Маўра, перакладзеныя на рускую мову У. Жыжэнкі, А. Міронавым і Р. Ярохіным.

В. ВАЛЧЭНЯ



Б. САЧАНКА. Вялікі Лес. Раман у трох кнігах. Аўтарызаваны пераклад з беларускай У. Жыжэнкі. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

Рускамоўны чытач атрымаў магчымасць пазнаёміцца з адным з самых значных твораў Б. Сачанкі — раманам у трох кнігах «Вялікі Лес», у якім аўтар малюе панарамную карціну барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, раскрываючы лёсы дзевяткаў людзей, якія воляй абставін апынуліся ў віхуры падзей і павінны прыняць рашэнне: як жыць далей.

Артыкул-паэзія С. Андрэюка «Гэта заўсёды помніца» — гаворка не толькі пра «Вялікі Лес», а і пра ўсю творчасць Б. Сачанкі.

В. КАРНЯШОУ



Я. КРУПЕНЬКА. Карэнні. Вершы, байкі, паэмы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

«Карэнні» — кніга лепшых твораў Я. Крупенкі, які нядаўна адзначыў сваё пяцідзясяцігоддзе. Узятая з папярэдніх зборнікаў, яны апяваюць характар роднай зямлі, уключаюць чалавека працы, паказваюць мужнасць народа ў гады вайны. Адначасова Я. Крупенка з дацільным гумарам высмейвае чалавечыя слабасці і недахопы ў жыцці. Папярэднічае творам аўтабіяграфія «З майго жыцця-пісу».

В. НАЗАРЧУК

# КРЫТКА БІБЛІАГРАФІЯ

**Н**ОВАЯ кніга Браніслава Спрычанна «Надзеі пшчотныя парасткі» складаецца з шасці раздзелаў і вызначаецца дакладнай кампазіцыяй.

У трох першых раздзелах («Широкий у весны размах», «Мои сёстры — перепёлки в жите», «Бесконечной жизни глоса») непадзельна пануе прырода і чалавек як яе стварэнне. Ён сузірае, адчувае і разумее прыроду ўсёй сваёй сутнасцю. Пачатак асноў, што звяз-

и дальше, восславляя плодородие, Светло веками Катилась по весенней нашей Родине С Днепра до Камы.

У вершы «Все смешал наш клочущий век» сутыкаюцца далёкае мінулае і сучаснасць: «Сквозь неистовый вой дискотек пробивается голос колядки». Старое адыходзіць незваротна, а ў жыцці ўрываецца новае ў абліччы вісклівай дыскатэкі (не лепшае праўленне

цягам часу трансфармуюцца, набываюць узвышана-паэтычны сэнс: **Всходили бедой на крыльцо Голодные годы сурово. Но добрая наша корова Мне жизнью дышала в лицо.**

А кульмінацыйным, абагульняючым вершам, які ўвабраў у сябе і характава прыроды, і роздум аб жыцці, стаў «Цвет жизни»: «Красное всегда, во всяком случае — лучшее, хотя оттенки разные... Красная пшеница — значит, тучная, чистая изба, — конечно, красная». Раз-

гальцаў за свабоду: «В молодом порыве гордом стеклодувы, стекловары в памятном тридцать четвертом встали против Салазара». І хоць паэт палюбіў партугальскіх рабочых, вінаградараў, якія адстойваюць свае права на жыццё і на працу, яму здаецца яшчэ больш трагічным іх лёс у свеце капіталу. Таму большасць вершаў гэтага цыкла — аб супярэчлівасці, якая пануе ў свеце:

Празднично.. Но кто там — присмотрись! — Возле храма в черном одеянии? Это вдовы просят подаяния, Подоплеку обнажает жизнь.

Або ў вершы «Черный флаг» паэт асэнсоўвае факт горкай заканамернасці капіталізму — у горадзе Марынья Гранд галадаючыя семі беспрацоўных вывешваюць на дамах чорныя сцягі: «Всплески флага в океане неба, как сигналы тонущего судна...», але трагедыя ў тым, што чакаць дапамогі дарэмна, а мальбу галадаючых дзяцей аб хлебе «глушат католические храмы»:

Этот звон всеильный, как и прежде, Каждому внушает быть покорным... Атлантическое побережье С роскошью и блеском. с флагом черным.

Уражваюць кантрастныя гэтаму цыклу вершы з раздзела «На Сибирских меридианах», дзе мажорна гучыць тэма працы на ўсеагульную карысць.

Я перакананы, што далёка не кожны паэт мае магчымасць паэтычна ўвасобіць, як мы гаворым, вытворчую тэму. Але Б. Спрычан даўно і паспяхова працуе ў ёй, таму што добра ведае псіхалогію працоўнага чалавека:

И ваши мне близки заботы, В кругу своих — не замыкаюсь, И где не ладится работа, Досадой вашей проникаюсь.

Вось у гэтых вершах аб сучаснай Сібіры паэт адкрывае чытачу своеасаблівае дзівавае святло: «не крапы, — музыка звучала...», «поет могучий нефтепроуд в аккорде — новою струною», альбо «идет руда с востока по звонким рельсам БАМа». Тут: «изюбры на наших оленей похожи. Растет здесь, опушку собою украсив, зубровка... И зубры встречались мне тоже, но только лишь на радиаторах МАЗов». Хоць і далёка Сібір ад Беларусі, а так многа ў іх агульнага, роднага, падпарадкаванага адной мэце — рабоце:

Едины, как солнце в сияющем небе, Прибужские дали, ангарские шири, — Как наши заботы о мире и хлебе, О хлебе и мире.

І тое ж захапленне прыгажосцю прыроды і грандыёзнасцю спраў, якія здзяйсняюць і «огневики» хлопцы, і шафёры, што кіруюць сваімі цяжкімі МАЗамі на мёрзлых шляхах.

У вершы «Сибирь» Б. Спрычан удаля, паэтычна абыгрывае выказванне М. Ламаносава: «Российское могущество прирастать будет Сибирью», прызваваючы яго да сучаснасці. І ўсё, што адбываецца зараз у Сібіры, — справа рук нашага сучасніка — рабочага чалавека:

Хороший день пророча, По воле человека Встаёт рассвет рабочий Над магистралью века.

Цікавая тэматычная разнастайнасць кнігі «Надзеі пшчотныя парасткі» тлумачыцца перш за ўсё жаданнем Б. Спрычанна зразумець сучаснасць ва ўсёй яе складанасці, мнагамернасці, ахапіць поглядам і пачуццём.

Юрий БАГДАНАУ

# Д Р Э В А Ж Ы Ц Я

ваюць чалавека з прыродай, паэт бачыць у глыбіні язычніцкіх стагоддзяў, калі прырода для чалавека была ўсемагутнай сілай, якой ён пакланяўся. У вершы «...Забывается обычаи древний» мы бачым малюнак старажытнага вясновага свята славян, калі «...с песней воловчьи ходили», жадаючы ўсім людзям здароўя, багатага ўраджаю і шчасця. Паэт удаля выкарыстоўвае напевы, жарты: «Будьте вы богаты и здоровы, — начинали парни у крыльце, — чтоб теллила телочку корова, чтоб ягнिला ярочку овечка...» На імгненне апануе сумненне: «Может, слишком все утилитарно... Да, пожалуй». Але захоплены дзіцячай шчырасцю далёкіх продкаў, якія ўмелі і добра працаваць, і не горш спраўляць святы, паэт зачаравана апісвае старажытны абрад. Вабная маляўніцкая абрадавага дзейства, вольнасць выяўлення пачуццяў людзей выклікаюць у аўтара жаданне далучыцца сваёй творчасцю да гэтай натуральнасці: «Хорошо б и мне наполнить строки силой заклинаний воловчьи».

У вершы «Радуница» старажытны звычай — «день поминовения» разглядаецца з пункту погляду гісторыі: Мы живем, растем, как ветви, в почве наши корни, Потому-то зеленеет — вечно — древо жизни. В радуницу возникают в просветленной скорби Мысли о родне и роде, о сынах Отчизны... Тут няма рэлігійнага падтэксту. Адступае на другі план і традыцыйнасць свята. Асноўнае для паэта — вытокі. Хто мы? Што мы? Кім былі нашы продкі? І хоць «цепь явлений бесконечна, в ней мы — только звенья», усе ж мы — нашчадкі традыцый, сыны сваёй бацькаўшчыны. А любоў да Радзімы — катэгорыя гістарычная, якая таксама прыйшла з глыбінь стагоддзяў. У вершы «Майские песни» абрадавае песня — зноў умоўны фон, дзе нараджалася ды «играла радость семидесятиной радугой над хлебным клином». І далей:

Озвученная реками зеркальными Низин полесских, Она смыкалась с песнями гукальными Полей Смоленских.

Б. Спрычан. Надзеі пшчотныя парасткі. Лырка. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

З дзіцячых успамінаў вырываюць яркавыя эпізоды: **Рожденье борозды подобно чуду. Стерня сверкала алоу росою... Понуда буду жив я, — не забуду, Как шел за плугом первой бороздой.**

гэтага новага). Відаць, таму: «Сладко плещется в сердце моем перелив заклинательной песни».

Жыццё прыроды адлюстравана паэтам і ў вершах «Животворящий мир природы», «Дождь», «На Ивана Купалу», «Круговорот», «...Рассветной чащи красота», «Соловей» і многіх іншых. У вершах аб прыродзе назіраецца багатая гама танаў і паўтанаў, тонкія адценні фарбаў, колераў. Дзякуючы гэтаму чытач уваходзіць у шматфарбны свет, які зіхаціць усімі колерамі вясёлкі. Гэты свет мы чуем ва ўсім вясновым многагалосці: «Сколько красок и полутонов. У природы буйная фантазия...». Але не толькі захапленне шматколеранасцю перапаўняе сэрца паэта. Тут пастаянна жыве клопат аб ураджаі, збожжы, аб зямлі, што дорыць людзям і радасць свята вясны, і радасць сялянскай працы: «Моя земля — мой белый свет, мой черный хлеб и песня».

З дзіцячых успамінаў вырываюць яркавыя эпізоды:

Рожденье борозды подобно чуду. Стерня сверкала алоу росою... Понуда буду жив я, — не забуду, Как шел за плугом первой бороздой.

Галоўнае тут — адчуванне свайго «крэстьянскага пачала», а значыць — разуменне душой першародства зямлі. У прастай песні вязалышчыцы снапоў: «Мои братья — соловьи в дубраве, мои сестры — перепелки в жите» чуецца і высокая паэзія, і штодзённае жыццё. І зразумела, што «крэстьянскае пачала» — гэта ў першую чаргу цяжкая сялянская праца з усходу да заходу сонца. Да яе далучаюцца з дзяцінства і на ўсё жыццё. Аб тым ідзе гаворка ў вершах: «Подъ-полотье: «После ливней — ведренные дни вплоть до летнего солнцеворота... Наступила жаркая работа для колхозной нашей ребятни. I ў «Поле детства»: «Поле стлалось предо мною, и валила с ног усталость, но зато потом, зимою, медом патока казалась».

Любоўю да «братоў нашых меншых» прасякнуты верш «Корова»: «Короной расцветное солнце блестит на рогах у нее». Але карова — не абстрактны вобраз, а актыўны, рэальны выратавальнік людзей у цяжкія гады, калі не было нават і хлеба: «Голодной военной порой она и вправду — царица». Даўня ўспаміны з

віваючы тэму, паэт амаль ва ўсім знаходзіць пацвярджэнне сваім думкам: «Близкое, заветное, родное красным называют не напрасно — угол в доме и крыльцо резное, и Октябрь — наш самый светлый праздник». Здавалася б, вобраз акрэсліўся, аднак жа Б. Спрычан, тонка адчуваючы кампазіцыйную заканамернасць, шматпланавасць вобраза, дапісвае яшчэ дзве страфы, якія надаюць вершам глыбокі падтэкст:

Красные гвоздики — на могилах. Глухо боль утрат звучит на тризне. Но струится красной кровью в жилах Сила вечной, бесконечной жизни. Красные лучи восходов льются, И земля сверкает обновленно... Ветер светоносных революций Раздувает красные знамена.

Пастаяннае імкненне да абагульнення жыццёвых з'яў, выяўлення пунктаў дотыку прымушае паэта да разгляду іх у гістарычным аспекце. Менавіта гэта натуральная зашкаўленасць да гісторыі і надае кнізе шырыню гучання.

У вершах «Защитникам Отчизны», «В Бельничках», «По дороге из Вильноса» паэт разважае аб гістарычным лёсе беларускай зямлі: «Эта земля поглотила не одного крестоносца, не одного Радзивила, аб славуных сынах, якія выратавалі яе ў мінулым стагоддзі ад полчышчаў «корсиканца», а ў першую суветную вайну ад «германских дивизий». Быццам паўтарае лёс сваіх землякоў-мазыраўчан чорная таполя, што бачыла і народнае паўстанне і яго разгром гетманам Янушам Радзівілам. Вобраз таполі — сімвал нязломнасці народа і яго вечнага жыцця — паўстае перад намі ў вершы «Белорусский осокорь»:

Грозам и ветрам наперекор, Антов лелеял в синей выси, Все парит, не гнется древо жизни — Древний белорусский осокорь.

Вершы з гістарычнай праекцыяй зусім па-іншаму гучаць у цыкле «Из португальской тетради». У вершы «В Лиссабоне» — гэта роздум аб вечнасці, у «Девятого мая 1985 года» — пра барацьбу партугальцаў супраць амерыканскага засілля, у вершы «У памятнага» — гераічная старонка барацьбы парту-

□ □

Кажуць, маяк свеціць праз кожныя пяць секунд. Шмат часу, канечне, ён свеціць марна, без патрэбы. Але вось дзіва і суд: прыходзіць міг, калі некаму няможна абысціся без гэтых каротчых пяці секунд святла!

□ □

Пры ўсёй нашай стрыманасці, нават і некаторай непачцівасці да народнай памяці ў нас цяпер аднак выходзіць нямала цікавых кніг па гісторыі, культуры роднага народа. Напрыклад: «Слоўнік мовы Скарыны», «Этымалагічны слоўнік беларускай мовы», «Гістарычны слоўнік беларускай мовы», «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы», «Беларуская народная творчасць», «Жываніс Беларусі XII—XVIII стагоддзяў», шматлікія выданні выдавецтва БелСЭ і г. д.

...Купляем з сябрам новую цікавую кнігу па нашай гісторыі. Сябра трымае ў руках доўгачаканы томік, гартвае і сумнавата ўздыхае: «Трэба абавязкова купіць, а то калі яшчэ перавыдадзецца? І наогул—ці перавыдадзецца?!»

Што гэта — нават у самім мысленні? Нявер'е? І найперш—у самога сябе?

□ □

Карл Маркс: «Вялікі талент без перакананняў нараджае нягоднікаў».

На першы погляд, несумяшчальныя рэчы — талент і нягоднасці. Але ў жыцці, на жаль, гэтая прыкраса з'ява даволі пашыраная. Нават больш—у некаторых, шчодро адораных прыродай, і шчодрых, таленавітых метады праю зла. Як правіла, пад маскаю дабрачыннасці.

□ □

Ёсць ахвотнікі гаварыць пра нечы новы твор па адным працитаным сказе альбо па першай жа знойдзенай імі карэктарскай абмылцы.

Сам чуў, як адзін пажылы, баявіты, але штучны, халодны ў сваёй творчасці літаратар даваў заўвагу па вышэйназванай методдзе маладзейшаму, болей таленавітаму калегу. Уразіла нават не сама па сабе такая сітуацыя, а іншае: колькі сатанінскай радасці, ахвоты да глумлення было ў патухлых вачах таварыша, які крытыкаваў...

□ □

У кожным вялікім гурце — у звяроў, птушак, насякомых і г. д. — ёсць свой лідэр. Роля лідэраў велізарная. Усе мы пра тое ведаем, таму няма асаблівай патрэбы шмат красамоўнічаць пра гэта.

У пісьменнікаў таксама ёсць свае лідэры. Вылучаныя сітуацыяй, выштурхнутыя заканадаўцамі мод у літаратуры.

Чытаючы артыкулы, інтэрв'ю аднаго з нашых лідэраў (добрага творцы, між іншым), нельга аднак не здзівіцца, не паціснуць плячымі: з году ў год ён, шчаслівец, гаворыць толькі пра сябе, пра калег-лідэраў, а пра многіх тых, хто разам з ім цягнулі, мужа і плённа цягне плуг, ні слова. Як і няма нікога і нічога вартага, нібы ён — адзін у пустыні.

Што гэта? Зорная хвароба? Лідэрская салідарнасць? Цяжка адказаць адназначна. Але адно ясна і бяспрэчна: літаратуры гэта мала спрыяе. Наадварот, тармазіць яе рух наперад: лідэру, згодна яго ролі, трэба не адштурхоўваць, а весці ўсіх за сабою. Іншая справа, канечне: а ці ўсе пойдучы за эгаістычным важаком?

□ □

Адзін вядомы, але абачлівы таварыш нека ў парыве шчырасці прызнаўся: «Дзе нясмелы, там і маеш рапыю, браце». Іншы вядомы, але яшчэ болей абачлівы калега, колькі ведаю яго, усё абгрунтоўвае, чаму не варта праюляць рызык і сме-ласці. Маюляў, трэшкі няўдала ступіш, скажаш, дык цябе ад-

осветил, Ты правды чистый свет увидел, И нежно чуждые народы возлюбил, И мудро свой возненавидел. Здаецца, той, хто заяўляе пра любоў да ўсяго свету, да роду чалавечага, не толькі не можа палюбіць свет, род чалавечы, але і бліжняга свайго, бо я-раз, як падкрэслівалі стара-

пэўныя законы для тых, хто становіцца на ногі. Нашы Ду-нін-Марцінкевіч, Багушэвіч у XIX стагоддзі, Купала, Колас, Цётка, Багдановіч, Гарэцкі ў XX-ым пачыналі свой творчы шлях, забяспечвалі будучыню роднай культуры таксама ва ўмовах смяртэльнай небяспекі, у барацьбе супраць сацыяльна-нацыянальнай несправядлівасці, у барацьбе за волю, адмаўляю-

магчымасць. Дзяліць не трэба маладых На гнядях, Шэрых, На рудых. Абы яны былі з вачыма, Дзе радасць і непрымірэнне Нібыта ў першы дзень тварэння. ...Каб жа так, Рыгор Іванавіч, было ў жыцці!

ыц гар

Генрых ДАЛІДОВІЧ

# АБАВЯЗАК

Лісткі запісных кніжак

Кожны чытае па-свойму. Адзін «глытае» усё запар і не адрываючыся, іншы перапыняецца, штосьці, найбольш уражлівае, вылісвае, згаджаецца альбо спрачаецца з асобнай думкай, разважае і ў выніку атрымоўваецца пэўная «размова», якая можа і пера-

расці вузкія межы, зацікавіць і іншых. Гэтыя замалеўкі—плён шматгадовага сяброўства з кнігамі, часопісамі, а таксама і роздум над некаторымі з'явамі ў жыцці і ў літаратуры.

АУТАР.

разу сатруць у парашок тья, хто мае вялікую сілу. А тых, у каго ёсць вялікая моц, вельмі шмат. То і трэба быць вельмі асцярожным, не агаляць сваё сэрца...

Слухаеш-слухаеш такое і, бывае, думаеш: а ці не хітруецца вы, абачлівыя таварышы, ці не клапоціцеся найперш пра свой дабрабыт, урэшце ці не з-за вас спакойна, сыта жывуць тья, хто помсціць за рызык і сме-ласць?

□ □

У кожнага вялікага ці малага народа была, ёсць сваё вялікая альбо малая ідэя. Яна вядзе пакаленні праз стагоддзі, вызначае будучыню. Без сэрцавінай ідэі, мабыць, ні адзін народ не выжыве, знікне, як ужо зніклі многія плямёны.

Якая ідэя была ў нашых продкаў, скажам, у 1696 годзе, у год афіцыйнай забароны ўжывання беларускай мовы сёймам Рэчы Паспалітай? Ідэя выжыць у самых жудасных умовах?

□ □

Афіяне амаль 2500 гадоў назад мідзіям: «Магутныя робяць тое, што яны могуць, а слабыя тое, што яны могуць выцерпець». Калі, дзе, чаму чалавек узяў на ўзбраенне гэты несправядлівы тэзіс: дзялі і ўладар?

□ □

Ужо і на маіх вачах адышлі Міхась Лынькоў, Мікола Лобан, Аркадзь Чарнышэвіч, Мікола Лупскаў, Іван Мележ, Уладзімір Караткевіч, Аляксей Кулакоўскі і іншыя нашы выдатныя і добрыя прызакі. Вялікія і, можа, непапраўныя стра-ты панесла наша літаратура.

І ўсё ж, пераадолюючы пачуццё асірацеласці, жывым апускаць рукі нельга. Наадварот, трэба ўдвай-ўтвая болей бачыць, разумець, перажываць і працаваць. Гэтыя вышнамаганні, можа, памогучы не толькі ўтрымаць тое, што было дасягнута, але і паспрыяюць заваяванню новых вышынь і каштоўнасцей.

□ □

Цяпер усё часцей і часцей падаецца голас, каб засцерагчы прыроду, атмасферу ад забруджанасці, пагібелі. Ці не слушна побач з гэтым клопатам падымаць трывогу, што нам неабходна болей дбаць і пра чысціню людскіх душ, моладзі ў найпершую чаргу?

□ □

Чытаем у А. С. Пушкіна: Ты просвещением свой разум

жытныя мудрыя, з любові да маці, бацькі, брата, сястры, сябра, да роднага дому і Радзімы пачынаецца любоў усеагульная, усечалавечая.

□ □

Нядаўна шмат пісалі пра бум у лацінаамерыканскай літаратуры. Некаторыя нашы «гара-чыя» крытыкі нават заклікалі адмовіцца ад сваёй «цягамоні-ны» і пераймаць лацінаамерыканцаў, у прыватнасці, Мар-кеса.

Нямала думалася: у чым жа сакрэт буму лацінаамерыканскай літаратуры? Многае, здаецца, памаглі зразумець самі лацінаамерыканцы. У прыватнасці, аргенцінскі выдатны пра-заік Х. Картасар у сваім ін-тэрв'ю ў «Вопросах литерату-ры» (1981, № 11.)

«Нам, лацінаамерыканцам,— гаварыў ён там, — дасталася ў спадчыну не літаратурная іспанская мова з яе глыбокімі карэннямі, а мова заваёўнікаў. Шмат стагоддзяў не было лацінаамерыканскай літаратуры. Перайманні былі — з іспанскай літаратуры, з англійскай, з французскай, з італьянскай... І вось гадоў трыццаць пяць—со-рак таму, прыкладна ў час дру-гой сусветнай вайны, мы пачалі ламаць літаратурныя ка-ноны, адхіляць прызнання ў свеце ўзоры. У нас не было традыцый, і мы перад усім светам смела прызналіся ў гэ-тым. Мы стварылі сваю, новую літаратуру».

І яшчэ. Зноў яго, Картасара-ва: «...адкуль гэтая сіла? Літа-ратура наша нараджалася і мацнела ў пастаяннай смяртэльнай небяспецы. Ваенныя дыктатуры разбуралі і праця-ваюць разбураць культуру. Ты-сячы пісьменнікаў, мастакоў, музыкантаў, журналістаў па-даваюць пад рэпрэсіі, выганя-юцца са сваёй радзімы. Але вы ведаеце, у раі зусім не будзе літаратуры. Я веру — пісьмен-ніка нараджае гнеў. Асабліва гнеў у нацыянальна-вызвален-чай барацьбе, у барацьбе за волю. Пісьменнік не павінен ад-чуваць стану задавальнення і самазаспакаення. Той, хто пры-мірыўся з рэчаіснасцю, асуджа-ны на параженне. Літаратура— гэта бунт супраць несправядлі-васці. Літаратура павінна па-мерці, але не ісці на вярочачы тых, хто мае ўладу, яна проста не мае на гэта права, — толькі пры такой умове яна карысная грамадству, яна вы-конвае тую функцыю, для якой заклікана на зямлю, толькі пры гэтай умове пісьменнік адчувае сябе не зусім бескарысным».

Калі чытаеш гэта, міжволі думаеш: якія ўсё ж агульныя

чыся ад застарэлых канонаў, перайманняў, ствараючы сваю, новую літаратуру, рашуча ад-маўляючыся ісці на вярочачы царскага рэжыму...

□ □

Здаецца, часам непаразумен-ні паміж старэйшымі і мала-дзейшымі творцамі ўзнікаюць найчасцей прыкладна з-за вось такога парадокса.

Старэйшы: «Я чытаю творы маладых. У іх ёсць свае варта-сці, але пагаворым не пра ўда-чы, а пра недахопы...»

Маладзейшы: «Чаму найперш падкрэсліваюцца нашы хібы? Нас свядома прыніжаюць!»

Мараль: ці не варта было б нам усім часцей не толькі ўспа-мінаць, але і браць прыклад з выдатнага рускага паэта Жу-коўскага, які ўсё жыццё пры-свяціў літаратуры, і падтрым-цы альбо нават выратаванню калег па творчасці? Да слова, яшчэ ў 1815 годзе, калі юны Пушкін толькі падаваў голас, прадбачлівы і, галоўнае, зычлі-вы Жукоўскі пісаў Вяземска-му: «Нам всем надобно соеди-ниться, чтобы помочь вырасти этому будущему гиганту, кото-рый всех нас перерастёт». А паэзіяй, у 1824 годзе (перад гэтым, у 1820, падарыў Пушкі-ну свой партрэт з надпісам «Победителю ученику от по-бежденного учителя») Жукоў-скі пісаў: «Я стою на пустом берегу, вижу в волнах силача и знаю, что он не утонет, если употребит свою силу, и только показываю ему лучший берег, к которому он непременно до-плывет, если захочет сам. Плы-ви, силачи!»

...Першае: як у наш час не хапае не толькі прыкладаў па-дараванняў партрэтаў з падоб-нымі надпісамі, але і звычай-ных своечасовых падказак, як і кудую пльсці «к лучшему бе-регу». І другое: як не хапае і ўдзячнасці тых, каму памагалі. Пушкін, дарэчы, быў удзячны вучань. Пра гэта гавораць хоць бы наступныя яго радкі з ліста да К. Рылеева: «...не совсем соглашаюсь с строгим приговором о Жуковском. Зачем кусать нам груди кормилицы нашей? Потому что зубки про-резались?»

□ □

Рыгор Барадулін:

Вучыць не трэба маладых, Не лашчыць, Не даваць пад дых — Ім думаць трэба даць

□ □

Нялёгка, нават цяжкая мі-сія тых, каму даручылі штур-вал у выдавецтве, у літвыдан-ні ці ў творчым саюзе.

Трэба: клапаціся пра спра-ву, пра іншых, а не пра сябе. Ёсць нямала прыкладаў выса-кароднага выканання такой па-чэснай місіі, але, на жаль, ёсць і адваротнае. Бывае, той-сёй з літаратурных сяржантаў альбо афіцэраў зайздросціць калегам, сохне ад іхніх поспе-хаў, замоўчвае, а то і спрытна шкодзіць ім, вышуквае ўсе маг-чымыя метады, каб пахваліць самога сябе.

Няўжо адшукаць у сабе крыніцу добра цяжэй, а зла-лягчэй?

□ □

К. Пруткоў: «Многія людзі падобныя да кілбасаў: чым іх напхнулі, тое і носяць у сабе».

Спраўды, той-сёй санавіты, велічны толькі на выгляд, а ка-кі скажа два-тры словы, дык адразу відаць яго «начынка» — шэрая і прымітыўная.

□ □

А. Эйнштэйн: «Мала хто здольны спакойна выказаць думкі, што ідуць уразрэ з прызмамі асяроддзя. Большасць нават не можа ўвогуле мець такія думкі».

Дзе, адкуль тая крыніца, якая дае натхненне, азарэнне і мудрасць для выяўлення сваіх думак? І па-другое, чаму так не любяць тых, хто мае гэткую здольнасць (успомніце Чацкага і іншых)?

□ □

Адносіны паміж творцамі і крытыкамі, нават паміж мала-дымі, заўсёды напружаныя. Праўда, у свой час І. Бунін, выдатны рускі пісьменнік, па-спрабаваў заступіцца за «не-прыяцеляў»: «...как пенять на равнодушного читателя, на враждебного критика! Что с него взять, когда у него даже кровь, может быть, совсем дру-гая, чем у тебя?»

Безумоўна, у кожнага свая «кроў». Творчыя спрэчкі — рэч натуральная і патрэбная. Але, на жаль, часам спрэчкі маюць не зусім творчы харак-тар. Сёй-той з творцаў напа-дае на крытыку толькі з-за таго, што тая свядома ці не-свядома недаацэньвае яго ра-боту, а то і не пахвальвае. А той-сёй з крытыкаў часам са-маўпэўнена лічыць творцаў толькі чорнаробчымі людзьмі, а

# АГНЯВАЯ ПЕСНЯ

Сярод шматлікіх паэтычных зборнікаў кінулася ў вочы кніга са знаёмым імем аўтара і прастай, але шматзначнай, прывабнай назвай: Кастусь Кірзенка. «Надзел». Паэма «Алёна», якой адкрываецца зборнік, вершы «Франтавыя рэйкі», «Шура Папова», «Каму-небудзь», «Я і сёння б падняўся ў атачу», «Я вярнуўся з вайны»... Не ведаю, як каго іншага, а чытачоў — удзельнікаў вайны (я асабіста таксама адношуся да іх) гэтыя творы не могуць пакінуць аб'явімі, не могуць не ўсхваляваць. Чытаеш і перачытваеш іх, і ніколі не сумняваешся, што іх аўтар піша пра сваю жыўную памяць, пра тое, што сам колісь перажыў, што сам не раз бачыў і чуў на вайне. Дарогі мінулай вайны — гэта этапы мужнасці і масавага герояізму савецкіх людзей, гэта дыханне гарачых, не на жыццё, а на смерць, баць, гэта боль страты блізкіх людзей, франтавых сяброў, гэта гатоўнасць любой цаной разграміць ненавіснага ворага, наблізіць дзень Перамогі... Менавіта ў такіх вострых словах можна, як мне здаецца, перадаць галоўны змест вайнавай лірыкі паэта.

Да глыбіні душы ўзрушыла мяне паэма «Алёна». Першая сустрэча з гераніям твора выклікала ў маім чытацкім уяўленні вобраз маладзенькай дзяўчыны, якая жыве недзе ў далёкім тыле. А можа, думаеш, вайна-ніст сустрэў яе на адной з франтавых дарог? Уяўленне спынаецца, апераджаючы тэкст. І вось...

— Цярпі... То я з табой...  
Алёна... —  
Мне чуўся голас. — Я...

Сястра...  
Сястра...  
Сястрычка... Тут я з такім жа моцным пачуццём, як некалі ў час прагляду відэамагія фільма братаў Васільевых, прыгадаў адзін франтавы эпизод, што на вайне ўрэзаўся ў памяць... На ўжо ачышчаны ад снегу ўзгорку ляжалі нашы байцы ў беласнежных бінтах з крывавымі паддэкамі на іх. Не снажу дакладна, колькі іх было. Можна, вось, можа, дзясць. Ды добра помню: роўненька, адзін да другога, акуратненька былі яны ўкладзены. І як жывыя, глядзелі ў ранішніе неба. А калі іх ног, твараў да іх — што ўражвала асабліва — спачывала маленькае, крохкае, з падціснутымі да грудзей каленямі цела мёртвай медсястры. Ратавала салдат, ды вось не выратавала і разам з імі загінула сама адкуль фашысцкіх вылюдкаў. Так, у кожнага франтавіка была сваё Алёна. Са смуткам сведчу, што мая, наша, таксама загінула. Прытым за некалькі дзён да Перамогі. 1 Мая 1945 года... Альт-Рупін. Чакаем каманды наступачы. Яшчэ адзін, на гэты раз апошні крок да Эльбы, да сустрэчы з саюзнікамі. Ды вось... Падае варожая міна. Выбух. Трое параненых, сярод іх і я. Чацвёрта — забітых напавал, у тым ліку і наша медсястра, наша Алёна.

Паэма К. Кірзенкі — гэта журботны і адначасова светлы, я б нават сказаў — аптымістычны, рэкіем па тых, хто, ратуючы нас, салдат, ад ран і гібель, ахвяраваў самым дарагім — сваім жыццём.

Уразіў мяне і лірычны верш-успамін «Шура Папова» — таксама пра франтавічку, пра сільваюкую рэгуліроўшчыцу Шуру Папову, пра яе гібель «на скрыжаванні франтавых дарог», пра развітанне салдат з яе «гераніям іравай». Шмат чытаў я аб франтавічках, аб жанчынах, якія ваявалі нароўні з намі, мужчынамі, але не магу прыпомніць, каб хто-небудзь напісаў пра іх так пранікнёна, з такім пафасам і замілаваннем, як гэта зрабіў у сваёй кнізе Кастусь Кірзенка. Думаецца, што аўтар уласнымі творамі дае вапні адказ на пастаўленае ім жа пытанне: Што зрабіў ты, пясняр, Каб была твая песня агняваў?

А. ПЛАДУНОУ,  
дацэнт інстытута замежных моў, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны

сябе — паміж творцамі і Небам. Бачыце, яму сам Бог падказвае, каму ўсміхнуцца, каго пахваліць і захваліць, а каго не заўважаць, а то і наўмысна ганьбіць...

Тут справа, мусіць, не толькі «ў крыві». Яшчэ многае напластоўвае і групаўшчына, і звычайная чалавечая непрыстойнасць.

□ □

Вельмі цікава чытаць артыкулы некаторых маладых крытыкаў-навукоўцаў: бачыш, хто якому апекуну (кіраўніку дысертацыі) наследае. Па прыкладзе свайго маэстра, адзін навабранец любіць «на ўзроўні» тэарэтызаваць, другі — мець празмерную цягу да цытат-падпораў, трэці — захапляцца пэўнымі, у тым ліку і сумніцельнымі, канцэпцыямі, «падганяць» пад іх пракрустава ложа літаратурны працэс, чацвёрты — абавірацца на заласканую ўжо абойму пісьменніцкіх імён, пяты — чытаць пісьменнікам курс лекцый па літаратуразнаўстве, вшчаць ім прапісныя ісціны, шосты — дазваляць сабе судовую катэгорычнасць, нібы навучанне ў аспірантуры ці кандыдацкі дыплом дае права не толькі па-панібрацку адносіцца да творцаў, але і караць, і мілаваць іх, сёмы — паказваць цуды балетнага майстэрства перад масітнымі і танцы з шаблямі перад маладымі, васьмы — баяцца дыскусіі альбо не ўмець яе весці, дзевяты... і г. д. і г. д.

Калі ж натрапіш на артыкул, дзе не відаць нічых «вухэй», дык шчыра радуешся і пачынаеш уважліва сачыць за маладым таварышам, чаканючы і верачы, што ён скажа і свежа, і шчыра, і слушна!

□ □

Той-сёй «пільны» пачынае ўжо непакоіцца, што ў некаторых нашых маладых пісьменнікаў, мастакоў моцная цяга да нашай гісторыі. «Пільныя» бачаць у гэтай цязе «не зусім здаровы дух».

Гэтыя «зычліўцы» — альбо абмежаваныя людзі, альбо наўмысна не хочуць разумець тых прычын, што выклікаюць павышаную цікавасць да мінулага. Пра іх, гэтыя прычынны, пра матывы вяртання цікавасці і любові да роднай зямлі хараша і грунтоўна скажаў выдатны рускі пісьменнік В. Распуцін у сваім інтэрв'ю часопісу «Літаратурное обозрение», 1985, № 9.

«Літаратура на выхадзе 20-га стагоддзя пачала гаварыць пра небяспекі, што нас спасцігнулі, болей узбуджана і палешна, быццам адчуваючы, што наступае канец... — зазначаў ён. — Нават тое, што ў літаратуры адбываецца зараз працэс самапазнання чалавека ў сваёй гісторыі і нацыянальных карэннях, сведчыць пра яго неспакойную душу. Калі ўжо мы загаварылі пра адчуванні, то, можа быць, у гэтым адчуванні развітання. Пагрознага нам развітання. Чалавек хоча ведаць, што ўзяў ён сабе з мінулага і куды, у які бок крануўся з дадзенага яму родавага накірунку за сваё жыццё. Ён разважае, дзе і калі адбылося небяспечнае зрушэнне. У карэннях сваіх ён шукае жаданае апірышча, за якое можна зачэпацца, каб затрымацца на асвоенай прадкамі зямлі. Да яго вяртаецца любоў да гэтай зямлі і ўдзячнасць да яе святых, але хіба ведаем, ці не спазніліся яны і ці магчымае поўнае вяртанне».

□ □

Кожны народ любіць пасмяяцца. Весела, гарэзна, са здаровым пачуццём. Мы — не выключэнне. У нашых казках, песнях таксама нямаю іскрыстага, дасціпнага смеху.

Наш селянін любіць пацешыцца з пана, чыноўніка, папа, карчмара, сам з сябе таксама. Пасміхоўваючыся з іншых і з сябе, часамі нават прыкідваючыся дурнем, селянін усё ж быў разумнейшы за іх, выяўляючы сапраўдную народную мудрасць.

...Глядзіш у тэатрах некаторыя сучасныя камедыі. Есць смех, досціп, але разам з тым точыць душу і адно прыкрае назіранне: той-сёй з аўтараў паказвае сённяшняга селяніна не

...Вось так, таварыш «пільны». Не спытайся папракаць, абвінавачваць, спачатку разбярыся ва ўсім і зразумей усё — тады многія рэчы стануць для цябе не страшнейшыя за чорта, а зусім ясныя і вытлумачальныя.

□ □

Есць від птушак, што па мала зразумелых прычынах сам па сабе вымірае. І вось дзіва: птушаняты, яшчэ не паспеўшы як след вылезці з яйка ды прадраць вочы, пачынаюць адно аднаго задзеўваць.

Зрэшты, ніякае тут, у брата-забойстве, не дзіва, а самая сапраўдная трагедыя!

□ □

Большасць пісьменнікаў самі ідуць у літаратуру, найперш спадзеючыся на свае веды, на сваю шчырую і сумленную працу, часамі і на своечасовую зычлівую падтрымку тых, хто ўжо мае «вагу і голас». Некаторых сачыніцеляў альбо квольных пераймальнікаў чужога, сярэдненькіх журналістаў літаральна на руках уносяць у літаратуру «дзядзі», расліхваючы моцнымі плечукамі іншых, нават і таленавітых, працавітых. Унесеныя «шчасліўцы» гучна фыркаюць, фанабэрацца пад хвалебныя літаўры, спачатку засланяюць сабой сапраўднае, але вярта «дзядзям» апусціць іх на зямлю, пакінуць іх адных, як у большасці з іх адразу ж працягваецца іхняя бездапаможнасць, і яны, бедалагі, акаменьваюць і застаюцца друзам на доўгай цярыстай дарозе на Парнас.

□ □

Здаецца, дасціпны Піліп Сямёнавіч Пестрак даў жыццё гэтаму трапінаму выразу.

Сапраўды, той-сёй з аглядальнікаў, судзіў у нашай літаратуры падобны на кішаньковую табакерку з тытунём. Той-сёй з масцітых нібы дастане яе са сваёй кішэні, з асалодаю панохае і, задаволіўшыся, зачыніць і зноў схавасць у сваю кішэню.

...Чытаючы інтэрв'ю маладых калег напярэдадні нашага з'езда ў маладзёжным часопісе, з прыкрасцю ўбачыў, што «кішаньковы бацька» зараз і некаторых творцаў. Ім, маладым (здавалася б, шчырым, бескампрамісным, дэўрзім) пагарэзаваць бы, узмуціць спакой! Аж не! Той-сёй найперш паслужыла падносіць да носа ўладнага сваю табакерачку, каб той і тытунік нюхнуў, і задаволена фыркнуў, — каб пры патрэбе прылашчыў угодлівага «прыхільніка»...

□ □

Кожны народ любіць пасмяяцца. Весела, гарэзна, са здаровым пачуццём. Мы — не выключэнне. У нашых казках, песнях таксама нямаю іскрыстага, дасціпнага смеху.

Наш селянін любіць пацешыцца з пана, чыноўніка, папа, карчмара, сам з сябе таксама. Пасміхоўваючыся з іншых і з сябе, часамі нават прыкідваючыся дурнем, селянін усё ж быў разумнейшы за іх, выяўляючы сапраўдную народную мудрасць.

...Глядзіш у тэатрах некаторыя сучасныя камедыі. Есць смех, досціп, але разам з тым точыць душу і адно прыкрае назіранне: той-сёй з аўтараў паказвае сённяшняга селяніна не

столькі вясёлым, колькі смешным, нават пустадомкам, вырдакам.

Песы ідуць на «ўра», шырока знеслаўляюць нашу вёску; наш люд, і аўтар, захмялелы ад славы і залатога ліўня, задаволены...

□ □

Хто ён — шчаслівец альбо гаротнік, што па волі лёсу пажыццёва прысуджаны толькі да пахвалы?

□ □

Усе мы, само па сабе зразумела, з асаблівай цікавасцю чытаем выступленні і нашых літкіраўнікоў, і радавых творцаў у «Літгазет». Я не збіраюся крытыкаваць усесаюзнае выданне, але дазволю сабе задаць пытанне тым землякам, каму даецца месца на старонках газеты.

Ці не суправаджае, таварышы, вас адна і тая ж неадчэпная думка пры чытанні матэрыялаў нашых калег, што вы нібы прысутнічаеце пры спаборніцтве: хто болей непачіва ўбрыкне сваю ж літаратуру? Ці не захаваліся асобныя выступлючыя «палемічнасцю», «прыныповасцю», ці не занядалі ўвагу, зычлівасць, радасць, падтрымку, клопат пра развіццё роднай культуры? А заадно ці не перабольшваеце часамі ўласная непагрэшнасць?!

Можа, варта было падвучыцца ў літаратуры з іншых рэспублік, якія ўмеюць паказаць тавар з лепшага боку, а свае праблемы рашаюць найперш самі, дома?

□ □

А. Лінкольн: «Вы можаце дурманіць частку народа ўвесь час, вы можаце дурманіць увесь народ нейкі час, але нельга дурманіць увесь час увесь народ».

□ □

Адзін калега сур'езна павучаў, што «трэба менш канфліктаваць з дэмагогамі, якія дыктуюць моды ў літаратурным свеце, а больш шукаць з імі разумнага супрацоўніцтва». Магчыма, гэта і так. Але назіраючы за паводзінамі дарадцы, часта думаецца: дзе ты, шанюны, «разумна супрацоўнічаеш», а дзе, выбачай, увішна скачаш пад дудку гэтых дэмагогаў?

□ □

Ф. Дастаеўскі: «Есць такая тайна прыроды, закон яе, па якім толькі той мовай можаш валодаць у дасканаласці, з якой нарадзіўся, г. зн. на якой гаворыць той народ, да якога належыць вы».

Есць літаратары, якія адходзяць ад гэтай тайны, ад гэтага закону прыроды. Дык вунь адкуль у іх беднасць моўна-выяўленчых сродкаў, вычварнасць, а то і без'языкасць! Вось чаму яны ненавідзяць тых, хто любіць побыт, малое, ведае і ўмее пакарыстацца кроўным словам!

□ □

Чытаю ў Цюмені краязнаўчую кнігу пра сібірскае краі. І раптам спыніла, уразіла фраза: «Нарымскім уездом правіл московскій воевода от 2 до 6 лет — «чтоб не заелся».

Класікі, а рускія, можа, найбольш, цудоўна паказалі: кепскія норавы распаўсюджваюць найперш багатыя.

Чаму багатыя кладзецца вялікім цяжарам, псеу чалавек, аснову грамадства? Чаму такое неадольнае імкненне да абагачэння, а пасля ад гэтага імкнення — беды і расчараванне, а то і пагібель? Дзе вы

хад? У вечнай беднасці? Не, чалавечтва ўвесь час імкнецца да дабрабыту. Дык што — ісціна ў вечнай барацьбе? Нават з самім сабою?

□ □

Каб падпарадкаваць увесь свет, фашызм аб'яўляў народы непаўнацэннымі і «па праве вышэйшасці» завабываў іх, рабіў матэрыялам для дасягнення сваіх эгаістычных, чалавечаненавісціцкіх мэт.

Ведаючы гэты механізм, маладыя краіны Афрыкі, Азіі і Амерыкі, што нядаўна атрымалі незалежнасць, як адчуваецца па іхніх літаратурах, засцерагаюцца ад фанабэрыі, але ў той жа час пазбягаюць і самазнявагі. Самазнявага — як вядома з гісторыі, тая спрыяльна ўмова, пры якой лёгка занявольваць, разбураць любы народ.

□ □

«Иностранная литература», 1984, № 10, мініяцюра Г. Бранстнера, а ў ёй наступныя словы: «Звычайна мы карыстаемся адной мовай, а імяна — сваёй уласнай... Але для афіцыйных мерапрыемстваў мы спажываем іншую мову, каб не псаваць родную».

□ □

Раней захапляўся прозай Ю. Казакова, а вось цяпер, у аднагоміну «Поедемте в Лопшеньгу», з задавальненнем пачытаў і яго крытыку.

Крануў артыкул «О мужестве писателя». Хіба не жыццёва, не слушна: «Калі пісьменніку не хапае мужнасці — ён загінуў. Ён загінуў, нават калі ў яго ёсць талент. Ён стане зайздроснікам, ён пачне знеслаўляць сваіх калег?» І яшчэ. «Савецкі пісьменнік павінен помніць яшчэ, што зло існуе на зямлі, што фізічнае знішчэнне, пазбаўленне элементарнай волі, насілле, глумленне, голад, фанатызм і тупасць, войны і фашызм існуюць. Ён павінен па меры сваіх сіл пратэставаць супраць усяго гэтага і яго голас, узвышаны супраць мань, фарысейства і злачынстваў, ёсць мужнасць адмысловае». А вось гэта? «Самае страшнае — калі пра цябе маўчаць. Калі ты выдаеш кнігі і ты ведаеш, што гэта сапраўдныя кнігі, але пра іх не ўспамінаюць, — вось калі трэба быць моцным!»

Хто можа быць раўнадушны, чытаючы такія шчырыя, праўдзівыя і мужныя прызнанні?

□ □

А. С. Пушкін: «Дельвиг не любил поэзии мистической. Он говаривал: «Чем ближе к небу, тем холоднее».

□ □

Кюхельбекер—Пушкіну: «Не слушай, друг Пушкин, ни тех, ни других, ни журналистов, готовых кадить тебе и ругать тебя, как велит им их выгода, — ни близоруких друзей твоих! Слушайся вдохновения — и от тебя не уйдёт ни современность, ни бессмертие».

□ □

Малады Максім Гарэцкі: «Прыйдзе час, і з'явіцца вялікія песняры і пісьменнікі беларускай зямлі, якія патрапяць дасканальна паказаць прыгожым словам тое, што поўніць мае грудзі, а што выказаць не маю сілы...»

Колькі сціпласці, зычлівасці, моцы, веры і прароцтва было ў Максіма Іванавіча, калі пісаліся гэтыя нялёгка, але прадбачлівыя словы! Сапраўды, вялікія людзі вялікія ва ўсім!

Леанід ГАЛУБОВІЧ



Уступ да кнігі вершаў

Я вымаўчаў гэтыя вершы.  
Я вынасіў іх, нібы плод  
Жанчына свой грэшны і першы,  
Жыцця прадаўжаючы ход.

Я вытварыў вершы паслоўна,  
Пастрофна — вянец да вянца...  
Чытач іх дамысліць па-свойму,  
Развінуўшы думы тварца.

Няхай нават там ён, дзе роўна  
Я дыхаў, — затрымліваў дых...  
Ён будзе ўсё роўна мне кроўным  
Сааўтарам думак маіх.

І ў тым я не маю самоты,  
Што нас у Айчыне звяла  
Адзіная прага работы —  
Тварэнне ДАБРА, а не зла.

Мой мілы чытач, мой сааўтар —  
Нам ганьба адна і хвала! —  
Давай будзем думаць пра ЗАЎТРА  
Скрозь ноч да праявы СВЯТЛА.

Каб пот свой губляючы з твараў  
У свежы пракос ці ў раллю,  
Мы зналі, што ўсё-ткі не дарам  
ЗЯМЛЮ рыфмавалі з ЛЮБЛЮ.

Як варожым слоўным хмелем!  
Сцелем цені летуценняў!  
Мелем словы, мелем, мелем...  
Тром між рыфм перапляценняў.

А пасля спрабуе крытык  
Верша сэнс знайсці ў падтэксце.  
Хто не ўзяў адразу крыкам —  
Шэптам выслязіцца ўрэшце...

Мне ж баляць людскія болі,  
Ды і ўласны боль тужляе.  
Праўды!

Веры!

Хоць бы солі

Той, што раны выяўляе...

І, як «SOS» аб набалелым,  
Не манкіруючы зместам,  
Я пішу аб свеце бестам,  
Так, як ёсць — адкрытым тэкстам.

Лёс паэта

Д. БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВАЯ

Які паэт, скажы,  
Не паўтарыў бы следам:  
«Вось я жыццё пражыў  
І ўсе ў ім тайны зведаў».

Нячутнае — пачуў.  
Нябачнае — убачыў.  
І што душой адчуў —  
То словамі пазначыў?!  
Які, скажы, паэт —  
Звычайны чалавек  
Спасціг бязмежны свет  
За свой кароткі век?

Чаму ж начэй не спілю?  
Якому богу веру?  
Чый вешчы кліч лаўлю,

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ



Старадаўні афорт

Праменні сонца. Павілясты брук.  
Цок капытоў і бразгат амуніцый.  
Шынкары крык. І смажаны вяпрук.  
Сляпы агонь у змрочных аканіцах.

Над вулкі трывожныя званы.  
Граі крумкачоў над цёмнымі крыжамі.  
І энкі ўдоў. І будучай вайны  
На небе чорным страшным скрыжалі.

І келлі цеснай сцішаны спакой.  
Разумны твар, пергаменты і свечка.  
То горад мой, то даўні продак мой  
І дым паходняў над сярэднявечам.

Праўляе фатограф партрэт,  
Нібы лёс назаўжды праўляе.  
І ўзнікае усмешка жывая,  
Што ў палон неадольна бярэ.

Здымак ляжа на стол, як дакор,  
Працінаючы сумам і болем:  
Час усмешку ні кроплі не сцёр,  
Хоць я ўжо не будзе ніколі.

Чуеш, недзе далёка за лесам  
Праз туман і густыя дымы —  
Шчабятанне пшчотнай жалейкі  
І пранізлівы голас сурмы.

Адгукнуліся. Можна, здалося,  
Можна, шэпчацца зорак агні,  
Можна, голас прарэзвае восень  
У расстайнай сваёй цішыні?

Можна, лось выдзімае губамі  
Паўзабыты далёкі матыў  
Ці гукаюцца птушкі з дубамі  
У захапленні ад той пекнаты?

О, як песня нам гэтка трэба,  
Каб паклалася зерне ў раллю,  
Каб паслухалі зоркі і неба  
Пра спрадвечную нашу зямлю.

Каб напоўнілі сілай адзінай  
Нашы думкі і нашыя дні,  
Каб мы помнілі вечна Радзіму  
І любові сваёй карані.

Каб не зніклі ні ў гrome жалезным,  
Ні ў пустэчы касмічнай зімы —  
Шчабятанне пшчотнай жалейкі  
І пранізлівы голас сурмы.

Зімнім ранкам штору адхіну,  
І святло нясмелае ўварвецца.  
І пачую, нібы хтось струну  
Закрануў з пшчотнаю ля сэрца.

Стужкамі сцяжынак цішыня  
За акном мой новы дзень шывае.  
І знікае ўся нуда начная  
У першых промнях маладога дня.

А, здавалася, усё было  
Стомай, адзінотаю і плачам...  
Вось што значыць раніца святло:  
Увайшло — і стала ўсё іначай.

Я жыў на скрыжаванні рэк.  
Яны, з'яднаныя гадамі,  
У вечнасці раку ўпадалі  
І прадаўжалі часу бег.

Я жыў на скрыжаванні дат  
Мінулых бітваў і паходаў.  
І хто мы ёсць тут, мне даводзіў  
Вайны былой сівы салдат.

Я жыў на скрыжаванні сноў,  
Надзей юначых і памкненняў.  
І мрояў светлых летуценні  
Я тут ўпершыню знайшоў.

І горад мой, і птушак спеў,  
І лёс павольных аблачынаў  
Былі, як потым зразумей,  
Мне домам і самой Айчынай.

Раніца

Святло адчуюць дрэвы ў вышыні,  
Галінкамі пацягнуцца да неба,  
Бо ёсць у іх найпершая патрэба  
У світалнай цішыні і чысціні.

Знікаюць цені, адыходзяць сны.  
Гарэзліва забытваецца сонца  
У магутных кронах. Свецяцца яны.  
І верыцца, што будзе так бясконца.

НАСТАЎНІКУ

Мы з вамі сваякі не па крыві,  
Ды найважней: па памяці, па сэрцы,  
Па асалодзе, роспачы, любві  
І па зямлі, што роднаю завецца.

Яна, зямля, агульная для ўсіх,  
Ды некаму і мацахай бывае.  
А для сыноў сваіх яна — святая,  
Яна для іх — святло, і зрок, і слых.

Ёсць у людзей зямны закон такі.  
Яго і трэба нам заўжды трымацца.  
І хоць не па крыві мы сваякі,  
Мацней усё ж не знойдзецца сваяцтва.

3 РАБОЧАГА СТАЛА ПІСЬМЕННІКА

Хіба не даводзілася нам прыкмяцаць, што дрэвы, якія растуць уздоўж дарог, асабліва брукаваных, зусім не такія, як лясныя. Помніце?.. Ідучы па лесе, бачыш, як стромкія выносныя сосны і елкі ахутаны наўкруг ствалоў празрыстым, ажно загусцелым, як слюдзяным, святлом. Тая пружкая празрыстасць — са смольнага духу, што ажно ўдарэе і хмеліць цябе нават на адлегласці, з даўкай парнасці, што хвалямі падымаецца ад леташняй, звялянай да жаўцізны ігліцы, з тонкага сонечнага прамення, якое ледзь прабіваецца праз лісце і няроўнымі плямкамі мітусіцца па кары і ніжнім голлі дрэў. Кара бывае гладкаю, пацягнутаю бліскучай залатой скуркаю. А яшчэ — ка-



Валянціна КОЎТУН

Старонкі з рамана



Нядаўна наша грамадскасць адзначала 110-годдзе выдатнай беларускай паэты-рэвалюцыянеркі Алаізы Пашкевіч (Цёткі), жыццё і творчасць якой цесна знітаваны з важнымі гістарычнымі падзеямі пачатку нашага стагоддзя. Асабліва ўзнісла і рэалістычна у паэзіі і прозе Цёткі адлюстраваны рэвалюцыйны ўздым 1905—1907 гг., працэс сацыяльнага і нацыянальнага абуджэння беларускага народа напярэдадні Кастрычніка.

Вобраз Цёткі здаўна захапляе мяне глыбінёю і цэласнасцю натуры, рэвалюцыйнай страснасцю, асветніцкай мэтанакіраванасцю. Усё гэта і хацелася апісаць у рамана «Крыж міласэрнасці», першая кніга якога завершана. Прапаную ўрываек з твора чытачам штотыднёвіка.

люча-шурпатай, з пакручастымі і бугрыстымі па краях, чорнымі баразёнкамі-трэшчынамі ўздоўж ствала... Ледзь не да самай вяршаліны.

А перадусім гушчарную сцяну прабівае той суцэльны, перапоўнены рознымі гукамі і трапятаннем незлічонах крыл і крыльцаў, глухаваты лясны гуд, ад якога пахі яшчэ больш абвастраюцца, мацнеюць.

О літасцівы белы свет, як жа твой лясны водар кружыць нам галаву і адбірае сэрца!

А вось ужо каля гасцінцаў найчасцей растуць вярбіны і таполі, вольхі, клёны, ліпы. Дрэвы вельмі свойскія, блізкія людзям і ўсяму, асабліва вясковаму, жыццю, — жылілю, нашым простым, святочным і будзённым, настроям, тым трывожным восенічным вечарам, калі за вокнамі глуха шапаціць і парывае ці то адзінокае дрэва, ці то само нізкае захмаранае паднябессе.

Наўсцяж роўных шляхоў не сустракаюцца тыя высокія старажавыя дубы, што любяць адзіноту сярод палёў і лугавін, узіраюцца ў далёкае наваколле са сваіх грудоў хмура, чэпка, з вечным для ўсіх нас, людзей і прыроды, запытаннем. Аб бясконцасці існавання і смерці.

«Што да Нірваны, то смяяцца няма чаго і тым болей злавацца. Усім нам, мне (прынамсі, я гэта адчуваю) яна значна цікавейшая, чым жыццё, але я... (Хто гэта? Ці не сам Леў Мікалаевіч Талстой?!).

...Я згаджаюся, што колькі б я пра яе ні думаў, а не прыдумаю нічога іншага за тое, што гэтая Нірвана — нішто».

Дык навошта ж тады?!  
Зусім нядаўна, здаецца, у часопісе «Русское обозрение», яна, Алаіза, з жахам прачытала злую эпіграму на Талстога і вясковае жыццё наогул: «Поднялись на бой открытый целые толпы: Льва Толстого фавориты, красные клопы...»

Зайздрасць мяшчанства заўсёды помслвая, нявытрыманая і грубая. «Я надеялся недаром, вмиг решил бой, спасовал пред скипидаром весь Толстовский строй...»

Чалавечая пасрэднасць таксама не мае мякы — але ўжо ў сваім падзенні.

Усе мы, як вечныя вандроўнікі...  
І скажыце, а ці не кідалася каму ў вочы найперш тое, што прыдарожныя дрэвы (а яны тут амаль аднолькавай таўшчынні, іх кроны падняты найчасцей на адну і тую ж вышыню), з двух бакоў цягнуцца стваламі і голлямі толькі да шляху, часам так падаюцца да яго, што ўтвараюць доўгі зялёны тунель. Уверсе пасярэбраны чыстым праменнем вяршаліны крыху аддываюцца назад, купаюцца ў халадку нізкага свежага неба. Унізе ж, пад



Качыная затока.

Фотаэцюд М. БЯЛЬКОВІЧА

Выслухваючы цемру  
У палоне новых слоў?

Няўжо каб на світанні  
Шукаць адказ ізноў  
На вечныя пытанні?..

## Роздум аб шчасці

Пусцее вёска вонкава.  
Нутро  
Яшчэ жыве.  
З відна і да пацёмкаў  
Спіны не разгінае анішто:  
На цэлы век — адна на ўсіх  
падзёнка.  
Спякотны год. І вецер-абібок  
За хмару не загоніць нават сонца.  
Глядзяць вяскоўцы ў  
прыбалтыйскі бок —  
Святлынь штодня стаіць на  
гарызонце.

Як мудрасць не вычэрпная да  
дна,  
Так і любоў бязмежна да Айчыны,  
Таму заўжды з відна і да цямна  
І рупяцца вяскоўцы без спачыну,  
І не клянучь ні бога, ні свой лёс.  
Жывуць, як ім падказвае  
сумленне.  
Крыві праліта тут не менш, чым  
слёз,  
Таму і шчасцю іх няма здзіўлення,  
Калі яно збіраецца з крупіц:  
З мазольных рук, з душы,  
з укладу рода...  
Адно з адным, адно ў адно  
зляпіць  
У сваёй Айчыне для свайго  
народа —  
Шчаслівым быць...

## Сповідзь зболенай душы

Слэбру-паэту М. МЯТЛІЦКАМУ  
з в. Вабчын Хойніцкага раёна.

Свой белы верш пра чорную бяду  
Пішу не для прыхільнікаў паззіі,  
Пішу я для прыхільнікаў жыцця  
І ў тых імя, што так жыццё  
люблі.  
...Як быў далёка горад той ад нас,  
Ад нашых вёсак і ад нашых хатаў,  
Што нават і не ведалі, што ёсць  
ён на Палессі з назваю  
Чарнобыль.  
І — раптам! — блізім стаў ён,  
як сусед —  
Пенсіянер, залечваючы раны.

Так блізікі, як суніцы ад рукі  
У нашым лесе. Як вада са студні.  
Як светлая дзяўчына, у якой  
У клініцы прызналі лейкамію.  
А ёй — семнаццаць. На дварэ  
ясна.  
І пад акном насвітвае пагодак...  
Як аддаляюць хіжасць нас і зло,  
Так і збліжаюць радасці і беды...  
Аголіш нервы — і адчуеш пульс  
Не толькі свой, а ўсёй жывой  
планеты.  
...Не з раніцы да вечара жывём —  
Жывём ад чалавека к чалавеку.  
Дай бог дажыць нам ад сябе да  
ўсіх!  
Дай бог ва ўсіх пазнаць сябе  
самога!

страхою плаўна выгнутых галін гайдаюцца сонечныя промні са слупкамі  
пылу каля самай зямлі і дрогка-шэрыя, яшчэ ранішнія, цені выпарэнняў  
ад росаў, сырых камякоў гліны і апалага лісця.

...Трэба ўсё роўна перажыць гэтую пакуту. Яна аказалася значна мац-  
шышаю за яе волю. Яна заняла ўсе яе ночы і дні, кожную хвіліну. Нават  
снах думаецца толькі аб адным.

Была пэўная, што ўсё ў іх з Андрэем закончылася яшчэ пазамінулаю  
зімою, згарэла (бачыла ж на ўласныя вочы!) у чорных бараках віленскай  
ускраіны, знішчылася ў тым праднавагоднім начным пажары... Але ўсё,  
што пачынаецца нанова, выбухнуўшы ранейшымі пачуццямі, кранае тваю  
душу асабліва балюча і неад'емна ад лёсу. Калі, здаецца, імчыш у шалё-  
ным вазку з гары, не ў стане нічога спыніць, з жахам чакаеш хвіліну, калі  
ён, той вазок, перакуліцца на ўсёй хуткасці і з усяго маху падаме цябе  
важкімі коламі...

«...10 чэрвеня, 1902 год.

Алаіза!

(ён так і звяртаўся: «Алаіза!» Без «каханая», без прывычнага «добры  
дзень». Без тых слоў, якія выдавалі б у ім хоць якую няўпэўненасць).

Я зараз насмелюся напісаць табе стрымана-сумны ліст. Бо такі — амаль  
ужо цэлы год! — настроі. Лепш бы, вядома, не пісаць яго, але не гавар-  
ыць з табою я больш не магу.

Ведаеш, я часта ўспамінаю нашу з табою перадапошнюю размову, тую  
самую... Сваё вызначэнне сваіх жа да цябе адносін. Помніш? Казаў, што я  
навінен быў бы стаць для цябе шчытом. Табе так патрэбны шчыт».

(Яна тады абурылася і нават збянтэжылася. А потым яшчэ раз падумала  
пра тое, што Андрэй, напэўна, сказаў ёй праўду).

«У розны час кожнаму чалавеку патрэбны розныя «шчыты», Алаіза. Але  
каб заўсёды і адпаведна абставінам выконваць адну важную функцыю: ба-  
раніць такія, як твая, душы. — засланяць ад будзённасці, ад шэрасці і  
тупасці, ад усяго, што можа перашкодзіць, дакладней, забіць у чалавеку  
дабрату і святло.

Я зразумеў і абліўся страхам. За цябе. Ты такая непдабная да іншых.  
Такая далёкая ад кампрамісаў і хітрыкаў жыцця, што я пачаў сумнявацца  
ў тым, ці знойдзецца на ўсім белым свеце такі моцны метал, з якога і сап-  
раўды пане лёс здолее выкаваць для цябе надзейны шчыт.

Алаіза, мне вельмі нялёгка цяпер. Не думай, што жалюся, каб выклі-  
каць у цябе спагаду. Іншае тут. Трэба шмат паламаць у сабе, пераадолець,  
каб не перастаць сябе паважаць канчаткова. Інакш...

Страшна абрыдзеў гэты геаметрычны чыноўніцкі сасуд, запоўнены пач-  
варнымі жабамі!»

І пад гэтым толькі подпіс: «Андрэй».

Часцей за ўсё Алаізе ўспамінаўся пах таго сырага ад холаду, а пасля  
разамдлага пад цёплым кажухом сена ў саях, калі яны разам з Андрэем  
ляцелі праз начную Вільню, забывшыся пра ўсё на свеце і нават пра ня-  
даўнюю сварку ў Броэль-Плятэра...

«Ніва шуміць каласамі, жыта спелага аўсамі...»  
Напэўна, у тым сене было шмат сцягнутых касою лугавых красак, і востры  
пякучы водар румянку раптам разварушыў памяць.

Праўда... Гэта праўда, што яна так недаравальна даўно не наведвалася  
дадому, не бачыла бацькоў, сястрычак Зосю і Каралінку. Сваю арабінавую  
раецца тонкім ружаватым языком у самыя сосны і елкі Ваўкаўшчыны,  
ляску пад Бакштамі. «Ніва шуміць каласамі... Усё дзяўчына да вянца?» Чаму,  
Як дзяўчына да вянца... Але чаму, чаму «як дзяўчына да вянца»? Чаму,  
калі на душы так чорна і горка? Чаму праз гэтую гаркату прабываюцца  
толькі залатыя фарбы далёкага мілага краю і светлыя мроі? Да таго ж,  
здаецца, мроі чужыя.

«...Думаў сёння, які бясконцы гэты чэрвень, і як даўно я цябе, Алаіза,  
не бачыў. Цэлую вечнасць. Ніколі так пакутна не доўжылася чаканне.

І яшчэ думаю пра тое, што наўрад ці хопіць сілы быць тым днём у на-  
шым Старым Двары. Але зноў жа мільгае цяразае і, напэўна, правіль-  
нае, што ўбачу цябе нейкую хвіліну і — усё! А там. Як і трэба, як і пры-  
стойна — заспяшаешся дадому.

Дык ці не лепей мне ўсё ж не паказвацца там?.. Хто яго знае. Напішы».

Павольна, як слячыся, да яе паварочваецца тварам вельмі знаёмы чала-  
век. Вось відна ўжо, якія ў яго доўгія чорныя вейкі, вялікія і блакітныя,  
нават крыху зеленаватыя, нібы шклянныя, вочы... Зусім нерухомыя.

З якой няўтоенай нянавісцю гаварыў тады, пры Радзівілісе, Генісарэці:  
«Ах! — (пагардлівае хмыканне). — Ну дзе ж падзелася ты, доля му-  
жыцкая?»

Калі б хто сказаў ёй, Алаізе, дзе ж і сапраўды яна, тая мужыцкая,  
падзелася.

«Прымкнуў вочы; бачу твары  
Усё знаёмы...»

Калі б хто сказаў!  
«18 ліпеня, 1902 год.

Алаіза!

Чамусьці і гавару з табою ў сваёй самотнай адзіноце, і пішу табе, як  
усё роўна падавіўшыся — не магу ўздыхнуць на поўныя грудзі, выдыхнуць  
тое, што калом стаіць і душыць гэтак неадказанасцю, тым, што даўно  
належыць табе, а сядзіць ува мне. Так, напэўна, і не змагу табе ўсяго  
выказаць, проста знішчу яго ў сабе. Найлепш зразумеў гэта, калі атрымаў  
нарэшце твой ліст. Зразумеў і адчуў «тленнасць» усяго і, хутчэй за ўсё,  
неабавязковасць. І жакнуўся: а як без тых пачуццяў, тае пакуты, чакання,  
рэўнасці? Хто яго знае...



Л. ШЧАМЯЛЕВА.  
КРАЙ РОДНЫ! (кампа-  
зіцыйны партрэт Цёткі).  
Алей.

Неяк не так усё. А як — так? І што значыць так і не так? Не ведаю.  
Божа, як я адчуў з твайго ліста, што змучыла цябе ўсё гэта. Стала балюча  
і крыўдна. За тую недарэчнасць, якую так часта падсоўвае людзям лёс, за  
нашу немагчымасць што-небудзь змяніць, паправіць. Таму лягчэй і лепей  
за ўсё сказаць, што гэта — «цені». А што рэальнасць, Алаіза? Ты можаш  
адмежаваць цені ад рэальнасці? Я не магу. Гэта зробіць час. І калі табе  
ўжо здаецца, што ты ведаеш, дзе цені, то не варта пакутаваць. Цені і ёсць  
цені, Алаіза. (Прабач, гэта ўжо голас пакрыўджанага немаўляці...)

Проста мне, як і табе там, балюча. Як я веру! Люблю цябе. На жаль,  
табе не дапамагае ні мая любоў, ні мая вера. Значыць, яны непатрэбныя  
табе, бо бясілыя. Ведаеш, хацеў бы, каб прыйшло да цябе тое, што  
змагло б усё перамяніць, даць табе столькі сілы, каб адступіліся і сталі  
непатрэбнымі ўсе слабасці. Наўна і смешна. І ўсё ж...»

Усе мы, як вечныя вандрульнікі. З хаты — у вялікі свет: гэта хутка.  
А вось вяртанне назад амаль немагчымае.

...Трэба ўспомніць усё з самага пачатку, каб не пераблытаць. Каб запі-  
саць! Абаязкова запісаць:

«Вецярок па ёй гуляе... Клоніць зерне... Клоніць колас... (няхай «кло-  
ніць колас») да зямлі. Сонца зерне (вось тут «зерне») налівае, бусл (няхай  
будзе «бусл», а не «бусел»). «Бусл» — нешта яшчэ больш даўгалыгае і  
белае-белае, бусл клякоча на гумні... Во Сцяпан бяжыць з касою... (чаму  
«Сцяпан?» «Гаспадар!»). Гаспадар бяжыць з касою на зялёну сенажаць.  
Спяшыць выкасіць з расою...»

Трэба запісаць! Так чамусьці забываецца ўсё. Але ж, як на тое, зноў  
няма алоўка. Хоць ты крычы!

«12 ліпеня, 1902 год.

Як бачыш, ёсць патрэба штодня табе пісаць. Хоць некалькі слоў. А чаму?  
Таму, што пастаянна пра цябе думаю, гавару з табою, многае-многае табе  
расказваю. Ну а лісты, нават тыя, што не адсылаю... гэта як бы матэрыяль-  
нае ўвасабленне, прымітыўны такі выраз таго, чаго (на жаль ці на шчас-  
це?) ты пачуць не можаш. Учора было сонца. Пякучае і сляпучае. Як мая  
туга. А сёння ўжо хмурок, лягчэй дыхаць, але стан душы ўсё той жа.

Як не хапае цябе тут: сярод гэтых высокіх духмяных траў, сярод гэтай  
(Заканчэнне на стар. 10—11),

**МУЗЫКА І ПАЛ-ЧАНЕ...** Два гады як пачалася рэгулярная канцэртная дзейнасць у Сафійскім саборы. А летась у сававіку адбыўся першы тут арганні канцэрт, пасля якога лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР кампазітар і арганіст Алег Янчанка сказаў: «Адкрываючы арган у гэтым выдатным збудаванні, Сафійскім саборы, разумею, якая адказнасць ляжыць на будучай ролі гэтага інструмента ў культурным жыцці горада і цэлай рэспублікі. Шчаслівы, што тыя эмацыянальныя і творчыя ўражання, якія закрулі мяне як мастака, будуць цяпер здабыткам многіх і многіх прыхільнікаў сапраўднага мастацтва, якому павінен служыць гэты храм».

Пасля таго, першага канцэрта, у Сафійскім саборы адбылося больш за трыста канцэртаў, на якіх пабывала каля ста тысяч слухачоў. Вабціць да сябе канцэртная зала людзей самых розных. Для адных яна стала крыніцай інтэлектуальнага росту, для другіх — пастаянным куточкам спачынку душы; месцам правядзення вольнага часу — для трэціх. Першыя ідуць на пэўнага выканаўцу ці аўтара, другія — проста на канцэрт, але менавіта ў Сафію, трэціх гэтая зала прываблівае як своеасабліва экзотыка.

Многія палачане памятаюць Сафійскі сабор да рэстаўрацыі ў занябданні, і вось цяпер ім цікава, што там зрабілі і як, а яшчэ — арган хочучы пабачыць ці знакамітых артыстаў. Звычайна такія слухачы наведваюцца сюды толькі на адзін канцэрт. І зразумела: іх першачатковая цікаўнасць задаволена, а на працяг кантактаў з музыкай не хапае душэўнай энергіі. Яна не выпрацавана ўсім ранейшым укладам іх жыцця. І, як гэта ні сумна прызнаваць, такіх — большасць.

Вось і выявілася ці не самая надзённая праблема ва ўзаемадзячэннях многіх і многіх палачан з класічнай музыкай. Атрымаўшы найцудоў-

ную залу як неспадзяваны скарб, яны не ведалі, якое месца адвесці яму ў іх звыклым ладзе жыцця. А таму задача, якую ўбачылі перад сабой салістка канцэртнай залы Вівіяна Сафраніцкая і дырэктар Мая Маркава, — дапамагчы людзям у асваенні асноў музычнай пісьменнасці. (Гэта ў рабоце са

саборы Дзяржаўны акадэмічны рускі хор Саюза ССР імя А. Свешнікава. Пасля канцэрта мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор хору народны артыст РСФСР І. Агафоннікаў сказаў: «Едучы сюды, мы падрыхтавалі праграму, з якой і выступілі напярэдадні ў Наваполацку. Але пабачышы канцэртную

чане ўжо ходзяць «на Аляксандра Фісейскага», «на Ігара Алоўнікава», «на Кастанціна Шарава». Адміністрацыя залы ўжо ведае ў твар многіх сваіх заўсёднаў.

Прыяду водгукі некаторых з іх. Урач Таццяна Касміна з Наваполацка: «Была на ўсіх канцэртах Алега Янчанкі. Люблю старадаўнюю музыку. Магчымаць пабываць у Сафійскім саборы — свята на многа дзён пасля канцэрта». Ірына Пятроўская, выкладчыца Полацкага педагагічнага вучылішча: «Сустрэча з музыкай — гэта не толькі свята, але і вялікая праца душы. Непадрыхтаванаму навiчку цяжка арыентавацца ў краіне музыкі. Асабліва гэта датычыць юных слухачоў. А чаму б загадзя не пагутарыць са школьнікамі, не настроіць іх на тую атмасферу, якая павінна панавать на канцэрце, пагаварыць, мабыць, і пра творы, што будуць гучаць, каб не засталіся яны незразумелымі сухімі назвамі ў праграмах, каб не дзеля птушачкі ў спісе мерапрыемстваў хадзілі нашы вучні ў Сафію, а вучыліся разумець прыгажосць, духоўна і душэўна ўзбагачаліся».

ВУЧЫЦЬ СЛУХАЦЬ — пра гэта таксама даюць супрацоўнікі залы. Для гэтага многіх канцэртаў двух папярэдніх сезонаў тэматычна былі аб'яднаны ў абанементавыя цыклы. У дадатак да асноўнай афішы былі наладжаны абанементавыя канцэрты выхаднага дня, тыдзень культурнага шэфства над працаўнікамі вёскі, фестываль мастацтваў «Полацкія свiтанкі» і інш. Усе яны збіралі поўную залу, мелі добры рэзананс. Але сёння ўжо зразумела, што ў справе музычнага выхавання тут адсутнічала паслядоўнасць і пераемнасць. І на трэці канцэртны сезон нарадзілася задума весці слухача ў свет музыкі паступова, пачынаючы з простага, раскрываючы перад ім скарбніцу сусветнага музычнага багацця праз гісторыю аргана і творчасць вядомых арганістаў. Аўтар цыклаў такіх гутарак-канцэртаў для вучняў 6—7 класаў, салістка канцэрт-

# ПАКУЛЬ ЗАЦІШША Ў ЗАЛЕ

Напярэдадні новага канцэртнага сезона ў Сафійскім саборы

слухачом масавым, бо, як выявілася, сярод палачан шмат і лаволі тонкіх знаўцаў музычнай класікі, якія і склалі пастаяннае кола слухачкай аўдыторыі і нават сталі актыўнымі прапагандыстамі музыкі). Два папярэднія сезоны — час спроб, несумненых поспехаў і пэўных памылак у наладжанні гэтай справы.

**АМАЛЬ СТО ТЫСЯЧ** слухачоў — практычна ўсё дарослае насельніцтва Полацка і Наваполацка — пабывалі на канцэртах у Сафіі. Ды каб палюбіць музыку, трэба яе слухаць не раз, не два, а часта, пастаянна. Сустрэча з яе бязмежным светам павінна стаць патрэбай. Безумоўна, гэта не значыць, што кожны павінен аддаць музыцы перавагу перад усімі іншымі захапленнямі. Але нездарма, відаць, яшчэ Арыстоцель, найвялікшы мысліцель старажытнасці, сцвярджаў, што «музыка здатная рабіць пэўнае ўздзеянне на этычны бок душы, і калі музыка валодае такімі ўласцівасцямі, то, напэўна, яна павінна быць уключана ў лік прадметаў выхавання моладзі». Атрымліва-

арганам, скрыпкай, голасам выканаўцы, — ці не гэта найпершае прызначэнне сапраўднага мастацтва?!

Праграмы канцэртаў у Сафійскім саборы, склад іх удзельнікаў вызначаюцца толькі з такіх пазіцый. А таму работа залы наладжана не па прынцыпе «ўсе заездзя зоркі — да нас»: часам жа яны з вышні сваёй славы глядзяць на публіку несталічных гарадоў як на не вартую вялікіх эмацыянальных затрат артыста. Халтуршчыкам ад музыкі сюды дарога таксама закрыта. Тут выступаюць адметныя выканаўцы: лаўрэаты ўсесаюзных і міжнародных конкурсаў, заслужаныя і народныя артысты рэспублікі і краіны. Здаецца, сама канцэртная зала, дзе арганічна спалучыліся ў цудоўную поліфанію архітэктура, жывапіс, скульптура, музыка — не церпіць фальшу, вымагае ад выканаўцаў прадуманай праграмы, адточанага майстэрства.

Мінулы фестываль мастацтваў «Беларуская музычная вося» адкрываў у Сафійскім

залу Сафійскага сабора, зразумелі, што ў ёй наша праграма не зусім дарэчы, што спяваць тут трэба толькі тыя творы, якія цалкам сугучныя гэтаму цуду. І мы перад самым канцэртам памянялі праграму, вырашыўшы, што будзем спяваць толькі самае лепшае, што ёсць у нашым рэпертуары з твораў славетных рускіх і савецкіх кампазітараў, хоць крыху і трывожыліся, ці ўзнікне кантакт са слухачом. Таму прыемна былі ўражаны, адчуўшы ўспрыманне і разуменне нас залай. Нам радасна было бачыць падрыхтаваных і выхаваных на добрым музычным узроўні слухачоў. Відаць, за час работы канцэртнай залы ў яе склалася сталая аўдыторыя, якая мае шчасце чуць цудоўных выканаўцаў, што прыязджалі ўжо і яшчэ прыедуць у Полацк».

Так, толькі лепшае, толькі сапраўднае — гэты прынцып у рабоце залы з самага першага канцэрта ўжо даў свой плён. Аўдыторыя паступова дыферэнцыруецца. Нядаўнія дилетанты сёння ўжо — адданыя прыхільнікі таго ці іншага жанру, аўтара, выканаўцы. Пала-

хлестка здзімае з ніжняга голля іней і атрасае яго, быццам пыл, на плечы фурманаў і рэдкіх падарожных людзей.

Калі непагадзь сыходзіць, гэтыя пухавікі на бліскучых наледных ствалах здзіўляюць нас і сваёй велічнасцю, і казачнымі ўзорамі пакручастых заізелых галін і галінак, і тым крышталёва-хрусткім спакоем у прыродзе, ад якога цела сціскаецца, а ўзрушаную душу перапаўняе лёгкасць. Халадзеюць вусны, мыляеш імі, пачынаеш таропка хукаць на закаханельны палцы і затым сунеш рукі пад кажух, у важнае ўстойлівае цяпло.

Не рыпенне палазоў, не груканне колаў, не рэзкае, да ёкання ўнутры, калыванне ўбакі, — а толькі прытоенае захапленне ўсім, што бацаць вочы, і разам з тым амаль фізічнае адчуванне руху ўласных крылаў, якія раптам вырастаюць з твайго цела, нават балюча ўпіраюцца круглымі костачкамі ў спіну, пад лапаткі...

Але ні на што не падобна дарога праз лес. Толькі ў лесе, калі дрэвы і пабаках, і ззаду, ужо за спіною, і нават наперадзе ўтвараюць высокія белыя сцены, пад вопратку халоднай яшчаркаю раптам слізгане страх, і ты імгненна адчуеш на сабе непрыймае казытанне яго быстрых шчуплых лапак.

Усё вакол бухмае, натапыранае ўбакі тоўстымі голлямі, з якіх за шыю нечакана падае снег альбо цярушыцца шурпаціне інею. Пад вечар чырвонай плямаю ўспыхвае над самымі вяршалінамі елак маленькая поўня, коні пачынаюць фыркаць залішне гучна, і ты адразу ж занепакоена ўзраешся ў цёмныя цені навокал, жадаючы толькі аднаго: як хутчэй праксоць праз гэты зачараваны мёртвы гушчар аснежаных дрэў, кустоў і розных тонкіх бялінак і пруточкаў. А там ужо — апусцелае голае поле, на ўскраіне якога здалёк мігціць выратавальны агеньчык ака.

Яна ўспомніла! Добра ўспомніла ўчарашнюю зімовую дарогу па лесе. Але спачатку (чамусьці памяць выхоплівае нейкія асобныя дэталі) была паездка на аленях праз Няву і бальніца. Пасля — шумны вагончык суботняга прыгараднага.

— Возьмем ландо і ў гатэль «Дэзіль»! Гэ?! Што?! Не?! — (пералівісты жаночы смех). — Ах ты! — Мужчына ажно аспі. — Зусім не такая, як тыя «чугункі» з тоўстай скурай. Як закручаныя ў фартух жывадзёра! — (непрыемны верасклівы жаночы смех).

— А можа, у «Царскую славянку»? Шампаня з ружамі! — зноў смех, але ўжо мужчынскі, густы і нізкі. — Ты піла шампанскае з ружамі? Я кідаю табе пялёстачкі ў бакал... Гэ-э-э? — зашптаў яшчэ нешта, але ўжо нячутна.

— Толькі ў соусе «пікан»! — піскліва-капрызная і зусім маладзенькая дзеўка.

— Не! У Лівадзію! Толькі ў Лівадзію! Французская апер-рэ... Не? — здзіўлена хмыкнуў, перайшоў на шэпт: — Тады паводзім вала.

— Я не люблю быць п'янаю!

— А што ты любіш? — агідна расцягнуў гэтае апошняе — «ш-ш-ш».

— Хутка Старая Вёска, — Сцяпанас нахліяецца да самай шчакі і ледзь кратае яе вуснамі.

Зусім блізка ад іхняй лаўкі размясцілася вялікая цыганская сям'я, і малады цыган з вялікай завушніцаю ў мочцы правага вуха ўпяўся чорнымі гарачымі вачамі ў дзёвочы цыганачак-падлеткаў, што паселі проста на падлозе вагончыка, скурчыўшы цыбы пад шырокімі спадніцамі. Выскаліўся задаволена, падняў і прыціснуў да шчакі скрыпку. Заплюшчыў вочы.

«Старая Вёска... Старая Вёска... Старая Вёска...».

Дзеўка з доўгімі, разлітымі па старым паліто на лісным футры, ярка

# Дарога па лесе

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

цішыні і спакою. Таму, мусіць, нешта зусім адваротнае спакою ў мяне на душы.

Сёння з самай раніцы касіў. Крыху стаміўся. Пасля з бацькам ставілі сена ў копы: збіраецца на дождж. На пагоду ўсё ніяк не стане.

Травы, і праўда, высокія кругом. Як жыта — сцяною. Але ці заспееш ты іх? Мне хацелася б, каб ты пахадзіла сярод гэтае зялёнае раскошы. Проста за брамаю — твае любімыя васількі ў высокай бела-ружовай канюшыне. А ў нізінцы, там во, бліжэй да Бакштаў, цэлае мора незабудак».

Цэлае мора незабудак... Андрэй выехаў са Старога Двара якраз за дзень да яе прыезду туды. Як збег!

Але чаму, чаму васьмь цяпер яна не можа адысці ад нейкага помарачнага стану? Вочы засланы туманам. У галаве снуюцца бязладныя думкі.

Нешта здарылася. Нешта, значыць, здарылася, кінула яе ў гэтую прорву амаль непрытомнага сну. Вось толькі што? Што, скажыце вы мне?!

«А згляні на нашу вёску: Увесь палетак аж гарыць! Так, як пчолы ў жоўтым воску, Як алтар, так зіхаціць!..».

Шар з ружоваю, тоненькай, але цвёрдай абалонкаю пачаў надзімацца і рэзка павялічвацца, ціснучы ўнутры галавы ў патыліцу і асабліва ў лоб. Адчула, як тонкае гудзенне ў вушах пераходзіць у едкі звон. Са страхам адкранулася рукамі да скроняў. Ведала ўжо, што васьмь-васьмь — і гэты ружовы шар унутры галавы лопне на самай высокай балючай ноце, пырсне перад вачамі вогненным веерам іскрынак. І тады з глыбіні памяці пачнуць падымцца наверх пражытыя і адпакутаваныя дні і ночы, убачацца твары і клубкі жоўтага смярдзючага тытунёвага дыму, ярка засінеюць вясеннія незабудкі ў лузе пад Бакштамі, пачуецца тое шамканне, тое спіненне, што падобна да цяжкага дыхання смерці, і яшчэ — тое ўчарашняе, гучнае, як нябесны грым: «Пагрузіць трупы ў ваду!», ад якога ёй ужо нікуды не дзецца.

Усе мы — вечныя вандроўнікі!..

А ці не заўважал вы, зрэшты, і тое, што два рады дрэў абапал гасцінца зусім не збліжаюцца, а наадварот, як бы адхіляюцца адзін ад аднаго, адкідаюцца назад усімі сваімі галінамі. Тады адкрытая небу дарожная стужка, лёгкая адбываючы сонечнае святло, весела блішчыць сярод пагоднага дня і нават шырае і цвярдзее. У непагадзь жа мокрая ад дажджу кара на дрэвах, ды і сама дарога, таксама блішчаць, але ўжо зусім цёмна, непрыветна.

Інашэ — зімою. Наўсцяж такога, заціснутага ў сцэльныя драбіны замяраючых дрэў, адразу ж паузелага шляху намятаюцца круглыя снегавыя шапкі, і над імі пры кожным руху паветра калышацца густая белая пацяруха. Глыбока ўверсе завывае і свішча пранізлівы вецер, потым разпораз апускаецца і гоніць па дарожных каляінах тонкія шараваты змейкі,

най залы В. Сафраніцкая назвала яго проста: «Пра што раскажа інструмент-аркестр?» Са сваімі юнымі слухачамі яна хоча весці гаворку пра ролю і месца музыкі ў жыцці людзей, пра мову гукаў, запрасіць іх у захапляючае падарожжа з сённяшняга дня ў глыбіню стагоддзяў, да вытокаў арганнага мастацтва.

Пасталеўшы на год, тыя хлопчыкі і дзяўчынкі, як і сёлетнія старшакласнікі і студэнты тэхнікумаў і вучылішчаў, змогуць прадоўжыць незвычайнае падарожжа — у залатым веку арганнай музыкі, прасачыўшы шлях караля музычных інструментаў у Расію... Тут іх гідам застанеца зноў В. Сафраніцкая. А далей суправаджаць моладзь у краіну гукаў будучы саліст Беларускай дзяржаўнай філармоніі арганіст Канстанцін Шараў і музыказнаўца Волга Савіцкая. Яны дапамогуць юнакам і дзяўчатам вызначыць свае музычныя сімпатыі і антыпатыі, задумацца пра чароўную сілу мастацтва. Гістарычнымі нарысамі назвалі яны гэты курс музычнай асветы для працоўнай моладзі. Інтэлігенцы горада адрававаны цыкл выбраных старонак сусветнай арганнай класікі, падрыхтаваны маскоўскім арганістам Аляксандрам Фісейскім, музыказнаўцамі Волгай Савіцкай і Кацярынай Кірылавай. «Слова і дзея становяцца высока значымі, калі музыка бярэ іх на свае крылы» — гэтыя словы А. В. Луначарскага вызначаны дэвізам веча-роў-сустрэч з операй, на якія запрашаюць палачан салісты Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР і музыказнаўца Іна Зубрыч.

Такая арганізацыя трэцяга канцэртнага сезона ў Полацкай Сафіі падаецца ў многім мэтазгоднай. Акрэсліліся пэўныя набыткі. Тыя школьнікі, якія былі пастаяннымі слухачамі лекцый-канцэртаў з удзелам музыказнаўца Анатоля Парэцкага, цяпер няблага арыентуюцца ў бязмежным музычным акіяне. Асабліва навучэнцы сярэдняй школы № 3, педагогічны калектыву якой вылучаецца сярод ас-



У зале Сафійскага сабора выступае заслужаны калектыву Літоўскай ССР хор «Ажуолюкас».

татніх у горадзе вялікай зацікаўленасцю ў музычным выхаванні сваіх гадаванцаў. І на трэці сезон больш чым сто хлопчыкаў і дзяўчынак гэтай школы маюць абанементаў на канцэрты ў Сафііскі сабор.

Увогуле ж, лічыць адміністрацыя залы, работу са школьнай трэба арганізоўваць інакш. Першапачатковае музычнае выхаванне — лекцый-канцэрты — наладжваць непасрэдна ў школах. А потым ужо, крыху падрыхтаваных такім чынам інфармацыяна, этычна і эстэтычна дзяцей запрашаць у Сафііскі сабор. Але кошт такой лекцыі — 120 рублёў — школе не пад сілу. Дзеля мэты выхавальнай трэба ісці на фінансавыя страты — ці пойдзе на гэта канцэртная арганізацыя? Не. А ў выніку ў школе — ні музыкі, ні грошай. Здавалася б, ёсць тут контраргумент: першааснову ў падрыхтоўцы для сустрэч з музыкай у канцэртнай зале даюць школьныя ўрокі музыкі і спеваў. Дык жа іх сённяшні ўзровень не вытрымлівае, за рэдкім выключэннем, ніякай крытыкі! Музычныя школы наведвае невялікі працэнт вучняў, а далучаць да музыкі трэба ўсіх.

**ГАВОРАЧЫ ДАЛЕІ** пра пытанне «музыка — слухач — грошы», успомнім пра выдаткі абанементаў на канцэрты для

дарослых. Часцей за ўсё грошы за іх пералічвае прафсаюзная арганізацыя калектываў. І ўзнікае ўжо вядомы парадокс: білетаў у касе няма, асобныя «некалектыўныя» аматары музыкі трапіць на абанементаў канцэрт не могуць, а ў зале — пустыя месцы. І адміністрацыя добра вядома, што так бывае на кожным абанементаў, ці іншым канцэрце, цалкам закупленым для сваіх супрацоўнікаў прафсаюзам пэўнага прадпрыемства, установы, але прадаць білет на магчыма пустое месца не можа. На паперах — аншлак, а набытыя білеты трапілі ў рукі выпадковых людзей. А то і ўвогуле іх часам забываюць раздаць, і выканаўца з прыкрымі пачуццямі вымушаны іграць перад паўпустой залай. Канкрэтнага выйсця з такога становішча пакуль, здаецца, няма...

Яшчэ балючая арганізацыйная праблема — кадравая. Вось факты: зала пры такой насычанай канцэртнай дзейнасці не мае свайго касіра, у аргана толькі адзін майстар-настройшчык (спецыялісты ведаюць, што аднаму настройваць арган — гэта ўсё роўна як самоу са гэтай гульняй у шахматы). Да гэтага часу ў арганісткі няма асістэнта! Часовыя людзі тут — не на карысць справе. Паўтара года не вырашаецца



Госць палачан — ансамбль старадаўняй музыкі «Канцэртна». Фота Э. ЦЕЦЯРЭУСКАГА

гэтае пытанне. Выдатныя здольнасці выявіла сёлетняя выпускніца Наваполацкага музычнага вучылішча Алена Паждыдаева ў асістэраванні не толькі В. Сафраніцкай, а і тым выканаўцам, якія былі на гастролях у Полацку. Вядома, Сафііскі сабор — не толькі канцэртная зала, гэта яшчэ і музейная ўстанова з бясконай чарадой экскурсантаў. Значыць, рэпетыцыі, настройка інструмента — усё толькі позна вечарам, а то і ноччу, калі вечарам у зале канцэрт. Так што адных здольнасцей як арганісткі, так і асістэнтаў і настройшчыку мала. Алена Паждыдаева выявіла і велізарны энтузіязм у рабоце. Але просьбу аб размеркаванні гэтай выпускніцы ў Сафііскі сабор дырэкцыя вучылішча не задаволіла.

**МНОГІЯ ЦІКАВЫЯ ІДЭІ** і задумы разбіваюцца аб фінансавыя бар'еры. Творчыя імпульсы глушацца казёнай валакітай. Зрабіць нармальна асветленым рабочае месца арганісткі — і то праблема. Ці купіць фотанаперу для рэкламных і асветніцкіх мэт. Кожны, нават самы дробязны, фінансавы дакумент трэба «праводзіць» у Мінск праз Віцебск. А ці не лагічна было б абласное аддзяленне філармоніі рабіць у Полацку, а не ў Віцебску?

Хоць бы таму, што менавіта ў Полацку выдатная база для работы аддзялення, а Віцебск на сённяшні дзень гэтым паваліцца не можа, і абласны слухач едзе на канцэрты ў Полацк. Цяпер жа тут не адна, а дзве канцэртныя залы, ды яшчэ якія! Другая — у карціннай галерэі, размешчанай у Багаяўленскім саборы. Камерная зала галерэі зачаравала сваёй акустыкай слыннага нашага кларнетыста Генадзя Забара, піяніста Ігара Алоўнікава, канцэрты якіх з вялікім поспехам прагучалі тут у час першага полацкага фестывалю мастацтваў.

Хоць бы таму, што выступаць у Сафііскім саборы лічаць за гонар такія славутасці, як Віргіліус Нарэйка і Святлана Дабілюк, як Алег Янчанка і Аляксандр Фісейскі.

Хоць бы таму, што Полацк — адзін з любімых турыстычных маршрутаў і ўсе госці горада імкнуцца на канцэрты ў Сафію.

Пакуль не пачаўся новы філарманічны сезон, пакуль адноснае заціхша ў канцэртнай зале — самы прыдатны час, каб дапамагчы яе супрацоўнікам вырашыць набалельыя праблемы. Выиграе ад гэтага не толькі полацкі слухач, выиграе мастацтва.

**Валяціна АРЛОВА**  
Наваполацк

рыжымі валасамі шалёна рагоча пад надрыўны стогн цыганскай скрыпкі, груба штурхае ў грудзі свайго п'янага немаладога ўжо кавалера з абвіслымі чорнымі вусамі.

— У Лівадзію! Хочаш? У Лі...

— Соус «шкан»... а-а-а...

Калі б вось цяпер не было прыпынку, калі б давялося трэсціся і далей у гэтым смардзючым пракуранным вагоне, яна б ужо зусім асела.

Нарэшце дзверы адчыніліся. У твар ударыла чаканае халоднае паветра, але тут жа зацвярдзела ўнутры грудзей.

Адно толькі дрогнула куточкамі спаленых вуснаў.

Недалёка ад маленькай драўлянай станцыі было раскладзена вогнішча, каля якога важка тупалі двое жандараў, — абвязаныя па шапках тоўстымі баваўнянкамі, у кажуках паверх шыняльцоў, у вялізных валёнках. Цягнік адыходзіў, перад вачамі ўсё яшчэ зіхацелі жоўтыя пульсуючыя жарынікі, і Алаіза нават не пачула, з якога боку да іх падляцеў невялікі аднакожны вазок з п'яным (гэта было адразу ж бачна) маладым фурманам.

Помніць, што селі на звалюну, нават не засланую поспілкаю цвёрдую салому, прыціснуўшыся адно да аднаго плячамі, — вазок быў зусім вузкі.

Ззаду да драбінавых поручаў быў прымацаваны высокі лазовы палукашык. Ззаду да драбінавых поручаў быў прымацаваны высокі лазовы палукашык. Ззаду да драбінавых поручаў быў прымацаваны высокі лазовы палукашык. Ззаду да драбінавых поручаў быў прымацаваны высокі лазовы палукашык.

Дарога павузела, і навясля над ёю галіны шоргалі па задубелым палукашку, атрасаючы спераду на Алаізу і Сцяпонаса снежны пыл. Бясконца бразгала прывязанае ззаду вядро («Ваўкоў ганяць!»). Потым і бразганне сціхла. Яны са Сцяпонасам усё мацней ціснуліся адзін да аднаго ад халоду, слухаючы толькі глухое завыванне ветру наверх.

Першым не вытрымаў Сцяпонас:

— Яшчэ хвілін дзесяць! Не думайце, Алаіза, Русакоўскую дачу, таказьць, адразу ж пазнаю.

І толькі пасля, калі вазок ледзь не перакуліўся, ён саскочыў на зямлю падбег і тузануў за рукаў п'янага возчыка... «Заблудзіліся!».

Яна ўспомніла яшчэ.

Нехта («Ды хто ж яшчэ, як не Сцяпонас?!») цягне яе за рукаў паліто ад таго тоўстага дрэва, за якім яна столькі прастаяла без руху, не адчуваючы больш страху ці холаду.

Зорнае цёмнае неба стала яшчэ вышэйшым, вялікая мігальвая поўня лавечых постацей. І тут жа вялікімі макраватымі камячкамі паліцеў на твар і сухія вусны рэдкі начны снег. Падаў, праўда, нядоўга.

Зноў з хмары вырвалася поўня, цэдзячы на палыню жоўтае мутнае святло. Пасярэдзіне яе, насупраць трох ці чатырох (здальку цяжка было палачыма, гэта былі і жандары, усё ж цяжка разгледзець!). Асобна стаялі афіцэры. Адзін з іх падышоў да канваіраў, падняў руку і тут жа рэзка апусціў яе.

Прагучаў стрэл.

Тыя трое (іх было ўсё ж трое, а не чацвёра) адзін за адным павольна

зваліліся на асветленую поўняю снежную палыню.

— Падрыхтаваць!

Салдаты (ці жандары) пабеглі да забітых, і было добра відаць, як яны няўмела, таропка заклучваюць доўгія мёртвыя целы ў поспілкі, заціскаюць і замацоўваюць страшныя коканы вярочкамі.

— Падняць!

Неслі на плячах. Двое — спераду і ззаду, адзін — пасярэдзіне. Наперадзе чырвонымі кропкамі ўспыхвалі агеньчыкі ад цыгарак: афіцэры, хоць і нервова, як прымушаючы сябе, але даволі гучна перасмейваліся.

Лясок нечакана закончыўся, і салдаты выйшлі на вузкую прыбрэжную паласу. Далей ісці ўжо не было куды.

Ці не два гады назад у вярэньні віленскай газетцы Алаіза бачыла карыкатуру: стары год, у доўгім папярэлым кажусе, махае рукою маладзенькаму новаму і жадае: «А пагэтаму — дай вам бог — жыцця, перш за ўсё і найважней за ўсё, жыцця — поўнага, кіпучага, якое захапіла б цалкам і без астатку, якое б ні на міг не адпусціла б ні душы вашай, ні думак... Глядзіце наперад, не адступаючы, глядзіце ў будучае! Ні адной аглядкі назад. Працаваць на ўсё бакі так, каб захапіла дух. Так па самым вушы ўлезці ў справу, каб не чуць ні кіпення жыццёвага броду навакол, ні стагнання далёкага і недалёкага мінулага, ні злосных пратэстаў уласнай душы... Далей ад сябе, бліжэй да справы, глыбей у жыццё!».

«Я ваш, акіяны зямных паўшар'яў...».

Калі едзеш пасярод зімы ў вазку, седзячы на цвёрдай саломе, ведаеш спачатку толькі адну насалоду: ад навізны ўражанняў. Потым пачынаеш адчуваць сябе нібыта па-за рэальнасцю, перастаеш разумець, навошта і калі ты сюды трапіла, і ці ты гэта была ў тлумным горадзе яшчэ ўчора, ці гэта быў там нехта зусім іншы.

Каценька Іванова пра гаданне на каляды раскажвала: «У пазалочаную шкарлупку ад грэцкага арэха — ось! — уставиць агарак замест мачты, запаліць. І пусціць са свечкай запаленаю, ось! — у блакітную талерку з вадой, па краях якой ляжаць заціскачкі... Што будзе?!».

Што — будзе?!

Афіцэр нешта незадаволена буркнуў, і салдаты падступілі да самага краю берагавой кручы (яна была чорная, гладкая, нават без адзінага дубчыка, каменная блішчала пад вялізнаю і яркаю цяпер поўняю).

Потым рэзка прагучаў загад:

— Апусціць трупы ў ваду!

Напаўна, гэта было падзенне тых мёртвых коканаў. Спачатку пачуўся гуд — глухавата-працяглы, самлелы крык нечых гвалтоўна загубленых, няшчасных душ. Пасля — удары целаў аб ваду: гучны плёскаць, шаргаценне мёртвай ледзяной шугі, бульканне раўнадушнага мора.

Ён, Сцяпонас, моцна сханіў яе за рукаў, пацягнуў назад, і цяпер ужо яна паслухалася.

Калі падышлі да вазка, Сцяпонас ахнуў, сханіў з дарогі жменю снегу і кінуўся да закладлага, усё яшчэ п'янага возчыка. Аднекуль, ці не з кішэні кажуха, выслізнула пустая пляшка і гучна бразнула аб цвёрдую зямлю. Падкацілася пад самае кола.

Сцяпонас ледзь не сілком заштурхнуў п'янага пад навес, закрыў яго халодным паліто. Сам сеў на фурманскае месца і ўзяў лейцы.

Алаіза прымасцілася каля возчыка, які ўжо хроп, закрыла сабе тонкім крысом толькі ногі, скрыжавала рукі на грудзях.

Сцяпонас азірнуўся на яе, стомлена шапіуў: «Трымайся» і рэзка тузануў лейцы.

## ПЛЁН ДРУЖБЫ І СУПРАЦОЎНІЦТВА

9 верасня споўнілася 42-я гадавіна сацыялістычнай рэвалюцыі ў Балгарыі. У гэты дзень Народная Рэспубліка Балгарыя адзначае нацыянальнае свята — Дзень свабоды.

Разам з балгарскім народам значнальную дату ўрачыста адзначыла і грамадскасць нашай краіны.

У сувязі са святкаваннем гадавіны рэвалюцыі ў Мінску 10—11 верасня знаходзілася дэлегацыя таварыства балгара-савецкай дружбы на чале са

старшынёй Вяліка-Тырнаўскага акруговага народнага савета, дэпутатам Народнага сходу Балгарыі Х. Станевым. У складзе дэлегацыі былі сакратар Слівенскага акруговага камітэта БКП К. Наумава-Захарьева, тэчыха з горада Габрва Герой Сацыялістычнай Працы Балгарыі В. Іванава-Тэрзіева.

У Беларускай таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі нашаму карэспандэнту расказалі:

— Беларускае ССР актыўна ўдзельнічае ў развіцці экана-

мічнага і навукова-тэхнічнага супрацоўніцтва паміж Савецкім Саюзам і Народнай Балгарыяй. Больш за 80 беларускіх заводаў і фабрык пастаўляюць сваю прадукцыю ў братнюю краіну: аўтамабілі, трактары, станкі, халадзільнікі, фотаапараты і многае іншае.

У нашай рэспубліцы добра ведаюць тавары балгарскіх аб'яднанняў «Фармахім», «Агракамплент», «Балканкар», «Ізацімпекс» і іншых.

Пастаянна ўзбагачаюцца культурныя сувязі нашых народаў. У НРБ добра ведаюць паэзію Я. Купалы і Я. Коласа, П. Броўкі, М. Танка, Н. Гілевіча і інш. У перакладзе на беларускую мову за апошні час вый-

шлі творы А. Адамовіча, В. Быкава, С. Алексіевіч, А. Жука, іншых беларускіх празаікаў. У беларускіх выдавецтвах выйшлі 6 анталогій паэзіі Балгарыі, анталогія балгарскага апаўдана, больш як 1500 твораў 250 балгарскіх паэтаў перакладзены на беларускую мову.

Рыхтуюцца да выхаду ў свет анталогія балгарскай аповесці. Яшчэ адзін цікавы факт: калі паўмільёна балгарскіх дзяцей выхваляюць нашу піонерскую газету «Зорька».

Разнастайную работу па ўмацаванні дружальных сувязей праводзіць Беларускае аддзяленне таварыства савецка-балгарскай дружбы. Сёння гэта масавая арганізацыя, якая

аб'ядноўвае тысячы актывістаў. Таварыства дапамагае знаёміцца з дасягненнямі балгарскага народа, а нашым балгарскім сябрам — з вопытам сацыялістычнага будаўніцтва ў нашай рэспубліцы.

Прыезд нашых сяброў з Балгарыі — яшчэ адно пацвярджэнне дружбы паміж нашымі народамі. Госці сталіцы Беларусі пазнаёміліся з Выстаўкай дасягненняў народнай гаспадаркі БССР, наведалі Беларуска-дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, сустрэліся са студэнтамі Белдзярўніверсітэта — актывістамі таварыства савецка-балгарскай дружбы.

В. ТРАВЕНЬ

Шляхі служэння народу, бацькаўшчыне, камуністычным ідэалам кожны чалавек выбірае па сваіх здольнасцях і дуршэйшых схільнасцях. А калі гэтыя схільнасці і здольнасці прайшлі выпрабаванне на трываласць, то яны абавязкова выведзюць на адзіна правільныя жыццёвыя шляхі і стануць на ім зарукай творчых поспехаў і здзяйсненняў.

ленне і развіццё беларускай літаратурнай мовы» (1959), «Нарысы гісторыі беларускай літаратурнай мовы» (1960), «Гісторыя беларускай літаратурнай мовы» (1963). Навуковая і культурная грамадскасць рэспублікі, савецкія вучоныя-лінгвісты адрозна заўважылі новыя і арыгінальныя даследаванні і высока іх ацанілі. А. Л. Шакун працягваў вывучэнне такіх

ўлады літоўскіх феадалаў на беларускіх і ўкраінскіх землях перастала існаваць былое адзінства ўсходніх славян, і на рубяжы XIII—XIV стст. пачалі фарміравацца руская, беларуская і ўкраінская народнасці і асобныя ўсходнеславянскія мовы. Другі раздзел кнігі — «Старабеларуская літаратурная мова» — і прысвечаны расшырэнню шляхоў фарміравання мовы беларускай народнасці, асаблівацей яе развіцця і функцыянавання ў XIV—XVIII стст.

У канцы XVIII ст., калі Беларусь была ўз'яднана з Расіяй, пачала складвацца беларуская нацыя і беларуская нацыянальная мова, асабліваці фарміравання і развіцця якой асвятляюцца ў раздзеле «Новая беларуская літаратурная мова». Характарыстычны дадзены этап у гісторыі, калі імкненне беларускага народа да самавызначэння ўсямі сродкамі падаўлялася і ганьбавалася, калі пануючыя класы з пагардам глядзелі на беларускую культуру, мову і літаратуру, калі нават было забаронена афіцыйнае ўжыванне назвы «Беларусь». Л. Шакун паказвае, што новая беларуская літаратурная мова на працягу ўсяго XIX ст. фарміравалася шляхам апрацоўкі жывых народных гаворак амаль выключна ў стылі мастацкай літаратуры і часткова публіцыстыкі. У пачатку XX ст. у сувязі з нарастаннем рэвалюцыйных падзей і вымушаным дазвамам друкаваць арыгінальныя творы на беларускай мове, адраджэннем беларускага кнігадрукавання адбывалася далейшае ўдасканаленне беларускай літаратурнай мовы. Але пачынаючы з пачатку XX ст. абмежаваны былі надзвычай абмежаваны, яна не мела развітай сістэмы стылю, багатага слоўніка, многіх выуленчых сродкаў.

Сапраўднага ўзвышэння і росквіту беларускай літаратурнай мовы дасягнула толькі пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі ў выніку ажыццяўлення ленінскай нацыянальнай палітыкі.

«Гісторыя беларускай літаратурнай мовы» — гэта вынік больш як трыццацігадовай напружанай і плённай навукова-даследчай і выкладчыцкай працы Л. Шакуна. У гэтай кнізе ў поўнай меры праявіліся яго навуковыя здольнасці, шырыня лінгвістычных поглядаў, глыбіня пранікнення ў сутнасць моўных з'яў, вялікая ўвага і павяга да навуковай і культурнай спадчыны беларускага народа, да вынікаў навуковых пошукаў і тэарэтычных высноў іншых даследчыкаў. Гэта падручнік, які ў жывой, цікавай і даступнай форме дае студэнтам навуковую распрацоўку курса гісторыі беларускай літаратурнай мовы, разгорнутую карціну важнейшых працэсаў у гісторыі моўнай культуры беларускага народа, узбагачае іх ведамі вытокаў роднага слова і складаных яго пуцявін, заахвочвае да навуковага пошуку, выхоўвае пачуццё глыбокай любові і пашаны да свайго неацэннага моўнага скарбу.

А яшчэ Л. Шакун мае значны дасягненні ў вывучэнні марфемікі і словаўтварэння, гісторыі беларускага мовазнаўства. Шматгранная яго арганізатарская, навукова-метадычная і грамадска-культурная дзейнасць. І ва ўсім Л. Шакун праяўляе талент даследчыка, арганізатара, педагога.

Напярэдадні яго 60-годдзя ад імя яго калег і шматлікіх вучняў хочацца пажадаць яму, чалавеку шчодрой і высакароднай душы, рэдкай прастаты, абаяльнасці і сціпласці, яшчэ многіх гадоў захапляючай і плённай працы на ніве асветы, навукі і культуры.

В. КРАСНЕЙ,  
дацэнт кафедры  
беларускай мовы БДУ  
імя У. І. Леніна

12 ліпеня 1536 года ў швейцарскім горадзе Базелі памёр буйнейшы прадстаўнік паўночнага Рэнесансу, нідэрландзец па паходжанні Эразм Ратэрдамскі. У апошнія гады свайго жыцця Эразм пазбягаў актыўнай дзейнасці і меў намер знайсці неабходныя ўмовы для роздуму, адасобленасці і спакою ў Швейцарыі, воддалі ад ідэйных і палітычных боек

## Эразм Ратэрдамскі і Сымон Будны

свайго часу. Яго заклік «Нічога звыш меры!» у рэшце рэшт адвёў яго ў бок ад ідэйных спрэчак. Яго называлі побач з выдатным філосафам Іганам Рэйхмінам «двума вачамі Германіі», ён быў папярэднікам Рэфармацыі. Нездарма ў той час гаварылася: «Лютэр знёс яйка, якое выседзеў Эразм». У канцы жыцця Эразм перайшоў на бок кантэррэфармацыі, і яму даводзілася шукаць ратунку як ад католікаў, так і ад рэфарматараў. Бо і ў Швейцарыі, як і пратэстанцкім Базелі, ён не знайшоў спакою.

Вялікім быў уплыў Эразма на еўрапейскую культуру таго часу. Яго ідэі былі ўспрыняты гуманістамі не толькі Германіі, але і Францыі, Англіі і іншых краін, у тым ліку польска-літоўскай дзяржавы.

Ідэі творчасці Эразма Ратэрдамскага прыкметна адбіліся на дзейнасці выдатнага беларускага гуманіста XVI ст. Сымона Буднага. Эразм і Будны не маглі сустрэцца асабіста. Калі памёр Эразм, Сымону было ўсяго шэсць гадоў. Але работы вялікага гуманіста займалі вялікае месца ў яго сталай творчасці, перш за ўсё ў трактоўцы пытання аб свабодзе волі ў перакладах тэкстаў Святога пісання.

Для Эразма Ратэрдамскага пытанне аб свабодзе волі з'яўлялася адным з асноўных пытанняў яго светапогляду. Яно тычылася не толькі месца свабоднай волі чалавека ў яго рэлігійным збавенні, але і ролі чалавека ў сусветным развіцці. Галоўнае для Эразма — гэта валоданне ўласным характарам і мэтанакіраванай воляй, каб чалавек ва ўсіх сферах асабістага і грамадскага жыцця кіраваўся не прыроднымі ўражаннямі, а агульнымі маральнымі прынцыпамі. Эразм у шэрагу сваіх прац стварыў вобраз дасканалы самаўладцы, палітыка і філосафа, які суадносіць свае дзеянні з воляй і інтарэсамі падданых.

Сымон Будны ў сваіх творах таксама спрабаваў стварыць ідэальны вобраз правіцеля — адуканага манарха. У сачыненні «Пра свецкую ўладу» ён дае філасофскае абгрунтаванне свайму палітычнаму ідэалу, прычым указвае на Эразма як на свайго ідэйнага натхніцеля: «Пра тое, якімі павінны быць

каралі, судзі і ўсялякае начальства, дастаткова пісалі ў паганскія часы такіх вучоных, як Платон, Арыстоцель, Ізакрат, і сучасныя — Эразм Ратэрдамскі, Рэйнгард Ларыён...» і г. д.

Вялікі ўклад унёс Сымон Будны ў літаратуру як перакладчык і крытык старажытных тэкстаў. У гэтай сферы свайго дзейнасці ён шырока прымяняў метады, распрацаваныя яго славуным папярэднікам. Услед за

Эразмам Ратэрдамскім Будны лічыў, што ўсялякі пераклад адносіны і не можа перадаць усе адценні арыгіналу. Высока ацэньваючы перакладчыцкі талент Эразма, Будны ў прадмоўі да выдання Новага завету пісаў: «Я зусім не думаю, што быццам гэты пераклад з'яўляецца дасканалым і не патрабуе ніякіх выпраўленняў. Лічу, што яшчэ ніколі не было такога перакладчыка, які дасягнуў бы дасканаласці». Нават такі майстар, як Эразм Ратэрдамскі, пяць ці больш разоў перакладаў Новае завет. Далей беларускі гуманіст піша: «Ведай, што і лацінскія кнігі паміж сабой не ўзгадняюцца, але непараўнальна большае разыходжанне маецца паміж грэчаскімі... Хто жадае ў гэтым перакладах, хай збярэ кнігі, параўнае іх і ўбачыць, што я кажу праўду; а калі не жадаеш брацца за гэту працу, то чытай прыпіскі Эразма, Безы к «Эпанортотэн» М. Зегера і іншых. З іх даведзешся, што лацінскія кнігі спрачаюцца з лацінскімі, а грэчаскія з грэчаскімі. Справядліва даводзячы, што ў лацінскіх перакладах Новага завету вельмі шмат памылак і скажэнняў, Будны спасылкаецца на аўтарытэт Эразма: «Але не будзем траціць дарма часу і паслухаем, што пра гэта гаворыць надта разумны і разважлівы муж Эразм Ратэрдамскі». У пісьме да англійскага пратэстанта, аўтара «Кнігі мучанікаў» Джона Фокса ад 26 мая 1574 г. Будны зноў вяртаецца да перакладаў Новага завету: «Не вярта сумнявацца, што іншыя шматлікія мясціны з'яўляюцца скажонымі. Гэта ўжо раней заўважыў наймудры Эразм і ў сваіх заўвагах у розных мясцінах паказаў старанна». Будны, аспрэчваючы артадаксальныя католікаў і пратэстантаў, пісаў: «Зараз пагаворым пра тых, хто адмаўляе, быццам святая Біблія можа быць скажонай. Хай яны аспрэчаць думку Эразма, калі здолеець».

Аўтарытэт Эразма быў для Буднага, як і для іншых гуманістаў XVI ст., надзвычай высокі. Есць шмат агульнага і ў лёсах абодвух гуманістаў. У пошуках ісціны, даводзячы правільнасць сваіх поглядаў, яны праследваліся артадоксамі як з каталікаў, так і з пратэстанцкага лагераў. Але абодва змагаліся за ісціну.

Е. ІВОНІН,  
доктар гістарычных навук,  
Л. СУШКЕВІЧ,  
кандыдат гістарычных навук

## Да роднага слова любоў прыз гадзі...

Леў Міхайлавіч Шакун, вядомы беларускі мовазнавец, доктар філалагічных навук, прафесар, заслужаны работнік вышэйшай школы БССР, аўтар шматлікіх навуковых прац, у тым ліку і «Гісторыі беларускай літаратурнай мовы», свой шлях служэння Радзіме і яе светлым ідэалам пачаў у суровыя гады Вялікай Айчыннай вайны, калі пятнацігадовым юнаком стаў сувязным, а потым байцом партызанскай брыгады імя Чапаева. Больш як два гады ў радах партызан змагаўся юны мсцівец супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў Вайна апаліла юнака пжкельным агнём, але і загартавала, навучыла яшчэ больш адчуваць павязь з бацькоўскай зямлёй, яшчэ мацней любіць радзіму.

У верасні 1945 года Л. Шакун паступае ў Беларуска-дзяржаўны ўніверсітэт на філалагічны факультэт і прысвечвае сваё жыццё вывучэнню гісторыі беларускай літаратурнай мовы, развіццю асветы, навукі і культуры роднай рэспублікі.

Так ужо складалася, што яшчэ ў 50-х гадах заставаўся недастаткова распрацаванымі многія пытанні беларускага мовазнаўства. Яно не мела, напрыклад, навуковага нарса шматяковай і складанай гісторыі развіцця нацыянальнай моўнай культуры, навуковага летатіпу гісторыі беларускай літаратурнай мовы ад часоў яе ўзнікнення і да нашых дзён. На ажыццяўленне гэтай пачэснай задачы і скіраваў свае навуковыя пошукі Л. Шакун, актыўна і плённа распрацоўваючы новы ў беларускім мовазнаўстве навуковы напрамак. У другой палове 50-х гадоў ён падрыхтаваў курс гісторыі беларускай літаратурнай мовы, праграму гэтага курса і ўпершыню ў практыцы вышэйшай школы рэспублікі пачаў чытаць лекцыі па новай вучэбнай дысцыпліне студэнтам філалагічных факультэтаў БДУ імя У. І. Леніна і Мінскага педагогічнага інстытута імя А. М. Горкага. У друку з'яўляюцца шматлікія навуковыя артыкулы вучонага, ён выступае з дакладамі на IV з'ездзе славістаў (1958), на Усесаюзнай нарадзе па праблемах утварэння рускай нацыянальнай мовы ў сувязі з утварэннем іншых славянскіх нацыянальных моў (1960), удасканалвае і паглыбляе свой курс у працэсе яго выкладання. У выніку беларусазнаўства ўзбагацілася першымі фундаментальнымі працамі па гісторыі моўнай культуры беларускага народа: «Станаў-

пытанняў, як развіццё беларускай літаратурнай мовы ў сямі братніх народаў Савецкага Саюза, развіццё і ўзаемадзеянне ўсходнеславянскіх літаратурных моў у савецкую эпоху, тыпалогія ўсходнеславянскіх літаратурных моў, гісторыя беларускага мовазнаўства, гістарычныя заканамернасці развіцця беларуска-рускага двухмоўя і інш. З улікам уласных назіранняў і абгульчэнняў апошніх дасягненняў беларускай мовазнаўчай навукі вучоны перапрацаваў свой падручнік, і ў 1984 г. выйшла другое выданне «Гісторыі беларускай літаратурнай мовы» — кнігі, у якой грунтоўна асвятляюцца складаныя працэсы развіцця і ўдасканалення адной з важнейшых форм моўнай культуры беларускага народа ад яе вытокаў і да нашага часу.

На аснове марксісцка-ленінскага вучэння аб мове і грамадстве, агульнанародным, някласавым характары мовы, уплыве на мову сацыяльна-гістарычных і культурна-грамадскіх фактараў і кіруючыся марксісцка-ленінскай метадалогіяй даследавання моўных з'яў і іх ўзаемазвязяў і развіцця, Л. Шакун вылучае тры перыяды ў гісторыі беларускай літаратурнай мовы і ў адпаведных раздзелах раскрывае асаблівасці і шляхі яе фарміравання і развіцця, характарызуе яе спецыфіку на кожным канкрэтным этапе.

У раздзеле «Старажытнаруская літаратурная мова» асвятляюцца працэсы ўтварэння старажытнарускай народнасці, на аснове здабытых лінгвістычнай навукай фактаў, даных пісьмовых крыніц і навішых археалагічных даследаванняў раскрываюцца асаблівасці складання адносна агульнай усна-гутарковай мовы ўсходніх славян, аналізуецца погляд рускіх і савецкіх вучоных на ўзнікненне пісьменнасці ва ўсходніх славян, паходжанне старажытнарускай літаратурнай мовы, розныя сучасныя канцэпцыі адносна шляхоў яе фарміравання і развіцця. Л. Шакун падрабязна аналізуе моўны асаблівасці разнастайных пісьмовых помнікаў царкоўна-славянскай кніжнасці, арыгінальных твораў савецкай літаратуры, дзелавой пісьменнасці і на багатым фактычным матэрыяле раскрывае спецыфіку старажытнарускай літаратурнай мовы ў розных канкрэтных формах яе праяўлення з шырокім наборам выуленчых сродкаў, адметнымі фанетычнымі, арфаграфічнымі і граматычнымі асаблівасцямі. На падставе розных моўных помнікаў Л. Шакун не толькі даказаў сцвердзіць, што пісьменнасць на тэрыторыі Беларусі ў старажытнарускі перыяд была даволі пашыранай, але і звярнуў увагу на асобныя моўныя рысы, якія ўжо яскрава сведчылі пра пачатак фарміравання беларускай мовы.

Новыя гістарычныя ўмовы наступілі ў канцы XIII ст., калі ў выніку феадальнага драблення Русі, нашчасца татарамангольскіх захопнікаў на паўночна-ўсходніх землях, устанавлення

**КА**ЛІ Б адбыўся суд і ажилі ў адначасе ўсе ролі Зінаіды Браварскай на кулаўскай сцэне, персанажы драматычныя, камедыйныя, сатырычныя, — дзіўнае і незвычайнае відовішча паўстала б перад намі: герані беларускай, рускай і зарубежнай класікі, сціплыя працаўніцы і фанабэрыстыя арыстакраткі, жанчыны дзелавыя і звычайныя, закаханыя і расчараваныя.

Ірына Дубравіна («Вогненны мост» Б. Рамашова)... З юнай гімназісткі рэспектабельнага буржуазнага сямейства яна паступова вырастае ў сталага палымнага барацьбіта за рабоча-сялянскую ўладу, за справу рэвалюцыі. У гэтым вобразе Браварская раскрыла складаны, супярэчлівы ўнутраны свет жанчыны, якая адольвае ў сабе справядлівы маральны і ідэйны ўстоі арыстакратычнага роду, востра адчувае вечер карэнных змен у жыцці сучаснага грамадства і смела становіцца ў першыя шэрагі барацьбітоў за лепшае жыццё.

Вытанчаная драпежніца Юленька Кукушкіна («Даходнае месца» А. Астроўскага)... Адна з найбольш значных работ актрысы сярод роляў, сыграных у рускім класічным рэпертуары. У гэтым спектаклі Браварская была дастойным партнёрам Б. Платонава, Л. Ржэцкай, У. Уладзімірава, З. Стомы. У сусор'і талентаў яе голас прагучаў свежа, адметна. Спектакль «Даходнае месца» быў прызнаны творчым дасягненнем тэатра. Яго ўбачылі мінчане і масквічы, глядачы Варшавы, Лодзі і Беластока.

Велічная Клея («Ліса і вінаград» Г. Фігерэйдэ)... У выкананні Браварскай гэта была не толькі чароўная жанчына, а ўвасабленне прыгажосці, якую праз стагоддзі данеслі да нас скульптурныя работы старажытнагрэчаскіх майстроў. Фанабэрыстыя арыстакраты, яны ні ў чым не ведае ўстапу і паражэнняў, і радтам... неадоль-

ная перашкода. Пачварны раб, мудрэц Эзоп адхіляе яе каханне. Упартае супраціўленне яшчэ больш распальвае яе страсць. У ролі Клея З. Браварская раскрыла эмацыянальную вабнасць свайго даравання, паказала абаяльнасць, жаночасць герані. Гэты вобраз — адна з вяршынь у творчасці актрысы.

Руская інтэлігентка Ірына Сестрарэцкая («Трэцяя патэтычная» М. Пагодзіна)... Чала-

ра і Таня ў аднайменных п'есах Г. Ібсена і А. Арбузава, сціплыя душэўная Ксенія Іванаўна («Палата» С. Алёшына), цудоўная Эржы Орбан («Гульня з кошнай» І. Эркеня)...

Дзесяткі роляў, дзесяткі самабытных жаночых характараў і лёсаў. У адным інтэр'ю на пытанне, якую ролю яна лічыць любімай, актрыса адказала: «А калі іх шмат? Кожны дзень майго жыцця поўны трывог і удач, а бывае, што і няўдач, кожны дзень такога жыцця — радасць. А калі радасць — гэта наша работа, яе складаны



## «КОЖНЫ ДЗЕНЬ ТАКОГА ЖЫЦЦЯ — РАДАСЦЬ»

Штрыхі да творчага партрэта народнай артысткі БССР Зінаіды БРАВАРСКАЙ

працэс, яе цяжкасці, тады і ролі, народжаныя ў выніку гэтай работы, заўсёды любімыя».

З. Браварскай аднолькава падудадны як вялікія, буйна-маштабныя ролі, у якіх яна можа раскрыць духоўны свет незвычайнай асобы, так і эпізодычныя. Прыгадайма яе Эму Канстанцінаўну («Перад вачэй» В. Розава) — крыкліваю вульгарную ўласніцу або мякую распешчаную мяшчанку мадам Табун-Туркоўскую («Залатая карэта» Л. Лявонава) — гэтыя невялікія ролі сталі маленькімі шэдэўрамі, сапраўднымі ўпрыгожаннямі купалаўскіх спектакляў.

Галоўная тэма творчасці З. Браварскай — сцверджанне даброты і чалавечнасці. Актрыса ніколі не ганьбіць сваіх гераней, намагаецца максімальна ачалавечыць свае персанажы, надзяляе іх паўнакроўным жыццём. Творчай манеры Браварскай уласцівы буйныя яр-

працэс, яе цяжкасці, тады і ролі, народжаныя ў выніку гэтай работы, заўсёды любімыя».

З. Браварскай аднолькава падудадны як вялікія, буйна-маштабныя ролі, у якіх яна можа раскрыць духоўны свет незвычайнай асобы, так і эпізодычныя. Прыгадайма яе Эму Канстанцінаўну («Перад вачэй» В. Розава) — крыкліваю вульгарную ўласніцу або мякую распешчаную мяшчанку мадам Табун-Туркоўскую («Залатая карэта» Л. Лявонава) — гэтыя невялікія ролі сталі маленькімі шэдэўрамі, сапраўднымі ўпрыгожаннямі купалаўскіх спектакляў.

Галоўная тэма творчасці З. Браварскай — сцверджанне даброты і чалавечнасці. Актрыса ніколі не ганьбіць сваіх гераней, намагаецца максімальна ачалавечыць свае персанажы, надзяляе іх паўнакроўным жыццём. Творчай манеры Браварскай уласцівы буйныя яр-

кія фарбы, выразная лепка вобраза. Яна працуе з павышанай патрабавальнасцю да сябе, удумліва, з поўнай аддачай сіл. Вельмі многа чытае, робіць выпіскі, назірае за паводзінамі людзей, заўважае ў іх характэрныя рысы для сваіх персанажоў. Майстэрству актрысы падудадны ролі любога жанру, але там, дзе драматургічны матэрыял дае магчымасць раскрыць адначасна і драматычны бок характараў, і іранічнае стаўленне да яго, Браварская дасягае незвычайных вышынь.

Найбольш яскрава гэта выявілася ў ролі Рагнеды Іванаўны Бажашуткавай у спектаклі «Амністыя» М. Матукоўскага. Звычайна актрысы паказвалі Бажашуткаву вельмі дзелавой, заната энергічнай жанчынай, «сухаром» і «сіняй панчохай». Браварская свядома адыйшла ад такой трактоўкі. Яна нібыта пакідае для сваёй герані права на нешта яшчэ спадзявання, прымушае глядачоў зірнуць на Бажашуткаву не толькі як на «кіруючую асобу» фабрыкі, але ўбачыць у ёй не вельмі шчасліваю жанчыну.

Значнай падзеяй у тэатральным жыцці зрабіўся спектакль купалаўцаў па п'есе А. Макаёнка «Зачуюканы апостал», дасціпная трагікамедыя, якая высьвеілае норавы буржуазнага грамадства. Браварская выконвала ў ім ролю Маці, дамы экстрэмагантнай, ілжывай і цынічнай. У гэтым вобразе актрыса скарыстала гратэскавыя фарбы, не шкадавала і сатырычных, выкрывала фальш і ханжаскую сутнасць сваёй герані.

З. Браварскай належыць да ліку тых нешматлікіх актрыс, у якіх пераход да ўзростаўных роляў стаўся не вельмі прыкметным для глядача і арганічным для самой актрысы. Ёй доводзілася ў маладосці іграць гераней старэйшых за сябе, таксама як і ў сталыя гады суст-

ракацца з маладымі персанажамі. Не гэта было галоўным для выканаўцы. Ва ўсіх вобразках, якія яна стварала, важней за ўсё было раскрыць своеасаблівае, непаўторнае і глыбіні асобы, характараў. Гледзячы на Эржбет — Браварскую, мы не думаем пра востры чалавечага жыцця, пра гады, якія забралі душэўныя і сардэчныя хвалевыя. Наадварот, таленавітая актрыса змагла так паказаць сваю гераню, што мы вучымся ў яе здольнасці здзіўляцца, захапляцца, любіць.

Поспех «Гульні з кошнай» — несумненна заслуга актрысы. Матэрыял ролі дазволіў ёй у поўным блыску раскрыць талент, іскрамёты тэмперамент, умненне заглябціца ў талініцы чалавечай душы і данесці гэта да глядача без націску, без непатрэбнай меладраматызацыі, лёгка і вытанчана.

Эржбет Орбан у Браварскай — чалавек актыўны, жыццялюб. Яна ўвесь час у руху, ёй абавязкова трэба аб кімсьці клапаціцца, камусьці дапамагаць. Яна часта ўсчынае спрэчкі і сваркі... Карацей кажучы, жыць насячаным, багатым на падзеі жыццём, стваральнікам якога сама часам і з'яўляецца. Гэта жанчына, якой уласцівы моцныя пачуцці, сумленныя і высакародныя парыванні. Малюючы Эржбет трохі смешнай і чулівай, Браварская надзяляе яе велізарнай жыццёвай сілай. Гэты «Кала-Брунён» або Чарлі Чаплін у спадніцы прымушае і глядачоў паглядзець на свет вачыма вясёлага чалавека. «Смешная бабулька вучыць мяне аптымізму, умненню дараваць, радавацца жыццю. Яна гаворыць: якое гэта шчасце — жыць! На кожную сустрэчу з Эржбет я іду як на свята», — прызнаецца Зінаіда Іванаўна.

Творчы свет З. Браварскай надзвычай насычаны і шматгранны. Яна не ведае стомы, адчувае сябе ў росквіце творчых сіл. Мы чакаем новых сустрэч з яе цудоўнымі геранямі. Ларыса ГАРОБЧАНКА

## ЛЕС СЯКУЦЬ — ПАРК САДЗІЦЬ БУДУЦЬ...

(Працяг. Пачатак на стар. 4).

сіны да прыроды. Дзе ж ты, маўляў, павернешся тым краінам ці экскаватарам, каб не зачэпіць дрэва? Адным словам, пусцілі слана ў пасудную краму... Між іншым, у «Літаратурнай газеце» аднойчы быў надрукаваны артыкул намесніка міністра замежнага гандлю, дзе сцвярджалася, што ў нас самыя аграмадныя будаўнічыя пляцоўкі ў свеце...

Мы доўга гутарылі з Віктарам Паўлавічам Іўлічавым. Яго думка — усё, што робіцца ў Мінску ў плане архітэктурнага планавання, робіцца выдатна, а што тычыцца аховы прыроды, прыроднага ландшафту, дык у нашым горадзе, сказаў ён, адзіным у краіне, у штаце ГалоўАПУ ёсць архітэктар-ландшафтнік, які з'яўляецца нават намеснікам начальніка ўпраўлення.

Я пазнаёміўся з ім. Віталь Паўлавіч Крапіўны з усмешкай заўважыў, што ў яго ёсць калегі і ў іншых гарадах, якія займаюць такія ж пасады. Віталь Паўлавіч быў першы з маіх субяседнікаў, хто сказаў, што быў катэгарычна супраць размяшчэння гасцініцы ў зялёна-лужэйным лясным масіве. Такой жа пазіцыі трымалася і інжынер ландшафтнага аддзела М. Дзянісава.

— Парэзалі па жывым, — сказала яна. — Мы, ландшафтнікі, былі супраць.

Цікава, дык што тут робяць

ландшафтнікі, калі іх думку ігнаруюць?

— Ды не зусім ігнаруюць, — растлумачыў Віталь Паўлавіч, — недзе палавіна нашых прапаноў праходзіць.

У якую ж «палавіну» трэба аднесці распрацаваны ландшафтнікам праект забудовы былога прыватніцкага масіву ў раёне універсама «Рыга», дзе было прадугледжана пакінуць плодзавыя сады? Праект быў прыняты, але калі пачалі будаваць, дык ад тых садоў і следу не засталася... Цяпер тут ідзе «азеляненне» за кошт квоты дрэўцаў, якія садзяць-перасаджваюць.

Ну, вядома ж, колькі трэба пакруціць мазгамі, каб упісаць будыніну ў той яблыневы сад. Зручней высечы сотню-другую дрэў і на голым месцы будаваць. Так і робяць. Ці не адсюль такая непрыязнасць у некаторых нашых архітэктараў-праекціроўшчыкаў да пасадак, што выраслі не па плану?

«Ваююць» са старымі пасадак Віктар Паўлавіч Іўлічавы і Валянцін Георгіевіч Путроў — паўнамоцтваў у іх на гэта хапае. Віктар Паўлавіч з гонарам расказаў, што яны загадалі пасякаць большую частку тапалінага гаю ў адным з раёнаў горада, бо раней туды было, па яго словах, небяспечна заходзіць з-за хулганства і апівох, якія аблюбавалі гэтае месца. Цяпер, калі там, як кажуць, дрэва дрэва даганяе, можна і добра адпачыць. Ло-

гіка, вядома, дзіўна. Замест таго, каб змагацца з хулганамі, пазмагаліся з таполямі, якія, дарэчы, сапраўдныя фабрыкі кіслароду. Ну, а калі тыя апівохі няройдучы ў які-небудзь іншы парк? Каго ад каго будучы тады ратаваць?

Асабліва не шануе ў Мінску плодзавым садам. Адкуль яны тут з'явіліся? Горад увесь час расце, убіраючы калгасныя і саўгасныя землі з садамі і іншымі дабротамі. На вялікі жаль, у многіх выпадках тое засваенне заканчваецца знішчэннем усяго гэтага. Такі лёс напактаў яблыневыя сады ля мікрараёна «Усход», на вуліцы Ціміразеўскай, у «Зялёным Лузе» і г. д.

Я рабіў спробу гаварыць пра гэта і ў гарвыканкоме, і ў ГалоўАПУ, і ў райвыканкомах, але ўсюды напорваўся на прыкладна, адзін і той жа адказ — яблыневыя сады аніякай каштоўнасці не ўяўляюць (мы ж такі багатыя на ўсе прадукты, у тым ліку і на садавіну) і не толькі ў эканамічным, але і ў дэкаратыўным сэнсе (што можа быць прыгажэй за яблыневы сад увесну, у пару цвіцення!). У дужках — мае заўвагі, якія на маіх субяседнікаў не зрабілі ніякага ўражання. Праўда, на баку службовых асоб быў яшчэ адзін важкі аргумент — дзятва збірае ў тых садах зялёныя яблыкі, грушы, слівы, што можа прывесці да дызентэрыі. Але ў многіх гарадах Украіны, Малдавіі, прыбалтыйскіх рэспублік плодзавымі дрэвамі абсаджаны наогул цэлыя вуліцы, і нешта я не чуў, каб там хварэлі на страўнік болей, чым недзе ў іншых месцах.

Сады, сады... На паўднёва-заходняй ускраіне Мінска, акурат насупраць мікрараёнаў «Паўднёвы Запад-3 і -4» раскінуўся вялізны яблыне-

вы сад. Побач з мікрараёнамі, што выраслі на голай, як бубен, зямлі — сад выглядае сапраўдным азісам. Колькі яму засталася красавіца? Я прайшоўся па ім — скрозь бур'ян, асот, нямала дрэў стаяць са зламанымі галінамі, пачынаючы высыхаць.

На ўскраіне саду нядаўна вырас дзіцячы комплекс — садзік і яслі. Як мне казалі, для яго высеклі ці не гектар саду, хоць побач — чыстае поле. Тое самае зрабілі і ў «Зялёным Лузе», дзе ўрэзалі проста ў лес вялікі дзіцячы сад. Я спытаў: навошта так рабіць? У сваю чаргу ў мяне строга перапыталі: «Вы што, не любіце дзіцяцей?»

Быў дзень, калі мне, журналісту, карэспандэнту газеты, падалася, што я ўратаваў цэлы гектар лесу. У «Мінскзеленгасе» я галоўны інжынер Здзіслаў Феліксавіч Мураўёў, чалавек, як мне падалося, няўрымслівы, улюбёны ў сваю справу, паслухаўшы маю чарговую скаргу на будаўніцтва гасцініцы ў зялёна-лужэйным лесе, заўважыў, што і ён у свой час наадрэз адмовіўся падпісаць гэты праект.

— Ды лесу там пагражае яшчэ большая небяспека, — сказаў Мураўёў, — з месца будаўніцтва пасёлка-спадарожнікаў Мінска Уручча-1 і Уручча-2 электрыкі пераносяць лінію электраперадачы проста ў лес — патрабуюць аддаць ім пад высечку цэлы гектар. Я ім катэгарычна адмовіў.

— І што будзе далей? — спытаў я.

— Як гарадское начальства, — паціснуў плячамі Мураўёў.

З «Мінскзеленгаса» я адрозна памчаў у Мінгарвыканком да намесніка старэйшых Г. Сянькевіча, які курыруе зялёнае будаўніцтва. Я расказаў яму пра

той замах электрыкаў на гектар лесу. Генадзь Пятровіч зрабіў вялікія вочы і адрозна пазваніў Мураўёву. Хвіліну пагаварыўшы з ім, загадаў: «Парубачных білетаў нікому не даваць».

Пачуўшы гэта, я адчуў сябе амаль героем.

— Бачыце, — сказаў я з гонарам, — як добра, што да вас зайшоў.

Гаспадар кабінета таксама задаволены ўсміхнуўся, і падкрэслена дружальна паціснуў карэспандэнту руку.

Ды радасць наша была заўчасная. Я перасек плошчу імя Леніна і зайшоў у АПУ да галоўнага інжынера Юрыя Іванавіча Уладзімірава. Энергічна паціснуў яму руку і расказаў пра размову, якая толькі што адбылася ў гарвыканкоме.

— Што вы кажаце? — тонка ўсміхнуўся ён. — Значыць не будзем будаваць пасёлкі-спадарожнікі. Праўда, ёсць на гэта ўрадавае рашэнне, але калі таварыш Сянкевіч забараніў...

Я хацеў яму запярэчыць, што праект тых спадарожнікаў распрацоўваўся ГалоўАПУ, а не ўрадам, ды змаўчаў, бо адчуў, што застаўся ў дурнях...

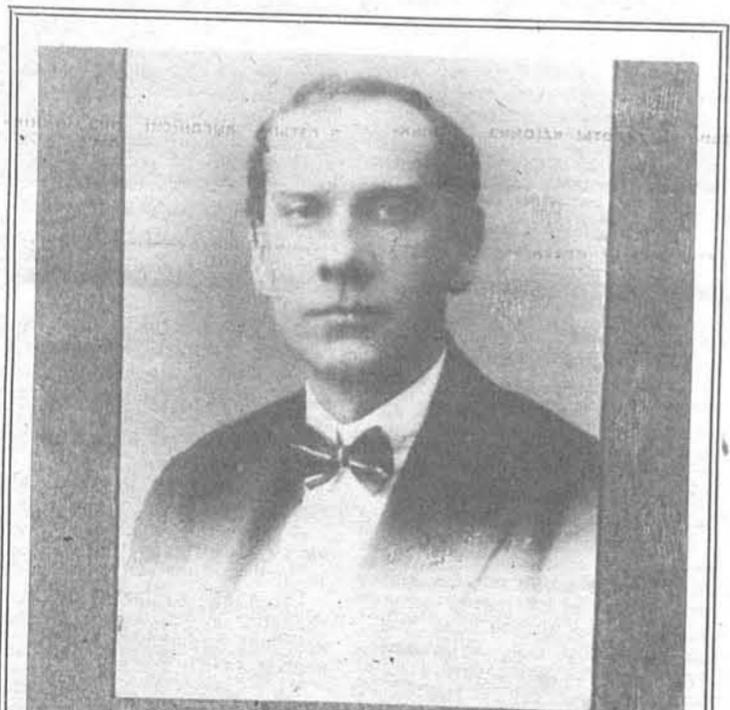
І яшчэ адно пытанне, якое не дае мне спакою. Чаму ў дзейнасці нашых архітэктараў няма галоснасці? Чаму пра ўсё павінна ведаць толькі начальства? Чаму ў правы ведаць, як забудоўваецца, ці як будзе забудоўвацца горад, адмаўляючы усім нам? «ЛіМ» неаднойчы выказваўся па гэтай праблеме, атрымліваў ад адпаведных інстанцый суцэльны адказы, ды ўсё без змен...

...Я зноў паехаў у «Зялёны Луг», дзе мела быць пабудавана гасцініца. Паранейшаму грукатаў экскаватар, угрызаючыся ў зямлю. Катлаван рабіўся ўсё глыбейшым.

**«Р**УКАПІСЫ не гараць! — сцвярджаў як неаспрэчны факт адзін з герояў М. Булгакава. Я ведаў, што гэта не так. І ўсё ж фраза Воланда прагучала ў памяці, калі ўбачыў перад сабой два пажоўкля, там-сям падзёртыя па краях лісты з эскізамі касцюмаў Псіхеі для трэцяй і чацвёртай карцін п'есы Ю. Жулаўскага «Эрас і Псіхея», якая была пастаўлена ў пачатку сакавіка 1924 г. на маганні Беларускай дзяржаўнай драматычнай студыі ў Маскве. Характэрны подпіс на кожным з іх сведчыў, што эскізы выкананы маім бацькам, тэатральным мастаком Леанідам Аляксандравічам Нікіціным.

Доўгі і складаны быў шлях да гэтых лістоў, на якіх лёгка і вольна, амаль паветраным росчыркам п'ера, з пераходам да празрыстай шэра-блакітнай растушкі, паўставалі постаці сярэднявечнай манахіні з ружанцам і малітоўнікам у руках і зграбнай, у стылі раннегатычных статуяў ці мініячур, герцагіні эпохі Адраджэння; у празрыстых, спадаючых да нізу шаўках, з маленькай залатой каронкай на бялых валасах...

Калі б нават вынікі маёй паездкі ў Мінск абмежаваліся знаходкай толькі двух гэтых малюнкаў у фондах Дзяржаўнага музея БССР, то і тады я лічыў бы, што яна бліскуча спраўдзілася. І не толькі таму, што выкананыя ў невядомым для мяне манеры, малюнкi ўзбагацілі маё ўяўленне пра разнастайныя творчыя шуканні



*Лілей, Янавіч  
Лей, Святлоў  
Станіслаў  
27/XI-26.*

Неўзабаве грамадскасць рэспублікі будзе адзначаць адну з слаўных дат у гісторыі Беларускай тэатральнай культуры. 60 гадоў спяўняецца Акадэмічнаму тэатру імя Якуба Коласа. Творчы шлях другой Беларускай сцэны багаты на яркія падзеі, выдатныя здзяйсненні. Сёння мы звяртаемся да вытокаў коласавскага тэатра, калі выпускнікі Беларускай дзяр-

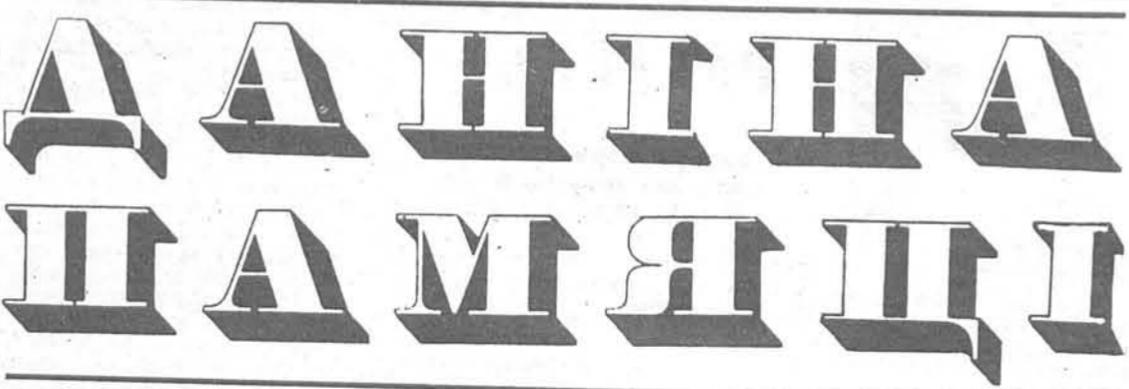
жаўнай драматычнай студыі ў Маскве (дарэчы, у гэтым месцы — 65 гадоў з часу яе заснавання) у складзе БДТ-11 распачыналі першыя свае віцебскія сезоны... Змяшчаючы нататкі вядомага публіцыста А. Нікіціна, мы спадзяемся, што сярод чытачоў штотыднёвіка знойдуцца і тыя, хто дапаможа аўтару ў яго пошуках.

бацькі. Яны ўпершыню давалі магчымасць хоць бы часткова ўявіць афармленне спектакля, ад якога, лічылася, не захавалася нічога, акрамя ўрыўкавых успамінаў выканаўцаў. Урэшце, гэта тычылася не толькі «Эраса і Псіхеі». Паўгода назад, збіраючы матэрыялы для артыкула пра бацьку ў «Бібліяграфічны

тыту тэатральнай хронікі. Пачынаючы пошукі, з большай ці меншай верагоднасцю я мог назваць усяго з дзесятак спектакляў, дэкарацыі і касцюмы да якіх былі выкананы на бацькавых эскізах. У хатнім архіве захоўвалася нямнога: шаснаццаць жывапісных работ, крыху больш за сотню малюнкаў, ледзь не трэць з іх звяза-

ды, якія аформіў бацька, рэцэнзій аказалася больш, чым пра іншыя яго пастаноўкі. Да таго ж, як я мог заўважыць, менавіта на гэты час прыпаў творчы ўзлёт бацькі ў тэатры. Больш таго, у мяне расла ўпэўненасць, што менавіта студыйныя спектаклі могуць стаць своеасаблівым «ключом» да колішніх прац бацькі і яго сяб-

раў. Супастаўляючы факты, я бачыў, што для Смышляева, для бацькі, для іх аднадумцаў у стварэнні новага, рэвалюцыйнага тэатра, што ўвабраў бы ўсю багацейшую спадчыну сусветнай культуры, студыя была своеасаблівай «эксперыментальнай пляцоўкай».



на з тэатрам, два дзесяткі фатаграфій. Мала, мізэрна мала! Па меры таго, як пошукі пра соўваліся, а спіс бацькавых спектакляў, пацверджаных дакументальна, пераваліў за чатыры дзесяткі, я пачаў разумець, што і тое нямногае, што збераглося, — неймаверная ўдача. Магло ж не захаватца наогул нічога.

Яркае і не дужа доўгае было бацькава жыццё, і можна толькі здзіўляцца, колькі ж усяго ён паспеў зрабіць. Ён нарадзіўся 1 (14). V. 1896 у Равані, памёр 20. X. 1942 г. у Іанску Краснаарскага краю. Вучыўся ў Маскоўскім універсітэце, у прыватных мастацкіх студыях, у ВХУТЕМАСе; удзельнічаў у баях першай сусветнай вайны, змагаўся на франтах грамадзянскай вайны, працаваў у шматлікіх маскоўскіх тэатрах, чытаў курс лекцый па гісторыі мастацтваў у Пралеткульту ў маскоўскіх інстытутах, у Акадэміі мастацкіх навук; прымаў удзел у першых кроках армянскай кінематаграфіі і быў адным з настаўнікаў Беларускай студыі ў Маскве. Аднак гэта паназвала толькі знешнія абрысы яго жыцця. Мясце ж цікавіў іншы бок — яго творчасць.

Праца ў Пралеткульту, дзе бацька ўзначальваў майстарню выяўленчага мастацтва, у МХАТе-2, у Першай опернай майстарні, у тэатры Сатыры-2, у Маскоўскім драматычным тэатры і ў Першым рабочым тэатры імя М. Баўмана вызначыла шматгадовыя сяброўскія сувязі яго з В. Смышляевым, М. Чэхавым, Б. Афоніным, А. Жылінскім, П. Арэнскім, С. Эйзенштэйнам, Л. Сулержыцкім, М. Штраўхам, Ю. Завадскім, Р. Сіманавым, Э. Краснянскім, З. Дунаеўскім, іншымі актёрамі, мастакамі, рэжысёрамі. Што звязвала іх? Якія ідэі намагаўся ўвасобіць яны ў сваёй творчасці? З чым звярталіся да гледача са сцэнічнай пляцоўкі?

Адказаць на гэтыя і іншыя пытанні можна было, толькі ўбачыўшы вынікі працы мастака — эскізы касцюмаў і дэкарацыяў, фотаздымкі спектакляў. І тут адбылося першае адкрыццё. Сумесная праца бацькі з Валянцінам Смышляевым у Беларускай студыі, якая напачатку ўяўлялася мне толькі нязначным эпізодам у яго творчасці, у выніку пошукаў паволі стала выходзіць на першы план. Пра спектаклі сту-

дыяў і забытае ажывае ў яе расказах, пачынае іскрыцца, зіхаець, набываць колер і форму. Яна памятае не толькі людзей, але і касцюмы, у якіх іграла, фарбы дэкарацыяў, атмасферу, у якой нараджаўся чарговы студыйны спектакль у цеснай зале кінастатра «Арс» на Арбаце.

У Стэфаніі Міхайлаўны знайшлося не чатыры, як яна меркавала, а ўсяго толькі два бацькавыя эскізы. Першы паказваў Уладара з «Апраметнай» В. Шашалевіча. Касцюм Цмока-ведзьмара быў вытрыманы ў барвова-чырвоных тонах, нагадваючы адначасна трыко і панцыр, з дэфармаваным чэрапам і жорсткім грымам твару. Другі эскіз адлюстроўваў касцюм Псіхеі ў другой карціне «Эраса і Псіхеі», дзе яна была вулічнай спявачкай у імператарскім Рыме. Эскіз гэты даваў магчымасць высветліць прыналежнасць гэтаму спектаклю двух чарнавых малюнкаў, якія захаваліся ў архівах бацькі, і падаваў надзею, што следам за ім могуць быць знойдзены і іншыя. С. Станюта запэўнівала, што пасля вайны ў яе было яшчэ два эскізы — адзін да чацвёртай карціны «Эраса і Псіхеі» і эскіз касцюма Нанеты для аднаактовай п'есы М. Меля «Цырульнік з Берыяга». Усё гэта трэба было адшукаць...

Яркае і не дужа доўгае было бацькава жыццё, і можна толькі здзіўляцца, колькі ж усяго ён паспеў зрабіць. Ён нарадзіўся 1 (14). V. 1896 у Равані, памёр 20. X. 1942 г. у Іанску Краснаарскага краю. Вучыўся ў Маскоўскім універсітэце, у прыватных мастацкіх студыях, у ВХУТЕМАСе; удзельнічаў у баях першай сусветнай вайны, змагаўся на франтах грамадзянскай вайны, працаваў у шматлікіх маскоўскіх тэатрах, чытаў курс лекцый па гісторыі мастацтваў у Пралеткульту ў маскоўскіх інстытутах, у Акадэміі мастацкіх навук; прымаў удзел у першых кроках армянскай кінематаграфіі і быў адным з настаўнікаў Беларускай студыі ў Маскве. Аднак гэта паназвала толькі знешнія абрысы яго жыцця. Мясце ж цікавіў іншы бок — яго творчасць.

Праца ў Пралеткульту, дзе бацька ўзначальваў майстарню выяўленчага мастацтва, у МХАТе-2, у Першай опернай майстарні, у тэатры Сатыры-2, у Маскоўскім драматычным тэатры і ў Першым рабочым тэатры імя М. Баўмана вызначыла шматгадовыя сяброўскія сувязі яго з В. Смышляевым, М. Чэхавым, Б. Афоніным, А. Жылінскім, П. Арэнскім, С. Эйзенштэйнам, Л. Сулержыцкім, М. Штраўхам, Ю. Завадскім, Р. Сіманавым, Э. Краснянскім, З. Дунаеўскім, іншымі актёрамі, мастакамі, рэжысёрамі. Што звязвала іх? Якія ідэі намагаўся ўвасобіць яны ў сваёй творчасці? З чым звярталіся да гледача са сцэнічнай пляцоўкі?

Адказаць на гэтыя і іншыя пытанні можна было, толькі ўбачыўшы вынікі працы мастака — эскізы касцюмаў і дэкарацыяў, фотаздымкі спектакляў. І тут адбылося першае адкрыццё. Сумесная праца бацькі з Валянцінам Смышляевым у Беларускай студыі, якая напачатку ўяўлялася мне толькі нязначным эпізодам у яго творчасці, у выніку пошукаў паволі стала выходзіць на першы план. Пра спектаклі студыяў і забытае ажывае ў яе расказах, пачынае іскрыцца, зіхаець, набываць колер і форму. Яна памятае не толькі людзей, але і касцюмы, у якіх іграла, фарбы дэкарацыяў, атмасферу, у якой нараджаўся чарговы студыйны спектакль у цеснай зале кінастатра «Арс» на Арбаце.

Часопісы ў верасні

**«ПОЛЫМЯ»**  
З вялікай падборкай новых твораў выступае М. Танк. Пазія прадстаўлена тансама вершамі Н. Загорскай, В. Яраца, Л. Забалотнай.  
Друкуецца заканчэнне рамана В. Казько «Сад, альбо Забытыя след рамана».  
Да Дзён эстонскай літаратуры

і мастацтва ў Беларусі публікуюцца ў перакладзе на беларускую мову вершы і аповяды эстонскіх аўтараў з уступным словам Я. Сіпакова «Калі ласка».  
«Жыць клопатамі народа» — гутарка І. Шамякіна і А. Сілянова. «Жыць, мал Бярэзіна» — нарыс Я. Пархуты.  
«Магутны фактар духоўнага прагрэсу» — тэма публіцыстычнага выступлення З. Прыгодзіча.  
М. Мушынінкі ўзняе праблемы перавыдання класічнай спадчыны — да выдання Зборнаў твораў Якуба Коласа.  
Кнігі рэцэнзуюць А. Марціновіч, П. Васючэнка, У. Анискоўіч, У. Ціток, В. Фамін, Г. Куханюк.  
Завяршае нумар «Наш наладар».

**«МАЛАДОСЦЬ»**  
Да Дзён літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларусі прапанаўца падборка твораў эстонскіх пісьменнікаў.  
Друкуюцца вершы П. Шрубэ, М. Чарняўскага, У. Сіўчыкава, аповесць М. Гіля «Кім і Валерыя», працяг рамана Л. Левановіча «Шчылы», гумарэскі П. Палітыкі, аповяданні В. Русецкага.  
Э. Цэрпіці выступае з артыкулам «ЭФМ — сфера маладзёжнага», Я. Чапля — з нарысам «Жніво на ўсё жыццё».  
«Права на лірычнае «я» — развагі Т. Чабан пра стан сучаснай паэзіі.  
Штрыхі да творчага партрэта кампазітара У. Кандрусевіча напісаў Д. Падбярэзскі — «Дыялогі пра шчырасць».

Кнігу публіцыстыкі В. Якавенкі «Дайсці да ладу» рэцэнзуе У. Замкавец — «Падахвоваць да дзеяння», пазму І. Ласкова «Кулга» разглядае У. Правасуд — «Пост праз стагоддзі».

**«БЕЛАРУСЬ»**  
Фотанарыс В. Вялескі і В. Жыліна «Стыпендыяты» працягвае рубрыку «Літаратурны пост «Беларусі» ў падшэфным калгасе».  
Творчы партрэт народнага артыста БССР М. Яромненкі напісаў А. Карэлін — «Наканавана лёсам».

Жанр навуковай фантастыкі (НФ) — адзін з найцікавых у літаратуры. Абапіраючыся на дасягненні НТР, ён, так сказаць, прагназіруе будучыню чалавечтва, этычныя нормы існавання чалавека ў свеце, які поўны загадак і тайн. Цікаваць да праблем жыцця чалавека на зямлі, пад вадой, у космасе заўсёды была вялікая. Цяпер, у перыяд узроставай увагі да засваення космосу, узрастае і ўзаемная аўтарска-чытацкая цікавасць да жанру НФ.

Шматлікі творы лепшых су-

ной можна расцэньваць эпізод з рамана Жанет Морыс і Дэвіда Дрэйка «Рашучыя меры», у якім прэзідэнт ЗША аказваецца савецкім шпіёнам.

Найбольш тыповы пісьменнік, які спекулюе на гэтых канцэпцыях, Джэры Пёрнел аказвае найбольшы ўплыў на развіццё НФ літаратуры апошніх гадоў у Амерыцы.

Ва ўмовах кансерватыўнага «павароту» ў ЗША Пёрнел стаў іграць ролю маніпулятара грамадскай думкі, якую раней іграў Роберт А. Хайнлайн —

## Не толькі пра фантастыку...

часных амерыканскіх і англійскіх пісьменнікаў-фантастаў — П. Андэрсана, Б. Брэдберы, Г. Гарысана, Р. Шэклі, А. Кларка вылучаюцца не толькі філасофнасцю, але і ярка выяўленай антываеннай накіраванасцю, што робіць іх асабліва актуальнымі ў нашы дні, у перыяд маніпулявання ідэяй «зорных войнаў».

У ЗША літаратура таксама, як і іншыя формы грамадскай свядомасці, падпарадкоўваецца моцнаму ціску з боку адміністрацыі-ўрадавай і ваенна-прамысловай машыны, якая захочае і шчодрата аплачвае псеўда-літаратурную прадукцыю самага рэакцыйнага накірунку.

Лепшым пацвярджэннем сказанага з'яўляецца аналіз амерыканскай НФ апошніх год краіны мілітарысцкага напрамку. Для такога аналізу можна ўзяць артыкул прагрэсіўнага заходне-германскага літаратуразнаўцы Хорста Пукалуса, апублікаваны на старонках дэмакратычнай газеты «Дойчэ фольксцайтунг» ад 25 кастрычніка 1985 г.

Перш за ўсё насцярожвае тая паспешлівасць, з якой менавіта гэты малалітаратурны разнавіднасць НФ трапляе з ЗША ў ФРГ: прыкладна праз 18—20 месяцаў пасля іх апублікавання ў ЗША яны з'яўляюцца ў перакладах на еўрапейскім кніжным рынку. Аналіз гэтай прадукцыі дазваляе сцвярджаць, што ідэалагічныя кампаненты так званых амерыканскага рэнесансу — адраджэнне ўсяго кансерватыўнага, узмацненне нацыяналізму і паварот да канфрантацыі ў міжнародных адносінах — накладваюць адбітак на змест НФ і ператвараюць яе ў чціва з крайне рэакцыйным зместам.

Якія ж комплексы «ідэй», падноўленыя і груба расфарбаваныя, робяць гэтыя кніжкі такімі худавам таварам? Па-першае, гэта экстрапаляцыя, г. зн. перанос ваіны ў будучыню гісторыі чалавечтва як натуральнага і непазбежнага інструмента палітыкі. Развіццё гэтай тэмы з'яўляецца галоўным зместам рамана «Манна» Лі Корыса аб «Арбітальнай спробе сіл у XXI стагоддзі», рамана аб оргіі насіла «Па той бок зорак» Дэвіда Дрэйка, рамана аб трэцяй сусветнай вайне «Саракамінутная вайна» Жанет і Крыса Морыс.

Сёння пачалі публікаваць нават тое, што многія гады лічылася недапушчальным у літаратуры: пакэз «саветаў» як агрэсіўнага, каварнага антаганіста «амерыканскай мары». Так, напрыклад, у фрагментарным рамана «Капітолій» Орсана Сота Карда войскі Варшаўскага дагавору захопліваюць Заходнюю Еўропу і амаль без бою акупіруюць ЗША. У «Траянскай арбіце» Мака Рэйнальда і Дзіна Інга тыя ж «саветы» пагражаюць спадарожнікам, на якіх размясцілася першая касмічная калонія ЗША. Яны выпадак пара-

«патрыярх» НФ, які на працягу многіх год распаўсюджаў жонанавісініцыя і крайне рэакцыйныя ідэі. Цяпер Пёрнел стаў вядучым прадстаўніком мілітарызму ў НФ літаратуры ЗША.

Як раней Пёрнел быў разам з Хайнлайнам у праслаўленні ваіны ў В'етнаме, так і цяпер яны аднадушныя ў прапагандысцкіх ухваленнях плана «зорных войнаў». Разам з Дзінам Інгам Пёрнел напісаў твор «Узаемная забяспечаная выжыванне», які праслаўляе планы «зорных войнаў» і за які прэзідэнт Рэйган у пісьмовай форме выказаў аўтарам сваю ўдзячнасць: «Дэрагі д-р Пёрнел, — пісаў прэзідэнт, — Вы і Вашы супрацоўнікі заслужылі самай высокай пахвалы... Дасылаю Вам маю ўдзячнасць і блашаві Вас бог...»

Пёрнел з'яўляецца сакратаром таварыства Л-5—аб'яднання любіўцаў прамысловасці касмічнай тэхнікі. Гэтае аб'яднанне адмовілася асудзіць мілітарызацыю космосу, у сувязі з гэтым англійскі пісьменнік-фантаст Артур Кларк, вядомы сваімі творамі «2001» і «2010—другая Адысея», выйшаў з прэўлення гэтага аб'яднання. Пёрнел з'яўляецца выдаўцом анталогіі НФ пад красамоўным агульным заглаўкам «Вайна хутка пачнецца». Ён таксама актыўны супрацоўнік часопіса для наёмнікаў «Салдаты ўдачы», які карыстаецца кепскай славай. Калі адзін з найбольш вядомых амерыканскіх пісьменнікаў-фантастаў выступіў з асуджэннем мілітарызацыі космосу, Пёрнел абрынуў на яго град грубых зневажанняў і патрабаваў «перастаць несці глупства».

Але Хайнлайну, Пёрнелу і іх памагатым не ўдалося цалкам падпарадкаваць сабе ўсю НФ літаратуру ЗША. Побач з сусветна вядомымі пісьменнікамі-фантастамі А. Азімавым, Ф. Полам, А. Кларкам, якія рашуча адмаўляюць стратэгічную абаронную ініцыятыву Рэйгана, з'явіліся новыя аўтары, якія ствараюць антымільтарысцкія творы НФ. Сярод іх Джо Хальдэман, які вярнуўся інвалідам з В'етнама. Волыт в'етнамскай ваіны прывёў яго ў рады антымільтарыстаў і наклаў адбітак на ўсю яго творчасць. Яго раманы «Вечная вайна» і анталогія «Ніколі больш вайны» выкрываюць бессэнсоўнасць ваіны. Разам са сваім братам Джэкам Хальдэманам ён апублікаваў кнігу «Не настане цемнаты», якая задумана як антыпод вар'яцкіх сачыненняў.

Галоўная небяспека рэакцыйнай літаратуры ляжыць у выхаванні мілітарысцкага мыслення ў масавага амерыканскага і еўрапейскага чытача. Яго спрытна і ўмела абалваняваюць, напіваюць сенсацыйнай хлуснёй, хлесткімі заглаўкамі, не даючы самастойна і стала разабрацца ў сучаснай палітычнай абстаноўцы.

Н. КАВАЛЕНКА



Псіхея. Эскіз да 3-й карціны спектакля «Эрас і Псіхея» Ю. Жулаўскага.

У фондзе Ц. Сяргейчыка (ЦДАМЛІ БССР) знайшлася яго фатаграфія ў ролі Войта са спектакля «У былыя часы» і ў ролі князя Вярыскага з «Дуброўскага».

У сямейным архіве Я. Буракова — яго фатаграфія ў ролі Антона ў тым жа «Дуброўскім». У фондзе Т. Бандарчык захаваны канспект лекцыі В. Смышляева і некалькі групавых фатаграфій студыйцаў — на ўроку фізкультуры ў двары Беларускага прадстаўніцтва з Афоніным і Смышляевым, пасля генеральнай рэпетыцыі «Цара Максімільяна» ў двары кінатэатра «Арс» вясной 1924 г. Пра гэты спектакль Х. Херсонскі апублікаваў у «Известиях» (5. IV. 1924 г.) захопленую справаздачу, якая пачыналася так:

«У маленькім закінутым кінатэатры на Арбеце — студыйны клас. Два рады крэслаў прысцелены да сцяны масіўнымі архітэктурнымі збудаваннямі з крыламі шырокіх прыступак, якія падпіралі сваімі плячамі столь і сцены. Тут ім цесна, няма як след выпрастацца. Але калі згасаюць лампачкі і каларыя пражэктары, што ўспыхваюць імгненна, сустрапаюцца гарачую ў песнях і танцах трупы маладой Беларускай студыі, якая выплеснулася на лэсцы з пачуццямі імпульсу і тэмпераменту, у цудоўна створаных касцюмах, дык відаць, што і акцёрскія дараванні, і рухі рэжысёра і мастана апраўдваюць вялікі размах і перамогу не толькі прастору гэтага пакоя, але і тысячную народную аўдыторыю».

Знаходкі чакалі мяне і ў фондзе С. Станюты. У першую чаргу — фотаздымак адной са сцен «Цара Максімільяна», зроблены тады ж, калі і астатнія. Гэта была трэцяя фатаграфія «максімільянаўскай сэрні». Колькі ж іх было ўсяго?

У архіве БССР тэатра ІМЭФ АН БССР я напаткаў рукапіс успамінаў Т. Бандарчык, цікавейшы дакумент, у якім шмат старонак прысвечана Смышляеву і бацьку. Актрыса падрабязна апісвала занятыя і словы пра аўтара рукапіс успамінаў Т. Бандарчык, цікавейшы дакумент, у якім шмат старонак прысвечана Смышляеву і бацьку. Актрыса падрабязна апісвала занятыя і словы пра аўтара рукапіс успамінаў Т. Бандарчык, цікавейшы дакумент, у якім шмат старонак прысвечана Смышляеву і бацьку.

Сярод іншых матэрыялаў — нарыс В. Лапіна «Пантэміма літар», нататкі А. Вярковіч «У майстарні восені», артыкул П. Ахрыменкі «Іван Франко і



Рыцар-волат. Эскіз да пастаноўкі народнай драмы «Цар Максімільян».

БДТ-ІІ. Вельмі шмат для мяне высветлілася, вызначыліся напямкі магчымых пошукаў.

Але тут жа ў архіве ІМЭФ АН БССР я напаткаў загадку.

Сапраўды ашалямляльна знаходка была для мяне здымак фатаграфіі з абламанымі вугламі, на якой быў відаць выставачны стэнд, зроблены наспех і аформлены яўна непрафесійным мастаком. Зверху транспарант з буйным надпісам сведчыў: «Беларускі другі дзяржаўны тэатр». Над транспарантам былі прымацаваны дзве афішы. На адной з іх чытаўся рэпертуар першага тэатральнага сезона БДТ-ІІ — «У мінулы час», «Сон у летнюю ноч», «Апраметная», «Цар Максімільян», «Эрас і Псіхея», «Астап», «Ванханні»; на другой, наколькі можна было разабраць, пералічаліся п'есы, што рыхтаваліся да пастаноўкі.

А пад транспарантам я налічыў 70 эскізаў касцюмаў і чатыры манеты — да «Апраметнай», «Цара Максімільяна», «Чорта і бабы», «Сна ў летнюю ноч», сапраўдныя эскізы і манеты, выкананыя бацькам!

І самае, відаць, неверагоднае заключалася ў тым, што сярод іншых у экспазіцыі быў выстаўлены той самы эскіз Цімо-на-ведзьмара, які два дні назад я атрымаў з рук Станюты... Калі была зроблена гэтая выстаўка? Да ваіны, як мне падлося спачатку? Але калі прыгледзецца да малюнкаў, якія развешаны не па памерах, што налягалі адзін на адзін, калі ўбачыў абшарпаную сцену, закрытыя лістамі фанеры ці нардона з плямамі, падцёкамі, ледзь не з выбоінамі ад асколкаў і куляў, я стаў сціляцца да думкі, што фатаграф адлюстравала нейкую пасляваенную экспазіцыю — часовую, абы-як злепленую з таго, што было пад рукой.

Значыцца, не ўсё загінула ў ваіну. Але дзе цяпер шукаць што?

Адказаць ніхто не мог. Ніхто не ведаў, дзе і пры якіх абставінах былі зроблены копіі, у тым ліку з арыгіналаў фотаздымкаў «Сна ў летнюю ноч», прыбітых цвікамі да драўняна-стружкавых пліт, што экспанаваліся яшчэ на нейкай выстаўцы. Не раз мне здавалася, што я вось-вось знайду гэтыя ДСП у адным з музеяў ці ў архіве. І кожны раз фотаздымкі і малюнкi нібы правальваліся скрозь зямлю. Не ведаю, дзе яны зараз. Адзінае я высветліў, што яны зніклі пасля ваіны.

У апошнія частцы сваіх успамінаў, якія заслужылі публікацыі асобнай кнігай, Т. Бандарчык расказвае пра эвакуацыю тэатра з Віцебска.

Для унікальнай бібліятэкі, сабраў у Маскве рукамі студыйцаў, і архіва тэатра, які яна сама збірала па лістку, не знайшлося нават скрынкі. Рыхтаваліся да таго, каб ісці пешшу. Суткі праседзелі на вакзале. І тады яна не вытрывала. Зняла з сябе хустку і загарнула ў яе «самае дарагое» (па яе словах) — канспекты лекцыі В. Смышляева (цяпер яны ў ЦДАМЛІ БССР), альбомы газетных рэцэнзій на спектаклі (цяпер яны ў бібліятэцы імя У. І. Леніна ў Мінску), фатаграфіі выкладчыкаў, маскоўскія афішы першых спектакляў, фатаграфіі «Цара Максімільяна», «Сна ў летнюю ноч», эскізы, малюнкi, некаторыя дакументы... Звязала ўсе ў клунак і панесла ўсё на сваіх плячах, захавала!

У пачатку 1947 г., калі ў тэатры імя Я. Коласа рабілі выстаўку, прысвечаную яго 20-годдзю, усё гэта аддала туды. Шмат згубілася ўжо наступным летам, калі трупа ад'язджала на гастролі. Праз некалькі гадоў рэчы аказаліся ў Мінску ў тэатры імя Я. Купалы. Потым зніклі і адтуль...

Усё пералічанае Т. Бандарчык, супадае з «фотаследам», які выявіў я ў архіве ІМЭФ БССР. Ці не на выстаўцы 1947 г. былі зроблены здымкі? Ці пазней, калі частка гэтых прадметаў экспанавалася ў фэатэатра імя Я. Купалы? Ці яшчэ пазней, на адной з выставак, якую арганізавала БТА? Ва ўсякім разе шукаць іх можна і трэба. Тым больш, у год, калі адзначаецца 60-годдзе Акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа.

Мне так і невядома — ці да канца высветлены лёс архіва коласаўскага тэатра? Рэчы ж маглі трапіць у іншы музей Беларусі, аказацца ў прыватных зборах. Нарэшце, ёсць сямейныя архівы, у якіх могуць быць дублікаты знікшых фотаздымкаў, іншыя малюнкi; ёсць калекцыянеры, мастакі, проста аматары мастацтва, у якіх маглі быць бацькавыя працы: ён і шчодрата дарыў сябрам-артыстам. І я спадзяюся, што многія захочуць працягнуць мае пошукі, каб памагчы аднавіць нашу агульную культурную спадчыну 20-ых гадоў.

Вось чаму я так падрабязна вырашыў расказаць пра свае пошукі і знаходкі. Пошук творчай спадчыны бацькі аказаўся пачаткам вывучэння куды больш шырокай тэмы, звязанай са станаўленнем беларускага прафесійнага тэатра. Беларуска дзяржаўная драматычная студыя ў Маскве падарвала мастацтву пляяду такіх яркіх іменаў, як А. Ільінскі, П. Малчанав, М. Бялінская, Я. Глебаўская, Р. Кашэльнікава, А. Радзюльска, К. Саннікаў, С. Станюта, Ц. Сяргейчык, Л. Мазалеўская, М. Міцкевіч і іншыя. Але радуючыся ўсенароднаму прызнанню іх таленту, радуемся поспеху, што выпаў на іх лёс, гэтыя майстры беларускай сцэны ніколі не забываліся на сваіх маскоўскіх настаўнікаў, якія прывіталі ім любоў і глыбокую павагу да мастацтва тэатра, раскрывалі вялікасць місіі акцёра, перадавалі ім багацце сусветнай культуры.

І гэты пошук — даніна памяці настаўнікаў і вучняў.

г. Масква.

Андрэй НІКІЦІН

Беларусь», фотарэпартаж В. Жыліна і В. Лапіна «Жывая вада»...

### «НЕМАН»

Вершы А. Лойкі пераклалі В. Мансімаў, Ф. Яфімаў і І. Бурсаў, А. Вольскага — В. Тарас. Праза прадстаўлена аповесцю В. Блакіта «Усмешка фартуны» (пер. І. Сяргеевай) і заканчэннем рамана С. Дэльбланна «Рака памяці» (пер. са шведскай Л. Горлінай).

У раздзеле «Публіцыстыка і нарысы» змешчаны нарысы С.

Пастухова «Землякі» і падарожныя нататкі А. Вярцінскага «Нью-Йоркская зірэна» (пер. М. Сердэюкова).

Пра творчасць мастакоў — кніжных графікаў разважае Э. Пугачова: «Саюз штрыха і слова».

З рэцэнзіямі выступаюць Л. Філімонава, Ю. Багданаў, М. Ермаковіч і іншыя.

Успаміны С. Грахоўскага «Жыве ў памяці» (пра З. Бядулю), нататкі А. Іванова «Аб невядомым зборніку», Л. Шуман «Маю птушынае царства...» аб'яднаны ў раздзеле «Учора. Сёння. Заўтра».

Мы ўсё часцей цяпер гаворым пра вытокі старабеларускай мовы, пра помнікі старабеларускай літаратуры. Людзі хочуць ведаць слаўнае мінулае свайго народа, сваю гісторыю, глыбінныя крыніцы роднай культуры. Ужо не рэдкасць і тое, што спецыяльная навуковая праца па гэтых пытаннях разыходзіцца куды хутчэй, чым іншы мастацкі твор на сучасную тэму. Яе з захапленнем чытаюць людзі, абмяркоўваюць, потым горача рас-

чыннікау цяпер вядомы не толькі асобныя літаратурныя творы старажытных усходнеславянскіх літаратур, яны змогуць расказаць вам і пра некаторыя любімыя жанры таго часу — гістарычныя апавесці і паданні, летапісы і пасланні. Спецыялісты, прадаўжаючы пералік, назавуць вам яшчэ дзесяткі жанраў і тыпаў старажытных літаратурных твораў. Аднак і яны наўрад ці скажуць пра адзін цікавейшы від літаратуры, надзвы-

гэты экзэмпляр паступіў у бібліятэку параўнаўча нядаўна. Доўгі час, у XVIII, XIX і часткова XX стст., яго ўладальнікамі былі стараабрадцы, якія жылі на беларускіх землях. Амаль два стагоддзі назад яны старанна адрэстаўрыравалі кнігу, зноў перапісалі яе, дапоўнілі друкаванымі аркушы, якія адсутнічалі, рукапіснымі і нават упрыгожылі іх каляровымі застаўкамі. Дзякуючы іх клопату кніга жыве і цяпер, праўда, новая некалі вокладка

больш за стагоддзе. Дагэтуль самым старажытным запісам на першых рускіх друкаваных кнігах, нагадаем, выддзеных яшчэ да Івана Фёдарова і Пятра Мсціслаўца, лічыўся наступны: «В лето 7067 (1559. — Ю. Л.) положил сию книгу в Пречисту на Каменке Иван Клементьев сын Нехорошево». Запіс гэты зроблены недзе ў Расіі, менавіта па ім меркавалі і пра час выдання кнігі — да 1559 г. Наш запіс яшчэ больш ранні, ён пакінуты беларусамі, старэйшымі сучаснікамі Пятра Цімафеева Мсціслаўца, рускага першадрукара, саратніка Івана Фёдарова. Яе аўтары віцябчане, жыхары аднаго з прыгажэйшых і буйнейшых на той час гарадоў Беларусі. Васілій і Сімяон былі, відаць, даволі заможныя, бо змаглі зрабіць багаты ўклад — падарыць, укладзі ў Васкрасенскую царкву кнігу, якая каштавала вельмі і вельмі дорага. Каб увекавечыць гэтую падзею на «вечныя часы», яны зрабілі на ёй адпаведны запіс, які нагадвае ўсім аб шчодрым укладзе віцебскіх мяшчан. Можна амаль з упэўненасцю сказаць, дзе іменна, у якой частцы старажытнага Віцебска жылі Васілій і Сімяон — на Узгор'і, правей упадзення ракі Віцьбы ў Заходнюю Дзвіну. Менавіта там, у «месцы», недалёка ад Гасцінага двара (рынка) стаяла старажытная Васкрасенская царква. Двое з яе прыхажан, «мяшчане віцебскія», далі ўкладам у гэтую «Церковь Ринковую Воскресенскую» адну з першых усходнеславянскіх друкаваных кніг, першае пасля скарынінскіх выданне, набранае кірыліцай. Як трапіла ў рукі віцябчан адразу ж пасля выхаду ў свет першай рускай друкаванай кніга? Наконт гэтага можна меркаваць па-рознаму. Бясспрэчна адно — здавен Віцебск меў вельмі трывалыя эканамічныя і культурныя сувязі з многімі суседнімі землямі і народамі. Нездарма адзін з самых вядомых літаратурных дзеячаў сярэднявечча, любімы вучань Яна Гуса Іеранім Праксі, які наведваў Віцебск, даваў вельмі высокую ацэнку культурнаму ўзроўню яго жыхароў. Незадоўга да 1558 г., часу з'яўлення нашага запісу, пяціцца гадамі раней, у горад прыбылі з Расіі тры вельмі вядомыя ў гісторыі рускай літаратуры і грамадскай думкі асобы, тры магнахі — Фёадосій, Арцёмій і Фама, якія выступілі перад віцябчанамі з пропаведдзю свайго вучэння. Працяглы час, асабліва ў XVI і XVII стагоддзях, Віцебск нібы знаходзіўся на скрыжаванні розных культурных традыцый, і прыклад таму — наш самы стары з вядомых у свеце запіс на першай рускай друкаванай кнізе. Гэта прыклад асаблівага, распаўсюджанага ў старажытнасці, роду запісаў — укладных, якія рабіліся на кнігах, якія дарыліся (даваліся ўкладам) у тую альбо іншую бібліятэку.

# Віцебскі запіс на першай рускай кнізе

З анталогіі малага жанру

казваюць аб тым, што даведліся, сябрам. Навуковая кніга робіцца своеасаблівым бестселерам. Мяне могуць папрасіць назваць такія кнігі. Іх пакуль няма, і я назаў толькі самыя складаныя для чытання, але, безумоўна, ці не самыя цікавыя — кнігі пра старабеларускія летапісы і самі сучасныя навуковыя выданні гэтых унікальных літаратурных твораў.

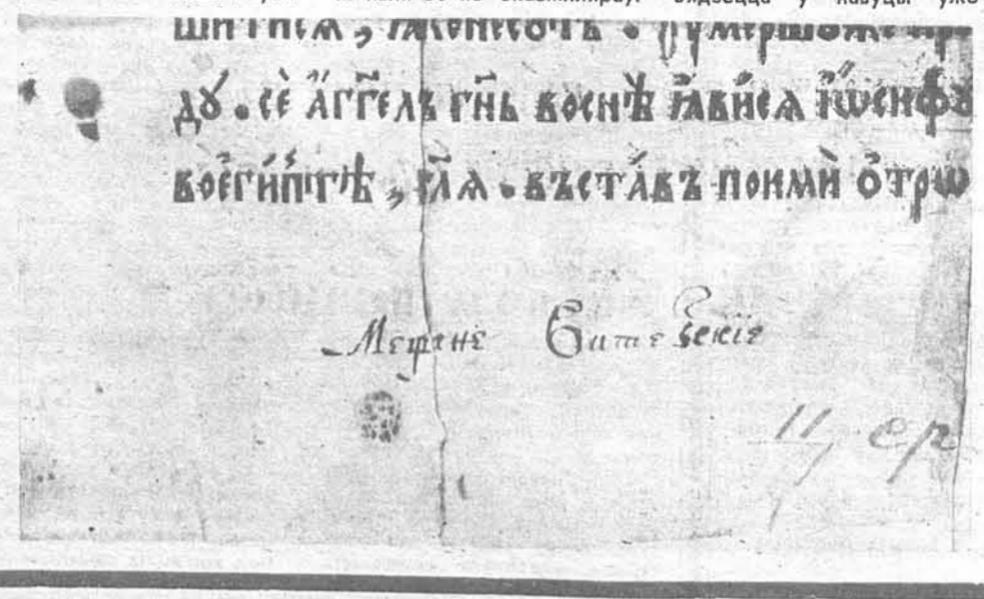
Старажытная, сямівяковая (!) гісторыя беларускай літаратуры, якая бярэ свой пачатак ад магутнага вытоку — літаратуры Кіеўскай Русі, надзвычай багатая. З багаццяў гэтых многае невядома нават вучоным. Адкрыць жа старажытную беларускую літаратуру для масавага чытача яшчэ прадстаіць. У гэтым працэсе роля вучоных і пісьменнікаў аднолькавая. Яны саюзнікі, аднадумцы, калегі і сааўтары. Сівая мінуўшчына як бы адраджаецца, робіцца літаратурным фактам сённяшняга дня, служыць нашаму сучасніку. Практыка сведчыць — у справе патрыятычнага выхавання значэнне старажытных літаратурных помнікаў велізарнае, знаёмства з імі памагае лепш спазніцца і каштоўнасці сусветнай літаратуры, глыбей спазнаць родную культуру, убачыць, як бы адчуць яе ў сусветным кантэксце.

чай своеасаблівы жанр пісьменнасці, які нарадзіўся ў глыбокай старажытнасці — пра надпісы на кнізе. Гэтыя надпісы, пакінутыя ўладальнікамі, перапісчыкамі, чытачамі і даравальнікамі, данеслі да нас іх імёны, успаміны пра справы і падзеі даўно мінулых дзён. Такі запіс — і гістарычная крыніца, і невялікі літаратурны твор, стваральнікам якога мог быць магнат, шляхціц, мешчанін, духоўная асоба і нават просты селянін. Надпісы на кнігах — гэта дзіўная, незвычайная для ўсіх нас літаратура. Гэта асаблівы раздзел у гісторыі славянскай адкрыць і прачытаць які мне б хацелася разам з вамі.

Перада мной вялікая старадаўняя кніга з моцна пашарпанай скураной вокладкай. Захоўваецца яна ў адной з буйнейшых бібліятэк свету — Дзяржаўнай бібліятэцы СССР імя У. І. Леніна. Выданне гэта вельмі рэдкае, так званае ананімнае ўзкашыфнае цацёраевангелле, выпушчанае ў свет, як мяркуюць вучоныя, у сярэдзіне XVI ст. Дзе, кім і ў якой друкарні надрукавана кніга, невядома. Яна ананімная, у ёй няма выхадных дадзеных. На думку многіх спецыялістаў — гэта першая руская кніга, выдадзеная ў Маскве яшчэ да Івана Фёдарова і Пятра Мсціслаўца. У свеце захавалася ўсяго толькі каля 30 яе экзэмпляраў.

за два стагоддзі моцна пашарпалася, а аркушы яшчэ больш пацямнелі. Перагорнем першыя з іх, рукапісныя, якія замяняюць страчныя, друкаваныя, іх дванаццаць. Трынаццатая старонка ўжо друкаваная, у ніжнім яе полі пасярэдзіне бачны фрагменты надпісу. Шэрым чарнілам нехта вывёў хуткім упэўненым почыркам «...асілеі». Запіс бляжлы, моцна сцёрты, месцам заклеены, пачатак яго страчаны назаўсёды (ён быў на адсутных цяпер першых друкаваных старонках). Паступова складаецца ўся фраза, увесь запіс, што застаўся, зроблены на некалькіх старонках запар. Пісаў чалавек, які добра валодаў пяром, шмат практыкаваўся ў пісьме. Яго почырк — добры, тыповы беларускі хуткапіс XVI ст. Па запісу можна зрабіць вывад і пра яго абсалютную пісьменнасць для таго часу і знаёмства з асаблівасцямі нашай усходнеславянскай пісьменнай культуры. Чалавек гэта запісаў кірыліцай: «Василеи и Симеон Сисце Мещане Витебские на Церковь Ринковую Воскресения Христова у Витебску Стоячю Року Тысеча пятьсот пятьдесят осмого (1558. — Ю. Л.) на честь и хвалу Господу богу вечными часы». Запіс нечаканна, аказваецца, — гэта самы ранні з усіх запіс на загадкавых ананімных выданнях, спрэчка пра якія вядзецца ў навуцы ўжо

больш за стагоддзе. Дагэтуль самым старажытным запісам на першых рускіх друкаваных кнігах, нагадаем, выддзеных яшчэ да Івана Фёдарова і Пятра Мсціслаўца, лічыўся наступны: «В лето 7067 (1559. — Ю. Л.) положил сию книгу в Пречисту на Каменке Иван Клементьев сын Нехорошево». Запіс гэты зроблены недзе ў Расіі, менавіта па ім меркавалі і пра час выдання кнігі — да 1559 г. Наш запіс яшчэ больш ранні, ён пакінуты беларусамі, старэйшымі сучаснікамі Пятра Цімафеева Мсціслаўца, рускага першадрукара, саратніка Івана Фёдарова. Яе аўтары віцябчане, жыхары аднаго з прыгажэйшых і буйнейшых на той час гарадоў Беларусі. Васілій і Сімяон былі, відаць, даволі заможныя, бо змаглі зрабіць багаты ўклад — падарыць, укладзі ў Васкрасенскую царкву кнігу, якая каштавала вельмі і вельмі дорага. Каб увекавечыць гэтую падзею на «вечныя часы», яны зрабілі на ёй адпаведны запіс, які нагадвае ўсім аб шчодрым укладзе віцебскіх мяшчан. Можна амаль з упэўненасцю сказаць, дзе іменна, у якой частцы старажытнага Віцебска жылі Васілій і Сімяон — на Узгор'і, правей упадзення ракі Віцьбы ў Заходнюю Дзвіну. Менавіта там, у «месцы», недалёка ад Гасцінага двара (рынка) стаяла старажытная Васкрасенская царква. Двое з яе прыхажан, «мяшчане віцебскія», далі ўкладам у гэтую «Церковь Ринковую Воскресенскую» адну з першых усходнеславянскіх друкаваных кніг, першае пасля скарынінскіх выданне, набранае кірыліцай. Як трапіла ў рукі віцябчан адразу ж пасля выхаду ў свет першай рускай друкаванай кніга? Наконт гэтага можна меркаваць па-рознаму. Бясспрэчна адно — здавен Віцебск меў вельмі трывалыя эканамічныя і культурныя сувязі з многімі суседнімі землямі і народамі. Нездарма адзін з самых вядомых літаратурных дзеячаў сярэднявечча, любімы вучань Яна Гуса Іеранім Праксі, які наведваў Віцебск, даваў вельмі высокую ацэнку культурнаму ўзроўню яго жыхароў. Незадоўга да 1558 г., часу з'яўлення нашага запісу, пяціцца гадамі раней, у горад прыбылі з Расіі тры вельмі вядомыя ў гісторыі рускай літаратуры і грамадскай думкі асобы, тры магнахі — Фёадосій, Арцёмій і Фама, якія выступілі перад віцябчанамі з пропаведдзю свайго вучэння. Працяглы час, асабліва ў XVI і XVII стагоддзях, Віцебск нібы знаходзіўся на скрыжаванні розных культурных традыцый, і прыклад таму — наш самы стары з вядомых у свеце запіс на першай рускай друкаванай кнізе. Гэта прыклад асаблівага, распаўсюджанага ў старажытнасці, роду запісаў — укладных, якія рабіліся на кнігах, якія дарыліся (даваліся ўкладам) у тую альбо іншую бібліятэку.



«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

**«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»**

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12  
 АТ 06414 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар **Анатоль ВЯРЦІНСКІ**.

Рэдакцыйная калегія:

Звір **АЗГУР**, Алякс **АСІПЕНКА**, Уладзімір **ГІЛЕП**, Мікола **ГІЛЬ** (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір **ГНІЛАМЕДАУ**, Кастусь **ГУБАРЭВІЧ**, Міхась **ДРЫНЕЎСКІ**, Алякс **ЖУК**, Уладзімір **НЯФЕД**, Нічыпар **ПАШКЕВІЧ**, Барыс **САЧАНКА**, Язэп **СЕМЯЖОН**, Юрый **СЕМЯНЯКА**, Віктар **ТУРАУ**, Паўла **УКРАЇНЕЦ**, Леанід **ШЧАМЯЛЁУ**.

Адказны сакратар **Пятро СУШКО**.



з 15 па 21 верасня.

15 верасня, 20.15  
**II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ.**  
 Выступае сямейны ансамбль Хітровых з Верхнядзвінскага раёна.

16 верасня, 20.10  
**«СТАРОНКІ БЕЛАРУСКАЙ МУЗЫКІ».**  
 Прагучыць канцэрт для валторны з аркестрам У. Дамарацкага ў выкананні Ч. Юшкевіча і Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР. Дырыжор — заслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі Ю. Яфімаў.

16 верасня, 21.45  
**А. ДУДАРАУ. «ВЕЧАР».**  
 Спектакль Краснапольскага народнага тэатра.

20 верасня, 11.40  
**«СУЗОР'Е».**  
 У перадачы вы ўбачыце ўзоры беларускай кафлі, даведзецеся пра цікавыя знаходкі археолагаў у Крэве на раскопках старажытнага замчысца.

20 верасня, 12.30  
**«МУЗЫЧНАЕ МАСТАЦТВА НАРОДАУ СССР».**  
 Выступаюць калектывы мастацкай самадзейнасці Туркменіі.

20 верасня, 13.05  
**«СЛОВА — ПАЗІІ».**  
 Свае новыя вершы чытае Яўген Круленька.

20 верасня, 13.20  
**«САЮЗ МАСТАЦТВА І ПРАЦЫ».**  
 Адбудзецца сустрэча майстроў мастацтваў рэспублікі з працаўнікамі Беларускага металургічнага завода г. Жлобіна Гомельскай вобласці.

20 верасня, 14.50  
**«3 ДАЛЕКІХ І БЛІЗКІХ ДАРОГ».**  
 Пісьменнікі Л. Арабей і А. Капусцін размаюць аб праблемах і задачах публіцыстыкі.

Вядучы — журналіст В. Шырко.

20 верасня, 19.55  
**ТЭЛЕВІЗІЙНЫ ВЕРНІСАЖ.**  
**«ГАРЫСЛАВЫ».**  
 У беларускай паэзіі, асабліва жаночай, ажывае вобраз гераічнай жанчыны мінулага: Рагнеды, Ефрасіны Полацкай, Саламеі Пільштынавай, дачкі Дуіна-Марцінкевіча — Камілы, Цёткі. Пра гістарычныя вобразы жанчын у творчасці Т. Бондар, В. Іпатавай, Р. Баравіковай, І. Багдановіч, Л. Тарасюк і пойдзе размова ў перадачы.

Урыўкі чытаюць артысты мінскіх тэатраў. Вядучы — А. Гаўрон.

20 верасня, 23.15  
**«СУСТРЭМНЯС ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».**  
 Музычная праграма з удзелам Н. Мікуліч, С. Белікава, вакальна-інструментальных ансамбляў «Песняры», «Зямляне», «Ялла», «Польмяя», «Сузор'е».

21 верасня, 15.00  
**«НАШ ГОСЦЬ — ЧАСОПІС «БЕЛАРУСЬ».**  
 Будзе расказана пра тое, што было надрукавана за апошні год, што плануецца на наступны. У перадачы прымаюць удзел людзі, якія плённа супрацоўнічаюць у выданні: пісьменнік В. Казьмо, футбаліст мінскага «Дынама» С. Алейнікаў, галоўны балетмайстар Беларускага тэатра оперы і балета В. Елізар'еў, мастак-мадэльер І. Булгакава.

Вядучы — галоўны рэдактар часопіса А. Шабалін.

**А Б'Я В Ы**

Беларуская ордэна Дружбы народаў Дзяржаўная кансерваторыя імя **А. В. Луначарскага**

**АБ'ЯУЛЯЕ КОНКУРС НА ЗАМЯШЧЭННЕ ВАКАНТНАЙ ПАСАДЫ ПРАФЕСАРСКА-ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ ДЛЯ АСОБ, ЯКІЯ МАЮЦЬ МІНСКУЮ ПРАПІСКУ:**

кафедра опернай падыржоты — дацэнт 0,25 стаўкі, дырыжор.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання аб'явы. Заявы і дакументы згода палажэння аб конкурсе накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэлефоне: 22-49-42, 22-96-71.